T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSİP İVANOVİÇ SENKOVSKİY'İN "TÜRK SEFERLERİNE GİDEN RUS ASKERLERİ İÇİN CEP KİTABI" ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ

ZAİDE GALİP

TÜRKÇE EĞİTİMİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ANTALYA, 2025

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OSİP İVANOVİÇ SENKOVSKİY'İN "TÜRK SEFERLERİNE GİDEN RUS ASKERLERİ İÇİN CEP KİTABI" ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zaide GALİP

Danışman: Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Zaide GALİP'in bu çalışması 24.01.2025 tarihinde jürimiz tarafından **Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi** Ana Bilim Dalı **Türkçe Eğitimi** Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

İmza

Başkan :

Üye :

Üye (Danışman) :

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: Osip İvanoviç Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Cep Kitabı" Adlı Eserinin İncelenmesi

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun …….. tarihli ve …..……. sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

……..

Enstitü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezim olarak sunduğum "Osip İvanoviç Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Cep Kitabı" Adlı Eserinin İncelenmesi" adlı bu çalışmayı bilimsel, ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımda alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Zaide GALİP

TEŞEKKÜR

Türk millerinin büyük şairi Ali Şir Nevâi, "*Muhakemetü'l Lugateyn*" adlı eserinde der ki; *"Anadilim üzerinde düşünmeye koyuldum; Türkçenin derinliklerine dalınca gözlerime on sekiz bin alemden daha yüksek bir alem göründü.*" Bu koca ailemin derinliklerini incelenme ve dünyaya tanıtma görevi ise büyük ölçüde bizlere, Türkçenin öğretimiyle uğraşan kişilere, aittir. Dilimiz öyle zengindir ki onun derinliklerinin sonu yoktur. Bundan ötürü olacak ki dilimizin eksiksiz olarak eğitim ve öğretimi de bir hayli zordur.

Bu çalışmada Ruslara yönelik yapılan Türkçe öğretimi alanında ilk adımları atan Osip

İvanoviç Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Cep Kitabı [Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah]" adlı eseri incelenmiştir.

Eğitim yolcuğumda bana büyük bir deneyim sağlayan bu çalışmada; tüm aşamalarda bana engin bilgi birikimiyle, zengin ve özgün bakış açısıyla ve hayat bilgisiyle yol gösteren; destek, yönlendirme, düzenleme ve önerileriyle çalışmamı sonuca ulaştırmamda büyük emeği geçen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ'e saygı ve teşekkürlerimi borç bilirim.

Ders dönemim ve çalışmam sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen; bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım değerli hocalarım Doç. Dr. Bekir DİREKCİ, Doç. Dr. Berker KURT ve Doç. Dr. Bilal ŞİMŞEK'e saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim yolculuğuma doğru zamanda devam etme kararımda, meslek yaşamımda ve bununla birlikte hayatın zor koşullarını aşabilecek güce sahip olduğuma inanmamda büyük desteği olan ve kendilerini hep örnek alacağım kıymetli hocalarım Prof. Dr. Yusuf TEPELİ, Dr. Öğr. Üyesi Adile YILMAZ, Doç. Dr. Minara ALİYEVA ÇINAR ve Doç. Dr. İkram ÇINAR'a çok derin saygı ve teşekkürlerimi sunmak isterim.

Hayatımın her sürecinde olduğu gibi eğitim yolcuğumda da büyük desteği olan başta annem olmak üzere aileme; ayrıca moral ve motivasyon konusunda hep yanımda olan dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zaide GALİP

ÖZET

OSİP İVANOVİÇ SENKOVSKİY'İN "TÜRK SEFERLERİNE GİDEN RUS ASKERLERİ İÇİN CEP KİTABI" ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ

GALİP, Zaide

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ

Ocak 2025, 103 sayfa.

Tarih boyunca sınır komşumuz olan Rusya ile gerçekleştirdiğimiz çeşitli faaliyetler sonucunda Türk dilinin bilinirliği Ruslar arasında artmıştır. Böylece Rusya'da Ruslara yönelik Türkçenin öğretimi faaliyetleri de artış göstermiştir. Bu faaliyetlerin artışı ise çeşitli öğretim materyallerinin ortaya çıkışını sağlamıştır. Ruslara Türkçe öğretimi konusunda bir öğretim materyali oluşturmanın ilk adımlarını atan kişi Osip İvanoviç Senkovskiy'dir.

Bu çalışma, 19. yüzyıl Rus Türkolojisinin öncülerinden Osip İvanoviç Senkovskiy tarafından hazırlanan *"Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Cep Kitabı"* adlı eserin, çeşitli açılardan değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Osmanlı-Rus savaşlarının olduğu dönemde hazırlanan bu eser, Rus askerlerinin Osmanlı coğrafyasında iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla pratik bir dil öğrenme kılavuzu olarak tasarlanmıştır. Çalışmada, eserde kullanılan Türkçe öğretim yöntemleri, dil bilgisel kuralların sunumu ve kelime dağarcığı açısından bir çözümleme yapılmıştır. Ayrıca, dil bilgisel yapıların açıklanışı, örnek cümlelerin niteliği ve dil öğrenenlere sunulan pratik çözümler detaylı şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte incelenen eserde dil bilgisi konularının veriliş sırası, dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntem ve yaklaşımlar, dil bilgisi öğretiminde dört temel becerinin bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığı, eserin sözlük ve günlük konuşma metinleri bölümlerinin içerik ve biçimsel özellikleri ve eserin Türkçenin söz konusu dönem ve sahasını ne derece temsil ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Tez, eserin pedagojik özelliklerini ortaya koyarken, bazı eksikliklerini de vurgulamaktadır. Özellikle dilbilgisi kurallarının derinlemesine işlenmemesi ve öğrenicilerin farklı seviyelerine uygun bir sistematik sunulmaması gibi yönler, eleştirel bir gözle değerlendirilmiştir. Buna karşın, eserin Türkçe öğretiminde o dönem için önemli bir kaynak olduğu ve dil öğrenim sürecini askerlerin ihtiyaçlarına göre pratikleştirdiği belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Senkovskiy'in Rusya'da Türkçenin öğretimi

konusunda dikkate değer bir şahsiyete sahip olduğuna ve incelenen eserin Rusya'da Türkçe öğretiminin tarihi açısından önemli bir yere sahip olduğuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Türkçe Eğitimi, Rusya'da Türkçe Öğretimi, Rusya'da Türkçe Öğretimi Tarihçesi, Ruslara Dil Bilgisi Öğretimi, Osip İvanoviç Senkovskiy.*

ABSTRACT

REVİEW OF OSİP IVANOVİCH SENKOVSKİYS "POCKET BOOK FOR RUSSİAN SOLDİES WHO WENT TO THE TURKİSH WAR" NAMED BOOK

GALİP, Zaide

Master Thesis, Departman of Turkish and Social Sciences Education

Supervisor: Assoc. Prof. Mevlüt GÜLMEZ

January 2025, 103 pages

As a result of the various activities we have carried out with Russia, which has been our border neighbor throughout history, the awareness of the Turkish language has increased among Russians. Thus, Turkish language teaching activities for Russians in Russia have also increased. The increase in these activities has led to the emergence of various teaching materials. Osip Ivanovich Senkovskiy is the person who took the first steps to create a teaching material for teaching Turkish to Russians.

This study aims to evaluate the "Pocket Book for Russian Soldiers Who Went To The on Turkish War" prepared by Osip Ivanovich Senkovskiy, one of the pioneers of 19th century Russian Turkology, from various perspectives. This work, which was prepared during the Ottoman-Russian wars, was designed as a practical language learning guide to enable Russian soldiers to communicate in the Ottoman geography. The study analyzes the Turkish teaching methods used in the work, the presentation of grammatical rules and vocabulary. In addition, the explanation of grammatical structures, the quality of sample sentences and the practical solutions offered to language learners are discussed in detail. In addition, the order of grammar topics in the analyzed work, the methods and approaches used in grammar teaching, whether the four basic skills are used as a tool in grammar teaching, the content and formal characteristics of the dictionary and daily speech texts sections of the work, and the extent to which the work represents the period and field of Turkish were tried to be determined. Document analysis, one of the qualitative research techniques, was used in this research. While the thesis reveals the pedagogical features of the work, it also emphasizes some of its shortcomings. In particular, aspects such as the lack of in-depth coverage of grammar rules and the lack of a systematic presentation suitable for different levels of learners were critically evaluated. Nevertheless, it was determined that the work was an important resource in Turkish language teaching for that period and that it practicalized the language learning process according to the needs of the soldiers. As a result of the research, it was concluded that

Senkovskiy is a remarkable figure in the teaching of Turkish in Russia and the analyzed work has an important place in the history of Turkish language teaching in Russia.

Keywords: *Teaching Turkish as a Foreign Language, Turkish Education, Teaching Turkish in Russia, History of Teaching Turkish in Russia, Teaching Grammar to Russians, Osip Ivanovich Senkovskiy.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**
GÖRSELLER LİSTESİ ..... **x**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem Durumu 3
1.2. Araştırma Soruları 3
1.3. Amaç 4
1.4. Önem 4
1.5. Varsayımlar 5
1.6. Sınırlılıklar 5
1.7. Tanımlar 5

BÖLÜM II
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi 6
2.1.1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihsel Süreci 7
2.1.1.1. (Kök)Türk Öncesinde ve (Kök)Türk Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 7
2.1.1.2. Uygur Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 8
2.1.1.3. Karahanlı Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 8
2.1.1.4. Kıpçak Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 9
2.1.1.5. Selçuklu Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 10
2.1.1.6. Çağatay Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 11
2.1.1.7. Osmanlı Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 12
2.1.1.8. Cumhuriyet Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi 13
2.2. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yaklaşım ve Yöntemler 14
2.2.1. Dil Öğretim Yaklaşımları 15

2.2.1.1. Kültürlerarası Yaklaşım 15
2.2.1.2. İletişimsel Yaklaşım 15
2.2.1.3. Eylem Odaklı Yaklaşım 15
2.2.2. Dil Öğretiminde Yaygın Olarak Kullanılan Yöntemler 16
2.2.2.1. Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi (Grammar Translation Method) 16
2.2.2.2. Doğal Yöntem (Natural Method) 17
2.2.2.3. İşitsel – Dilsel Yöntem (Audio – Lingual Method) 17
2.2.2.4. Doğrudan Yöntem (The Direct Method) 18
2.2.2.5. İşitsel – Görsel Yöntem (Credif/St. Cloud Yöntemi) 18
2.2.2.6. Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi (Total Physical Response) 19
2.2.2.7. Sessiz Yol Yöntemi 19
2.2.2.8. Telkin Yöntemi (Suggestology/ Suggestopedia) 20
2.2.2.9. Seçmeci Yöntem (Eklektik Yöntem) 20
2.3. Yabancı Dil Öğretiminde Dil Bilgisi Öğretimi 21
2.3.1. Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Yaklaşım, Model ve Yöntemler 21
2.4. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dört Temel Beceri Öğretimi 24
2.4.1. Dinleme Becerisi 24
2.4.2. Konuşma Becerisi 26
2.4.3. Okuma Becerisi 27
2.4.4. Yazma Becerisi 29
2.5. Rusya'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihçesi 30
2.6. Osip İvanoviç Senkovskiy 32
2.6.1. Senkovskiy'in Hayatı 34
2.6.2. Senkovskiy'in Çalışmaları 37
2.7. İlgili Araştırmalar 39

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli 41
3.2. Araştırma Malzemesi 41
3.3. Veri Toplama Araçları 41
3.4. Verilerin Toplanması 42
3.5. Veri Analizi 42

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. Osip İvanoviç Senkovskiy'in "Türk Seferlerindeki Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" Adlı Eserinin Genel Özellikleri....43
4.1.1. Künye Bilgileri....43
4.1.2. Ön Söz....43
4.1.3. İçerik ve İçindekiler Listesi....44
4.1.4. Hedef Kitle, Amaç, Seviye, Fiziksel Yapı....45
4.1.5. İç Tasarım....46
4.2. Osip Senkovski'nin "Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah" Adlı Kitabının İçerik Özellikleri....46
4.2.1. Konu İşleniş Şekli....46
4.2.2. Dil Bilgisi Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar....48
4.2.3. Diyalog Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar....72
4.2.4. Sözlük Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar....77
4.2.5. Eserin Yaklaşım ve Yöntemler Açısından İncelenmesi....78
4.2.6. Dört Temel Beceriye Yönelik Çalışmalar....79
4.2.7. Kullanılan Türkçenin Söz Konusu Dönem ve Sahayı Temsil Etme Derecesi....81

BÖLÜM V

SONUÇ VE TARTIŞMA

5.1. Sonuç ve Tartışma....88

KAYNAKÇA....91
EKLER....96
EK-1: Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah. Birinci Cilt....96
EK-2: Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah. İkinci Cilt....97
EK-3: Sobraniye Soçineniy Senkovskago (Barona Brambeusa) [Senkovskiy'in Yazılarının Derlemesi]....98
EK-4: Evgeniy Solovyov'un "O.İ.Senkovskiy Ego Jızn İ Literaturnaya Deyatelnost [Senkovskiy'in Hayatı ve Edebi Faaliyetleri]" Adlı Eseri....99
EK-5: Osip Senkovskiy'in "İblis'in Huzuruna Çıkış" Adlı Eserinin Türkçe Çevirisi....100
ÖZGEÇMİŞ....101

İNTİHAL RAPORU.....102
BİLDİRİM.....103

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1 İsmin hallerinin tekil hâlinin çekimi 47
Tablo 4.2 İsim çekimi örneği 50
Tablo 4.3 Zamir Çekimi 54
Tablo 4.4 Ev ve gece sözcüklerinin tekil ve çoğul hallerinin ismin hal ekleriyle çekimi 55
Tablo 4.5 Şart kipi çekimi 55
Tablo 4.6 Şimdiki zaman çekimi örneği 56
Tablo 4.7 Ek fiilin rivayetinin tekil ve çoğul hâli çekimi 57
Tablo 4.8 Gelecek zaman çekimi 57
Tablo 4.9 Gereklilik kipinin tekil ve çoğul hâli çekimi 58
Tablo 4.10 Etmek ve bilmek sözcüklerinin zarf-fiil ekleriyle çekimi 58
Tablo 4.11 Ol, et, gör ve bil fiillerinin -mA eki ve emir kipiyle çekimi 59
Tablo 4.12 Geniş zamanın hikâyesinin çekimi 60
Tablo 4.13 Duyulan geçmiş zamanın hikâyesinin çekimi 60
Tablo 4.14 "Olsa-gerek" sözcüğünün tekil ve çoğul çekimi 83

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 2.1 Osip İvanoviç Senkovskiy – Осип Иванович Сенковский (1800-1858) 32
Görsel 4.1 Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah İçindekiler Listesi 1. Cilt. 44
Görsel 4.2 Örnek olarak verilen sözcüklerden bir kesit. 47
Görsel 4.3 Sayılar 48
Görsel 4.4 Yazarın Türkçe seslerin telaffuzu hakkında verdiği bilgiden bir örnek. 48
Görsel 4.5 Vurgu hakkında verilen kural. 49
Görsel 4.6 Derecelendirme sıfatı örnekleri. 51
Görsel 4.7 Sayılar. 52
Görsel 4.8 Sıra sayı sıfatları örneği. 53
Görsel 4.9 Kesir sayı sıfatları örneği. 53
Görsel 4.10 -mAk isim - fiili örnekleri. 56
Görsel 4.11 Edilgen ve dönüşlü fiil çatısı örnekleri. 62
Görsel 4.12 İşteş ve ettirgen fiil çatısı örnekleri. 62
Görsel 4.13 Bağlaçlar için verilen örnekler. 64
Görsel 4.14 Bağlaçlar için verilen diğer örnekler 64
Görsel 4.15 Miktar zafları örnekleri. 65
Görsel 4.16 Biçim zarfları örnekleri. 66
Görsel 4.17 Diğer biçim zarfları örnekleri. 66
Görsel 4.18 Yer yön zarfları örnekleri. 68
Görsel 4.19 Zaman zarfları örnekleri. 69
Görsel 4.20 Türkçe cümlelerde ögelerin sıralanışına bir örnek. 71
Görsel 4.21 Asıl fiilin çekim ekini aldığı, diğerlerinin ise zarf-fiile dönüştüğü kuralına bir örnek. 72
Görsel 4.22 “Köyler, yerler vb. ile ilgili sorular” bölümünden bir örnek 73
Görsel 4.23 “Konum hakkında sorular” bölümünden bir kesit. 74
Görsel 4.24 “Düşman hakkında sorular” bölümünden bir kesit. 75
Görsel 4.25 “Yiyecek bulmak için köye gelmek” başlığından bir kesit. 75
Görsel 4.26 “Düşmanı ele geçirme ve esiri sorgulama” adlı bölümden bir kesit. 76
Görsel 4.27 “Evde” bölümünden bir örnek. 76
Görsel 4.28 Telaffuz hakkında verilen bilgiler. 79
Görsel 4.29 Sesler hakkında verilen bilgiler. 80

Görsel 4.30 k > g yumuşaması hakkında verilen bilgi. 80
Görsel 4.31 -lAr ekinin telaffuzda -nAr olarak kullanıldığına dair örnekler. 80
Görsel 4.32 d>t değişiminden bir örnek. 81
Görsel 4.33 “vakıtta” sözcüğünün telaffuzuyla ilgili verilen dip not. 81
Görsel 4.34 “Karaul” sözcüğünün hal ekleriyle çekimi. 81
Görsel 4.35 “Başmak” sözcüğünün hal ekleriyle çekimi. 82
Görsel 4.36 “Onnar” sözcüğünün hal ekleriyle çekimi. 82
Görsel 4.37 “hangı” sözcüğünün eserde verilen şekli. 82
Görsel 4.38 “Kimesne” sözcüğünün eserde verilen şekli. 82
Görsel 4.39 “Olsam gerek” ifadesinin tekil ve çoğul çekimi. 83
Görsel 4.40 -lIk eki hakkında verilen bilgi ve örnekler. 83
Görsel 4.41 “Agnamak” sözcüğü hakkında verilen bilgi. 83
Görsel 4.42 “Eğerçi, belki, bulayki, andak” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 84
Görsel 4.43 “Haçan ki” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 84
Görsel 4.44 “Ya, yamma, yoksa, yahod” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 84
Görsel 4.45 “eyi” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 84
Görsel 4.46 “Kaç ve niçe” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 84
Görsel 4.47 “Azıcık” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 84
Görsel 4.48 “Katı” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 85
Görsel 4.49 “Ogrun” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 85
Görsel 4.50 “Yap yap” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 85
Görsel 4.51 “Hanıya” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 85
Görsel 4.52 “Handan” sözcüğünün eserde veriliş şekli. 85
Görsel 4.53 “Sagda ve sag elde” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 85
Görsel 4.54 “Solda ve sol elde” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 85
Görsel 4.55 “Öte günlerde” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 86
Görsel 4.56 “Bıldır ve geçen yıl” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 86
Görsel 4.57 “Birlen” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 86
Görsel 4.58 “Başka, kayrı ve maada” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 86
Görsel 4.59 “Ev, evciez” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 86
Görsel 4.60 “Kar ve karcıgaz” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 86
Görsel 4.61 “Taş ve taşcıgaz” sözcüklerinin eserde veriliş şekli. 87

BÖLÜM I
GİRİŞ

Dilin insan hayatında büyük önem taşıyan bir yeri vardır. Bu durum, dil üzerine birçok çalışma ve araştırma yapılması sonucunu doğurmuştur. Yapılan araştırma, çalışma ve incelemeler sonucunda çeşitli dil tanımları yapılmıştır. Ergin (2000), dilin "insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç, kendine özgü yasaları olan ve yalnızca bu yasalar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlara dayanan bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş toplumsal bir kurum" olduğunu dile getirmektedir (s.3).

Aksan'ın (2000) tanımına göre dil, "tek seferde düşünülemeyecek kadar çeşitli yönleri olan, değişik açılardan bakıldığında çeşitli nitelikleri ortaya çıkan, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyülü bir varlıktır. O insan, toplum, bilim, sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur"(s.11).

"İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre biçimlenmiş ortak kurallarının yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan, seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem (Korkmaz, 2003, s.67, aktaran Gedik, 2009)".

Ünalan'a (2002, s.1-2, aktaran Gedik, 2009) göre ise dil, "bir anlaşma vasıtası olmaktan öte, iç dünyamızın dış dünyamıza açıldığı bir kapıdır. Dil, sağlıklı bireylerin yetişmesinde, sağlıklı toplumların, milletlerin ve köklü bir kültürün oluşmasında, korunmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında tek vasıtadır".

Yukarıda verilmiş olan dil tanımlarına bakıldığında dilin toplumların hayatını her açıdan etkilediği ve önem taşıdığı görülmektedir. Başka bir deyişle dil, toplumların olmazsa olmazıdır. "İnsanlar ve toplumlar, uluslar arasında bireysel ve kurumsal; ulusal düzeyde ticaret, ekonomi, siyaset, askerlik, bilim, çalışma, kültür, haberleşme alanlarında türlü yoğunlukta ikili, çoklu olmak üzere her türlü ilişkinin kurulup yürütülebilmesi için ana dilinden başka uluslararası ortak dillerin öğrenilmesine de ihtiyaç duyarlar (Demircan, 1990, s.17, aktaran Barın, 2010)". Dolayısıyla insanlık tarihi boyunca insanlar yakın ilişkiler kurduğu milletlerin dilini öğrenmeye ihtiyaç duymuştur. Bu durum ise yabancı dil öğretimini ortaya çıkarmıştır.

"Çağlar boyunca, insanların büyük çoğunluğu örgün bir eğitim, iyi bir sınıf, ders kitabı, ses kaseti ve sözlük olmadan başarılı ve kolay bir şekilde yabancı dil öğrenmişlerdir. İnsanların; seyahat, ticaret, sömürgecilik, evlilik gibi sebeplerle ve başkalarıyla iletişim

kurmak amacıyla çoğu zaman ciddi ve bilimsel bir öğretim olmadan, doğal ortamda yabancı dil öğrendikleri bilinen bir gerçektir (Meskill, 2002, s.13-14, aktaran Biçer, 2012)". Birbirine komşu olan ülkelerin birbirleriyle iletişim kurma ihtiyacından dolayı yabancı dil öğretimi gerçekleştirdiği bilinmektedir. Türkiye'nin asırlardır komşuluk yaptığı ülkelerden biri de Rusya'dır.

"Tarih boyunca Rusya coğrafi, ekonomik, politik ve kültürel açıdan hem Avrupa hem de Asya arasında kalmıştır. Rus siyasi tarihi bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Rusya özellikle doğuyla ilgilenmiş ve geleceğe ait planlarını buna göre şekillendirmiştir. Slav ve Türk halkları arasındaki ilişkiler çok eskiye dayanmaktadır. Aynı coğrafyada bulunmaları, birbirleriyle komşu olmaları bu iki toplumun maddi ve manevi kültürlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Türk ve Slav halkları zor olsa da komşuluk ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Rusya'da Slav dillerinden sonra en çok konuşulan dillerden birinin de Türkçe olduğu anlaşılmaktadır (Arslan, 2012)".

"Rusya'da Türk dili üzerine çalışmalar Çar I. Petro'nun siyasi ve askeri politikaları arasında önemli bir yer tutmaktaydı. 1711 Prut seferinden sonra Yakın Doğu siyasetinin bir gereği olarak yazılı emirlerle Rus çarı Türkçe, Arapça ve Farsça bilen tercümanlar yetiştirilmesini istemiştir (Eren, 1987, s.83). I. Petro Bilimler Akademisini (1724-1725) kurmuş ve bu çatı altında Şarkiyat ve Türkoloji çalışmalarına ayrı bir önem verilmiştir. Moskova, Kazan ve Harkov üniversitelerinde kurulan Doğu dilleri kürsüleri içerisinde Türkoloji'nin ayrı bir yeri vardı (Bayram, 2009, s.712)".

"Çarlık Rusya'sında Türk dilinin pratik olarak öğretilmesi ve tercümanlar yetiştirilmesi amacıyla değişik faaliyetler yürütülmekteydi (Arslan, 2012)". Bu faaliyetleri yürütenlerden biri Osip İvanoviç Senkovskiy'di. Senkovskiy, 19. yüzyıl Rus Türkolojisinin öncülerinden biriydi. Osmanlı – Rus savaşlarının yaşandığı dönemde Rus askerlerinin Osmanlı coğrafyasında iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla pratik dil öğrenme kılavuzuna ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu ihtiyacı karşılayabilecek kişilerden biri ise Senkovskiy idi. Senkovskiy'in eseri yalnızca askerler tarafından değil onun kendi derslerinde ders kitabı olarak da kullanılmıştır. Söz konusu eser beğenilince farklı yayıncılar tarafından da basılmıştır.

Bu çalışmanın konusu ise Osip İvanoviç Senkovskiy'in kaleme aldığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı (Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah)" adlı Türkçe konuşma kılavuzudur. Savaş ortamında iletişimi sağlamak ve temel düzeyde Türkçe bilgisi kazandırmak amacıyla hazırlanan bu eser,

döneminin dil öğretim anlayışını yansıtması bakımından dikkat çekici bir kaynaktır. Bu çalışma, Senkovskiy'in söz konusu eserini yabancılara Türkçe öğretimi ve dilbilgisi açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Eserde kullanılan öğretim yöntemleri, dilbilgisi açıklamaları, kelime hazinesi ve iletişim odaklı yaklaşımlar analiz edilerek dönemin dil öğretim anlayışı ile karşılaştırılacaktır. Ayrıca, modern yabancı dil öğretim yöntemleri çerçevesinde eserin güçlü ve zayıf yönleri değerlendirilecek, dil öğrenme sürecine sunduğu katkılar tartışılacaktır.

1.1. Problem Durumu

Türklerin coğrafi olarak Slav ırklarına yakın bulunması onlarla tarih boyunca yoğun ilişkilerde bulunması gerekliliğini doğurmuştur. Yoğun ilişkiler kuran toplumlar ise birbiriyle iletişim kurmak durumundadır. Bu durum ise toplumların yabancı dil öğretimi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

"Her disiplinin tarihî süreç içerisinde ortaya çıkma şekli, belirli bir gelişme seyri vardır. Disiplinlerin gelişme sürecinin sağlıklı bir şekilde takip edilerek doğru anlaşılması ve değerlendirilebilmesi de ancak sürecin başlangıcının iyi bilinmesi ile mümkün olacaktır. Disiplinlerin başlangıcı söz konusu olunca da o alanla ilgili kaynak eserler üzerine çalışmalar ön plana çıkmaktadır. "Türkçe Öğretimi" ve bunun bir alanı olan "Yabancılara Türkçe öğretimi" ile ilgili de elbette bu durum geçerlidir" (Aldemir, 2020).

Dil öğretiminde en temel materyal ders kitabıdır. Buna bağlı olarak yabancı dil öğretiminde materyal ihtiyacını gidermek amacıyla ders kitapları hazırlanmaktadır. Eski tarihlerden günümüze kadar Ruslara Türkçe öğretmek amacıyla birçok ders kitabı kaleme alınmıştır. Bu kitapların ilklerinden biri de Osip İvanoviç Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı (Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah)" adlı kitabıdır.

Bu çalışmada "Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinde yabancılara Türkçe nasıl öğretilmiştir?" sorusuna cevap aranmıştır.

1.2. Araştırma Soruları

1) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin gramer bölümünde dil bilgisi konularının veriliş sırası nasıldır?

2) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin gramer bölümünde dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntem ve yaklaşımlar nelerdir?
3) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin gramer bölümünde dil bilgisi öğretiminde kullanılan dört temel dil becerisi araç olarak kullanılmış mıdır?
4) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin Rusça-Türkçe konuşma metinleri ve Rusça-Türkçe sözlük bölümünün biçimsel ve içerik özellikleri nelerdir?
5) Eser, Türkçenin söz konusu dönem ve sahasını ne derece temsil etmektedir?

1.3. Amaç

Bu araştırma; Rusya'da yabancılara Türkçe öğretimini amaçlayan Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı"nda dil bilgisi öğretiminde bahsedilen konuların, konu sıralamasının, tercih edilen yaklaşım ve yöntemlerin ve yer verilen örneklerin niteliğinin tespit edilmesini; bahsedilen kitapta Türk dil bilgisi öğretiminde dört temel dil becerisinin (konuşma-okuma-yazma-dinleme) desteklenme durumunun belirlenmesini; kitapta Rusça-Türkçe konuşma metinleri ve sözlük bölümünün biçimsel ve içerik özelliklerinin incelenmesini; eserin Türkçenin söz konusu dönem ve sahasını ne derece temsil ettiğini belirlemeyi amaçlamaktadır.

1.4. Önem

Yabancı dil öğrenimi, insanlık tarihinde her daim kişisel ve profesyonel gelişimin önemli bir parçası olmuştur. Küreselleşen dünyada insanlar arasındaki etkileşimler hızla artarken, farklı dillerde iletişim kurabilme yeteneği, yalnızca bir beceri değil aynı zamanda bir gereklilik hâlini almıştır. Yabancı dil, bireylerin sadece dilsel becerilerini geliştirmede değil aynı zamanda kişisel ve profesyonel hayatta daha donanımlı, kültürel olarak duyarlı ve global dünyada daha etkin bir şekilde yer almalarına olanak tanır. Türk ve Slav halkları arasındaki ilişkinin çok uzun bir geçmişe sahip olması ise bu halkların birbirinin dilini öğrenmesini bir zorunluluk hâline getirmiştir.

Bu çalışma, Rusya'da Türkçe'nin öğretimi konusunda araştırmacılara kaynaklık edecek bir eser olan "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı"nı

incelemesi bakımından önem taşımaktadır. Eser, Osmanlı Devleti döneminde konuşulan Türkçe'nin teorik gramerini, konuşma metinleri örneklerini ve sözlüğünü ortaya koyan bir eseri ele alması yönüyle önemlidir.

1.5. Varsayımlar

Osip İvanoviç Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı"nın varsayımları şöyle belirlenmiştir:

Araştırmaya konu olan eserin ana dili Rusça olan bireylere yönelik hazırlandığı varsayılmaktadır. Kitap, yazar tarafından ders kitabı olarak kullanılmıştır. Eserin Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü dönemde yazılması ve kitapta bahsedilen Rus seferlerinin Osmanlı Devleti'nin sahasına yapılmasından dolayı eserde öğretilmeye çalışılan Türkçenin Osmanlı Türkçesi olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Çalışma Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı (Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah) (Senkovskiy O. İ., 1829)" adlı eseriyle sınırlandırılmıştır.

1.7. Tanımlar

Yabancı Dil: "Ana dilin dışında olan dillerden her biri; ana dilin dışında öğrenilen uzmanlık dili." (Türk Dil Kurumu [TDK], 2024)

Osmanlı Türkçesi: "XIV-XX. yüzyıllar arasında Anadolu'da ve Osmanlı Devleti'nin yayıldığı ülkelerde kullanılmış olan konuşma ve yazı dili." (TDK, 2024)

Dil Bilgisi: "Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim; gramer." (TDK, 2024)

Yabancı Dil Öğretimi: "Dilbilimsel bilginin öğretime uyguladığı bir etkinliktir." (İşeri, 1996)

BÖLÜM II
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi

İnsanlar arasındaki en önemli iletişim aracı olan dilin insanlık tarihindeki yeri herkes tarafından bilinmektedir. Dilin insanlar arasında anlaşmayı, iletişim kurmayı, kültür aktarımını yapmayı, birbirleri arasında alışveriş yapmayı sağlayan ve bunun gibi birçok durumda kullanılan en temel kaynak olduğu apaçık bir gerçektir. Bu gerçek, dili insanlar için her alanda ciddi bir ihtiyaç haline getirmiştir.

İnsanlar arasında anlaşmaya, tanışmaya ve birbirlerinin hayat tarzlarını öğrenmelerine yardımcı olan en doğal ve en ulaşılabilir iletişim kaynağı dildir. Bununla birlikte eski kuşaklardan gelen milli değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını aynı zamanda insanın ve toplumun güçlü olmasını sağlayan bir araçtır. İnsanın içine doğduğu toplumdan edindiği dil, temel yapı taşlarından olan ana dildir. Bireylerin aile, toplum veya doğup büyüdüğü çevreden öğrenmediği ve onların kullanmadığı dil ise yabancı dil olarak nitelendirilmektedir (Kahriman, ve ark., 2013).

Dünya üzerinde birçok milliyet vardır ve bunların çoğunun kendine ait bir dili mevcuttur. Tarih boyunca milletlerin ticari, siyasi, sanatsal, bilimsel, kültürel gibi birçok nedenden dolayı birbirleriyle yakın münasebetlerde bulunmaları birbirlerinin dilini öğrenme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Ülkelerin politik, ekonomik, askeri, tarihsel, kültürel ve ticari ilişkilerinin durumu o ülkelerdeki toplumların kullandığı dilin başka milliyetler tarafından öğrenilme ihtiyacının önemini artıran ölçütlerdendir (Demirel, 2021). Milletler arası iletişimde farklı dillere duyulan ihtiyaç yabancı dil öğretiminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sebepten ötürü yabancı dil öğretimi insanlığın her döneminde önemli bir yere sahip olmuştur.

Türkler göçebe bir millet olduğundan tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşamış ve dolayısıyla birçok devlet ve milletle temas hâlinde bulunmuştur. Bundan dolayı diğer diller ile karşılaştırıldığında Türkçe, kökeni, coğrafyası ve nüfusu açısından nicel ortalamanın üstündedir (Uzun, 2012). Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda Türkçeye duyulan ihtiyaç da anlaşılabilmektedir.

Ana dili edinimi doğal bir süreç iken yabancı dil öğrenimi dışarıdan yardım alma gereksinimini ortaya çıkaran bir süreçtir. Ana dilinin öğrenme sürecinde bireylerin

çevresindeki insanların da o dili kullanması doğal bir öğrenme ortamını sağlamaktadır. Ancak öğrenilmek istenen dilin çevredeki insanlar tarafından kullanılmaması o dilin daha zor bir şekilde öğrenilmesine yol açmaktadır. Bu durum ise yabancı dil öğretiminde çeşitli kaynak kullanma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan bu zorunluluktan dolayı dilin kurallarını derli toplu hâle getirmek, o dilin kullanım örneklerini sunmak ve buna benzer birçok amaçla çeşitli yabancı dil öğretim kaynakları oluşturulmuş ve oluşturulmaya devam etmektedir. Eski tarihlerden itibaren yazılmaya devam eden bu kaynakların günümüzde daha iyi bir eğitim materyali oluşturulması bakımından yol gösterici olmaları onları önemli hâle getirmektedir.

2.1.1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihsel Süreci

Günümüzde de olduğu gibi Türkçe eski dönemlerde de iletişim hâlinde olduğumuz uluslar tarafından farklı sebeplerden dolayı öğrenilmekteydi. Başlangıçta düzenli bir eğitim-öğretim sistemi olmasa bile çeşitli kaynaklarda yabancıların Türkçeyi öğrenip kullandığı görülmektedir (Biçer, 2012).

Yabancılara Türkçe öğretiminin tarihsel sürecini aşağıdaki başlıklar altında incelemek mümkündür:

2.1.1.1. (Kök)Türk Öncesinde ve (Kök)Türk Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

"Türkçe, tarihi binlerce yıl öncesine kadar giden, dünyanın en zengin ve en eski dillerinden biridir. Hun İmparatorluğu (MÖ III.- MS I. yy.) döneminden beri bilinen, (Kök)Türk (MS VI - VIII. yy.) dönemiyle birlikte yazılı metinlerle izlenebilen Türkçe, öğretimi söz konusu olduğunda bu kadar uzun bir geçmişe sahip değildir. İlk ve Orta Çağ boyunca Türkçenin sistemli bir biçimde öğretilip öğretilmediği konusunda açık ve kesin bilgiler bulunmamaktadır. Uygur döneminde ve İslami dönemlerde birçok çeviri çalışması yapılmışsa da aile ve çevre dışında bir dil öğretimi yapılıp yapılmadığı konusunda aydınlatıcı bilgilere rastlanmamaktadır" (Ağar, 2004, s.1). Ancak Türklerin bu dönemde komşu devletler ile yakın ilişkilerde bulunması yabancıların Türkçe bildiği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

"Verilen bilgilere göre, Çinli bir kadın Türk sınırında görevli olarak sürgün edilmiş kocasına MS 350-394 yılları arasında Türk dilinde (Hui language) bir aşk şiiri yazmıştır" (Uglychina'dan aktaran Çifçi, 2006, s.81). "Çinli kadının Türkçeyi biliyor olması, başka Çinlilerin ve belki başka uluslardan aydınların da Türkçe öğrenmiş olmaları ihtimalini ortaya

çıkarmaktadır. Böyle ise, (Kök)Türklerden önce de ciddi bir Türkçe eğitim ve öğretiminin var olduğunu düşünmek gerekecektir" (Çifçi, 2006, s.81).

2.1.1.2. Uygur Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

Uygur Kağanlığı ve sonraki dönemlerde Uygurlar, Çin, İran, Soğd ve Hint kültürleriyle yoğun bir etkileşim içinde bulunmuşlardır. Bu etkileşim, dil alanında da kendini göstermiş ve Uygur Türkçesi, dönemin önemli diplomatik ve ticari dillerinden biri hâline gelmiştir. Özellikle Uygurların yerleşik hayata geçmeleri ve ticaretle uğraşmaları, yabancılarla iletişim kurmalarını zorunlu kılmıştır.

Uygur döneminde yabancılara sistematik ve kurumsal bir Türkçe öğretimi yapıldığına dair kesin bilgiler yoktur. Ancak, ticari ve diplomatik ilişkilerde kullanılan iki dilli metinler, çeviri faaliyetleri ve tercümanlar sayesinde yabancıların Uygur Türkçesini öğrenme imkânı bulduğu ihtimalini doğurmaktadır. Bu durum, Uygurların kültürel ve ekonomik etkileşimleri sayesinde Türkçenin yabancılar tarafından öğrenilmesine dolaylı bir katkı sunduğunu göstermektedir.

"762'de Şı-Çav-i önderliğinde Çin'de ortaya çıkan isyanı bastırmak üzere Çin'e yardıma giden Bögü Kağan orada Mani rahipleriyle tanışır ve bu rahiplerden dördüyle Uygur başkentine dönerek Maniheizm'i kabul eder (Mert, 2009, s.89, aktaran Biçer, 2012). Bögü Kağan'ın Çin'den getirdiği Mani rahipleri Türkler arasında Manihezm'i yayma faaliyetlerine girişirler. Türklere bu dini öğretebilmeleri için Türkçe hitap etmeleri gerekmektedir. Bir dini bir halka öğretebilmenin en önemli yolu o halkın diliyle konuşabilmektir. Türk ülkesine gelen bu rahiplerin de Türkçeyi bilip kullandıkları, dolayısıyla yabancıların Türkçe öğrendiği düşünülebilir"(Biçer, 2012).

2.1.1.3. Karahanlı Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin tarihçesi Kaşgarlı Mahmud'a dayanmaktadır. Kaşgarlı Mahmud, on birinci yüzyılda Türkçenin Arapça ve öbür dillerden daha zayıf olmadığını kanıtlamak ve yabancıların Türkçeyi daha kolay öğrenebilmelerini sağlamak adına Divanü Lügati't-Türk eserini kaleme almıştır (Ungan, 2006).

"11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Dîvânu Lugâti't-Türk, sadece Türk dili ve kültürüne ışık tutan bir sözlük değil aynı zamanda Türkçenin eğitimi ve öğretimine de yol, yöntem gösteren özelliklere sahip bir kaynaktır. Kaşgarlı, dilini kaybeden bir milletin çok geçmeden hürriyetini de kaybedebileceği gerçeğini sezdiği için Türk dilinin düştüğü duruma

duyarsız kalmamış ve Türkçeyi savunma görevini üstlenmiştir. Kaşgarlı bu çalışma ile ayrıca derinleşerek ayrılma istidadı gösteren farkları azaltmayı, dil ve kültür bakımından bütün Türk boylarını birleştirmeyi düşünmüştür. Burada koyduğu bütün ölçüler, bu ana düşünce ve amaca hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir. Kaşgarlı Mahmut, Türk topluluklarını bir arada tutacak en temel ögenin, kültürün temelini teşkil eden dil olduğunu eserinde her fırsatta vurgulamaktadır. Bütün Türkler ifadesini sıkça kullanması da soy birliğine verdiği önemi açıkça göstermektedir"(Temizyürek ve Aydın, 2023). Eser, Arapça olarak kaleme alınmasının yanında kullanılan örnekler Türkçedir. Eserin aynı zamanda sözlük niteliği taşıdığı da bilinmektedir. Yazıldığı dönemde Türklere Arap ve Fars dillerini öğretecek dil bilgisi türündeki herhangi bir eser bulunmamasına rağmen Kaşgarlı bu eseriyle Orta Asya Türk-İslam dünyasına Türkçenin yöntemli öğretimini sağlamıştır (Gülensoy, 2000).

Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan bu eserde, öncelikle konuyla ilgili birçok örnek verilip ardından kurala ulaşma yolu izlenerek günümüzde yabancı dil öğretim yöntemlerinde benimsenen tümevarım yöntemini kullanılmıştır. Eserde kullanılan örnekler günlük hayattan, atasözü, deyim, şiir gibi türlerden derlenmiştir. Bununla birlikte Türk kültürünü tanıtma amacı da güdülmüştür. Ayrıca daha önce bahsedilen konuların gerektiğinde tekrar edildiği görülmüştür (Biçer, 2012).

2.1.1.4. Kıpçak Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

Kıpçaklar (11.-14. yüzyıllar), Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'da geniş bir alana yayılan ve birçok farklı kültürle etkileşimde bulunan bir Türk boyu olarak bilinmektedir. Özellikle Altın Orda Devleti, Memlükler ve Bizans gibi farklı siyasi yapılarla ilişkileri, Kıpçak Türkçesinin yabancılar tarafından öğrenilmesini önemli hâle getirmiştir. Bu durum, Türkçenin öğretimiyle ilgili bazı kaynak eserlerin ortaya çıkışını sağlamıştır. Kıpçak döneminde yabancılara Türkçe öğretimi ile ilgili en önemli kaynaklar, Kıpçak Dili Sözlükleri ve Gramer Kitaplarıdır. Bu eserler, yabancılara Türkçe öğretimi açısından doğrudan kanıtlar sunmaktadır.

Bu dönemde yabancılara Türkçe öğretimiyle ilgili yazılan eserler şu şekilde sıralanabilir: *Codex Comanicus, Kitâbü'l-İdrâk li-Lisâni'l-Etrâk, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye, Bulgatü'l-Müştâk fî Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak, El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye, Ed-Dürretü'lMudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye* (Biçer, 2012).

Sözü edilen eserlerde Oğuz-Kıpçak karışımı bir dil kullanılmış olup Arapça dil sistematiğine uygun olarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Arapça ve Türkçe sözcükler farklı renklerle yazılmış ve sözlük bölümündeki sözcükler tematik olarak sıralanmıştır. Farklı lehçelerden sözcükler örneklendirilmiş ve hangi lehçe olduğu belirtilmiştir. Ayrıca dil bilgisi anlatılırken örneklerden yararlanışmış, çeşitli milletlerin Türklerle her konuda iletişim kurabilmesi için farklı alanlardan sözcükler örneklendirilmiş ve ağırlıklı olarak dil bilgisi-çeviri yöntemi kullanılmıştır. Eserler sözlük ve gramer olmak üzere iki bölümden oluşturulmuştur. Dil bilgisi bölümünde Arapça-Türkçe dil bilgisi kuralları karşılaştırılmış olması karşılaştırmalı dil bilim ilkelerine uygun hazırlandığını göstermektedir. Bununla birlikte adı geçen eserde üretici dönüşümsel dil bilgisi ilkelerine uygun cümle örneklerine yer verilmiştir. Bu eserler daha çok okuma ve yazma becerilerine yönelik yazılmıştır (Biçer, 2012).

Kıpçak döneminde yabancılara Türkçe öğretimi için yazılan eserler, kelime listeleri, dilbilgisi kuralları, diyalog örnekleri ve dini metinler içeren çok yönlü kaynaklardır. Bu kaynaklar, diplomatik ilişkiler, ticaret, askeri eğitim ve misyonerlik faaliyetleri gibi farklı amaçlara hizmet etmiştir.

Kıpçak döneminde, özellikle Codex Cumanicus ve Memlük-Kıpçak sözlükleri gibi kaynaklar sayesinde yabancılara Türkçe öğretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde ticaret, diplomasi ve askerî ilişkiler sebebiyle Kıpçak Türkçesi yabancılar için öğrenilmesi gereken bir dil hâline gelmiş ve çeşitli öğretim materyalleri oluşturulmuştur. Özellikle Latin, Fars ve Arap kültürleriyle olan etkileşimler, Türkçenin yabancılara öğretilmesini teşvik etmiş ve sistemli dil öğretimi kaynaklarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda, Kıpçak dönemi, yabancılara Türkçe öğretimi açısından önemli bir tarihsel süreç olarak değerlendirilebilir.

2.1.1.5. Selçuklu Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

Selçuklular döneminde, özellikle Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletleri zamanında, Türkçenin yabancılara öğretimi doğrudan sistematik bir eğitim programı şeklinde olmasa da, kültürel ve diplomatik etkileşimler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Selçuklular çok dilli bir yönetim anlayışına sahipti; Arapça bilim ve din dili, Farsça edebi ve bürokratik dil olarak kullanılırken, Türkçe ise halkın günlük konuşma diliydi. Bu çok dilli ortamda, özellikle ticaret, diplomasi ve askerî alanlarda Türkçeyi öğrenmek yabancılar için bir zorunluluk hâline

gelmiştir. Moğollar, Bizanslılar, Araplar ve diğer milletler, Selçuklular ile olan ilişkileri nedeniyle Türkçeyi öğrenmeye ihtiyaç duymuşlardır.

Selçuklu döneminde Karamanoğlu Mehmet Bey'in yayımladığı *"Bugünden sonra, divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil konuşulmaya!"* buyruğu Türkçenin yeninden devlet dili hâline gelmesini sağlamıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey'in bu fermanı vermesinden Türkçeyi korunmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, Türkçenin prestij kazanmasını ve yabancıların Türkçeye ilgisinin arttırdığını sağlamış olduğu düşünülmektedir.

Bu dönemde Âşık Paşa'nın severek ve isteyerek "Garip-name" gibi Türkçe eserler ortaya koyması büyük önem taşımaktadır.

"Eski Anadolu Türkçesi döneminde Türkçenin ana dili olarak öğretimine yönelik medreselerde okutulmak üzere hazırlanmış çeşitli Türkçe öğretimi kitapları bulunmaktadır. Bu dönemde yabancıların Türkçe öğrenmesi amacıyla Cemâlü'd-dîn İbn-i Mühennâ tarafından hazırlanan Hilyetü'l-İnsân ve Heybetü'l-Lisân (İbn-i Mühennâ Lûgati) adlı kitap vardır. Eserin adı "İnsanın Güzel Sıfatları ve Dilin Büyüklüğü" anlamına gelmektedir" (Biçer, 2012).

"Avrupa filolojisinin henüz Türk dili ile ilgilenmediği eski çağlarda, Arapça eserlerde Türkçe ile ilgili ögelerin bulunmasının ve Arap filologların Türkçe ile uğraşmalarının önemi asla azımsanmamalıdır. Klasik Arap dilcileri ve bilginleri, Türklerin İslam sahasına girmeleri üzerine, dönemin en güçlü hükümdarlarının ana dili olan Türkçeyi, inceleme ve araştırmaya koyulmuşlardır. Türklerden sonra, tarih sahasına Moğolların da katılmasıyla Arap filologları Moğolcayı da önemi derecesinde ön plana almışlardır. İbn-i Mühennâ bunu yapan dilcilerden birisidir. Yazdığı *Hilyetü'l-İnsan ve Heybetü'l-Lisan* adlı eseri, Türk dili tarihi bakımından, kendi dönemini en iyi toparlayan ve ortak Orta Asya Türkçesinin İran sahasındaki şivelerini belirten, Türk kültürüne ışık saçan tek eserdir" (Caferoğlu, 1984, s.147, aktaran Biçer, 2012).

2.1.1.6. Çağatay Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

Çağatay dönemi (14.-16. yüzyıllar), Türkçenin yazı dili olarak büyük bir gelişim gösterdiği ve geniş bir coğrafyada kullanıldığı bir dönemdir. Çağatay Türkçesi, özellikle Timur İmparatorluğu ve sonrasında Orta Asya, İran, Hindistan ve Osmanlı gibi farklı bölgelerde etkili olmuş, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bu dönemde yabancılara Türkçe öğretimi doğrudan sistematik bir ders kitabı veya müfredat ile gerçekleşmemiş olsa da, diplomatik ilişkiler, ticaret ve edebi eserler aracılığıyla yabancıların Türkçeyi öğrenme

ihtiyacı doğmuştur. Özellikle Çağatay Türkçesi ile yazılan eserler, Farsça ve Arapça bilen yabancılar için anlaşılır kılınmış, bu dillerle birlikte kullanılan sözlükler ve gramer kitaplarıyla desteklenmiştir.

"Çağatay döneminde birçok gramer kitabı ve sözlük yazılmıştır. Ancak yazılan bu eserlerin tamamına yakını ana dili öğretimine ilişkindir. Sadece Ali Şir Nevaî'nin yazmış olduğu Muhakemetü'l-Lügateyn adlı eser diğerlerinden farklı bir niteliğe sahiptir. Nevaî, eserinde Farsçaya karşı Türkçeyi savunarak Farsçanın Türkçeden üstün olmadığını ve Türkçeyle eşit derecede olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Eser Fars diliyle Türk dilinin gramer özelliklerinin karşılaştırılması şeklinde hazırlanmıştır. Bazı Türkçe sözcükler Farsça sözcüklerle anlamları açısından karşılaştırılmıştır. Türkçe sözcüklerin Farsçaya göre anlamca daha zengin olduğu ve sözcüklerin birçok anlama geldiği belirtilmiştir" (Biçer, 2012). Bayraktar (2002); eserde, Türkçe öğretiminin dil bilgisi - çeviri yöntemi, tümevarım ve karşılaştırmalı dil bilimi ilkeleri kullanılarak akademik amaçlı gerçekleştirildiğini aktarmaktadır. Çağatay Türkçesi, yabancılara doğrudan bir öğretim programı ile değil, fakat edebi eserler, sözlükler, diplomatik yazışmalar ve ticari ilişkiler yoluyla öğretilmiş, geniş bir bölgeye yayılmıştır.

2.1.1.7. Osmanlı Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

Osmanlı Devleti, yaklaşık 600 yıl boyunca üç kıtada geniş bir coğrafyayı yönetmiş ve birçok farklı kültür, millet ve dil ile etkileşim içinde olmuştur. Bu çok kültürlü yapısı nedeniyle Osmanlı döneminde yabancılara Türkçe öğretimi önemli bir konu hâline gelmiştir. Özellikle diplomatik ilişkiler, ticaret, eğitim ve misyonerlik faaliyetleri kapsamında yabancılar Türkçeyi öğrenme ihtiyacı duymuşlardır. Osmanlı yönetimi doğrudan bir yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik sistematik bir müfredat oluşturmamış olsa da, gramer kitapları, sözlükler ve özel dersler gibi çeşitli yollarla Türkçenin yabancılara öğretimi gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı devletinin sınırlarını üç kıtaya genişletmesi sonucunda birçok ülkeyle ticari ve siyasi ilişkisi başlatılmıştır. Osmanlı devletinin resmi dilinin Türkçe olması da yabancıların Türkçe öğrenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Türkçeye karşı olan ilgiyi artırmış ve Türkçe öğretimiyle ilgili materyaller de artmaya başlamıştır. Bunun yanında Osmanlı devletinin devşirme sistemiyle çalıştığı bilinmektedir. Devşirme sistemiyle gayrimüslimler devletin üst kademelerine gelebilmekteydi. Resmi dilin Türkçe olması da Türkçe öğrenme

zorunluğunu ortaya çıkarmaktaydı. Dolayısıyla devşirmelere yönelik de Türkçe öğretimi çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Biçer, 2012).

Osmanlı döneminde yabancılara Türkçe öğretimi konusunda hazırlanan ilk kaynaklar, genellikle gramer kitapları, sözlükler ve pratik dil kullanımını ele alan eserler olmuştur. Bu eserler arasında, özellikle diplomatlar ve tüccarların başvurduğu Türkçe gramer kitapları önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı döneminde Türkçenin yabancılara öğretilmesi, aynı zamanda ticaret hayatı ile de ilişkiliydi. İstanbul gibi ticaretin merkezi olan şehirlerde, özellikle Batılı tüccarlar Türkçe öğrenmek için çeşitli gramer kitaplarına ve derslere başvurmuşlardır. Bu dönemde yazılan "Osmanlıca-Türkçe Sözlükler" de yabancılara Türkçe öğretimi açısından önemli bir rol oynamıştır.

2.1.1.8. Cumhuriyet Döneminde Yabancılara Türkçe Öğretimi

Cumhuriyet dönemi, Türkiye'de dil reformları ve dilin yabancılara öğretilmesi konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte dilin, kültürün ve eğitim sisteminin modernizasyonu hız kazanmış, bu bağlamda yabancılara Türkçe öğretimi de dikkatlice ele alınmaya başlanmıştır. Yabancılara Türkçe öğretimi, özellikle Türkiye'nin küresel bir oyuncu hâline gelmeye başlamasıyla önemli bir konu olmuştur. Bu dönemde dil öğretimi için sistematik bir yaklaşım benimsenmiş, yeni yöntemler geliştirilmiştir.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte dilin sadeleştirilmesi ve halkın daha kolay anlayabileceği bir dil oluşturulması amacıyla gerçekleştirilen Türk Dil Devrimi büyük bir etki yaratmıştır. Bu devrim, dilin halk tarafından daha rahat anlaşılabilmesi için Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yerine Türkçe kökenli sözcüklerin kullanılmasını hedeflemiştir. Dil Devrimi sonrasında, Türkçe'nin öğretimi, hem Türk vatandaşları hem de yabancılar için daha anlaşılır bir hâle getirilmiştir. Bu süreç, yabancılara Türkçe öğretimi için de bir temel oluşturmuş, dilin öğretimi daha sistematik hâle gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde yabancılara Türkçe öğretimi, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren önemli bir yer edinmiştir. Türk Dil Kurumu (TDK), dilin korunması ve yayılması konusunda aktif bir rol oynamış ve yabancılara Türkçe öğretimi alanında da çalışmalar yapmıştır. Bu dönemde yabancılara Türkçe öğretimi çeşitli üniversiteler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Yabancılara Türkçe öğretiminde öncü olan bu üniversitelerde ilk kaynaklar Hikmet Sebüktekin ve Kenan Akyüz tarafından yazılmıştır. Bu dönemde, dil öğretimini kolaylaştıracak ders kitapları, sözlükler ve dil bilgisi kitapları yayımlanmış, yabancılara Türkçe öğretimi sistematik bir hâle getirilmiştir. Yabancı dil eğitimi için Türkçeyi

daha basit ve anlaşılır bir şekilde öğreten kitaplar, özellikle Batı kökenli öğrenciler için geliştirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde, Türkiye'ye gelen yabancı öğrenciler için Türkçe öğretimi, üniversiteler aracılığıyla daha yaygın bir hâle gelmiştir. Dil öğretim merkezleri kurularak, yabancı öğrencilere Türkçe dersleri verilmiş, dil öğrenme süreci daha profesyonel bir düzeye taşınmıştır. Yabancılara Türkçe öğretimi konusunda başarılı çalışmalara imza atan bir diğer kurum da Yunus Emre Enstitüsüdür. Yunus Emre Enstitüsü günümüzde yurt içinde ve çeşitli ülkelerde yabancılara Türkçe öğretimiyle ilgili önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Türkçe'nin yabancılara öğretimi, sadece dil bilgisi öğretiminden ibaret olmamış, aynı zamanda kültürel bir bağ kurmayı da amaçlamıştır. Yabancılara Türkçe öğretimi konusunda, dilin sadece gramer yapıları değil, aynı zamanda Türk kültürü, tarihi ve gelenekleri hakkında bilgi verilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım, dil öğrenenlerin Türk toplumunu daha iyi anlamasına ve entegre olmasına yardımcı olmuştur. Özellikle 1980'ler sonrası dönemde, dil öğretimi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, Türkçe öğretimi daha interaktif hâle gelmiş, bilgisayar destekli dil öğrenme programları ve internet tabanlı dersler yaygınlaşmıştır.

En eski tarihlerden günümüze kadar bakıldığında Türkçeye verilen önemin ilerleyen her dönemde artış yaşadığı görülmektedir. Günümüzde Türkçeye duyulan ilgi de bu bilgiyi doğrular niteliktedir. İlerleyen dönemlerde yabancılara Türkçe öğretiminin daha büyük gelişmeler yaşayacağı da aşikardır.

2.2. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yaklaşım ve Yöntemler

Yabancı dil öğretiminde sırasıyla ve birbirine uygun olarak dil öğretim stratejisi, yöntem ve teknik belirlenir. Yaklaşımlar ise öğretilecek dile özgü bakış açısını belirlemektedir. Yabancı dil öğretiminin temelini bu yaklaşımlar oluşturmaktadır. "Farklı tanımlar yapılmış olsa da genel çerçevesiyle yaklaşım; dilin doğuşu, gelişimi, değişimi gibi doğasına özgü yönlerini ve bunun yanı sıra zihnin dile özgü keşfettiği bu bilgileri nasıl işlediğini araştırarak soyut bilgilere ulaşır" (Yağmur Şahin, 2018). Aşağıda çalışmamız açısından önemli görülen ayrıca yaygın kullanılan yaklaşımlara ve yöntemlere yer verilecektir.

2.2.1. Dil Öğretim Yaklaşımları

2.2.1.1. Kültürlerarası Yaklaşım

Dil ve kültürü birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu iki öge arasında her daim bir ilişki mevcuttur. Dil, kültürü; kültür ise dili etkiler. Dolayısıyla yabancı dil öğretiminde kültür aktarımını da önem arz etmektedir.

İnsanların hayatını devam ettirebilmesi için iletişim kurmaya ihtiyacı vardır. İletişim ise büyük oranda dil ile kurulmaktadır. Ancak kullanılan dili daha etkili ve yerinde kullanmak için ise o dilin kültürünü de bilmek gerekmektedir. Bundan dolayı kültürel yeterlilik iletişim kurmanın temelini oluşturmaktadır. Kültürlerarası yaklaşım ise yabancı dil öğretiminde kültürel yeterliliği sağlamayı hedeflemektedir (İlgün, 2023). Çeşitli kültürlerin birbiriyle etkileşime geçmesi sonucunda kültürlerarasılık kavramı ortaya çıkmıştır. Yabancı dil öğretiminde de öğrenciler dili öğrenirken aynı zamanda o dilin kültürünü de öğrenmelidir.

2.2.1.2. İletişimsel Yaklaşım

Bu yaklaşım işitsel – sözel ve görsel – işitsel yöntemlere tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yaklaşımın ortaya çıktığı dönemlerde Avrupa'da yaşanan göçlerden dolayı yetişkin göçmenlerin dil sorunları bulunmaktaydı. Bu sorunların kolayca çözülmesi amacıyla iletişimsel yaklaşım gündeme gelmişti. İletişimsel yaklaşıma göre dil, bir iletişim kaynağıdır. İletişim ise bu yöntemin en önemli ögesidir. İletişim becerilerini geliştirmek temel amaçtır. Dört temel dil becerileri olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Bahsedilen yaklaşımda dilin kullanımı dilin kurallarından daha önemlidir ve dil öğrenimi bireyin zihninde aktif olarak gerçekleşir. Dil öğrenmek için zihinsel işlem ve yaratıcılığa ihtiyaç duyulur. Bu işlemlerle birlikte öğrenilen bilgiler zihinde işlenir (Güneş, 2011).

2.2.1.3. Eylem Odaklı Yaklaşım

Dil öğretim yöntem ve tekniklerinden çoğu dört temel dil becerisinin herhangi birine, tümüne veya dil bilgisine odaklanmayı amaçlamaktadır. Ancak çoğu çağımızın gereklerine uygun beceriler kazandırma konusuyla ilgilenmemiş ve dil öğrenenlerin dil ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamamıştır. Eylem Odaklı Yaklaşım ise 21.yüzyılda sahip olunması gereken becerilere odaklı bir dil öğretimini amaçlamaktadır.

Günümüzde dil yalnızca iletişim kurmak için değil aynı zamanda dili öğrenilen toplumda bazı görevleri yerine getirebilmek için öğrenilir. Bu bağlamda bu yaklaşımla hedef dilin yalnızca dil bilgisi kurallarına ve ezber yaptırmak değil daha çok etkinlik, proje, göre, performans vb. aracılığıyla öğretim gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Bu yaklaşım, yaşam ve kariyer becerileri, öğrenme ve yenilikçilik becerileri, bilgi medya ve teknoloji becerileri dikkate alınarak tasarlanmıştır. Temel amaç yalnızca iletişim değil sosyal becerilerdir. Problem çözme, stratejik karar verme, alımlama, üretim, etkileşim, aracılık, aktarım, bir görevi başarma gibi beceriler kazandırmak hedeflenmektedir. Bu yaklaşımla öğrenilen bilgiler soyut bir şekilde kalmayıp eylem, oluş ve öğretim bilgisine dönüşür. Öğrenenden beklenen görevler çoğunlukla sınıf içinde değil dışındadır. Öğretim yaşamla bütünleşiktir. Kısacası dil, iletişimsel amaçları değil daha çok eylemsel amaçları gerçekleştirmede bir araçtır (Boylu, 2023).

2.2.2. Dil Öğretiminde Yaygın Olarak Kullanılan Yöntemler

2.2.2.1. Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi (Grammar Translation Method)

Dil bilgisi Çeviri Yöntemi en eski ve geleneksel dil öğretim yöntemlerinden biridir. Bu yöntem, diğer dil becerilerine nazaran daha zor öğrenilen okuma, yazma ve dil bilgisi kurallarını öğretmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Daha çok akademik becerileri geliştirmeye yöneliktir. Temizöz (2008), bu yöntemde dilinin kendisinin değil kurallarının önemli olduğunu, fiil çekimlerinin tablolar hâlinde verildiğini, cümle diziliş sıralarının ve çeviri yapmada kullanılacak kelime listelerinin öğretildiğini belirtmektedir. Telaffuzun neredeyse hiç önemsenmediğini konuşma becerisinden çok okuma ve yazma becerileri üzerinde durulduğunu ve bireylerden dil bilgisi kurallarına uygun metin tasarlamaları ve çeviri yapmalarının beklendiğini dile getirmektedir.

Bu yöntemin temel ilkeleri edebî eser okuyabilme, dil bilgisi kurallarını ezberleyebilme, okuma ve yazma becerilerini kullanabilme, kelimeleri ezberleyebilme, kaynak dili kullanma şeklinde sıralanabilir. Bu yöntemde kullanılan teknikler ise edebî bir metin çevirisi, okuma – anlama soruları, eş anlamlı/zıt anlamlı kelime ezberi, akraba kelimeleri ezberleme, tümdengelime dayalı kural öğretimi, boşluk doldurma, ezberleme, kelimeleri cümle içinde kullanma, kompozisyon yazmadır. Bu tekniklerin günümüzde kullanılan diğer yöntemlerle birlikte kullanıldığı göz önünde bulundurulursa bahsedilen

yöntemin diğer yabancı dil öğretim yöntemlerinden hemen hemen hepsini etkilediği görülmektedir (Korkmaz, 2023).

2.2.2.2. Doğal Yöntem (Natural Method)

Doğal Yöntem, Tracy Trerrel'in Stephen D. Krashen'ın düşüncelerinden yola çıkarak ortaya çıkardığı bir yöntemdir. Bu yöntem Dil Bilgisi – Çeviri Yöntemine tepki olarak ortaya koyulup herhangi bir dil öğretim yaklaşımına dayanmamaktadır. Bunun yanında iletişim etkinlikleri üzerine tasarlanmıştır. Yönteme Doğal Yöntem adının verilme nedeni doğal dil öğrenme yollarının izlenmesidir (Yağmur Şahin, 2018).

Bahsedilen yöntemde dil öğretimi tamamen hedef dille yapılmaktadır. İlk aşamada öğrenci hedef dile yeterince maruz bırakıldıktan sonra ikinci aşama öğrencinin üretmesi mecburidir. Bunun yanında öğrencinin zihninde yanlış kullanımların yerleşmesini engellemek için yanlışlar anında geri dönütle düzeltilir. Bu yöntemde sesli okuma çalışmalarıyla dilin telaffuz özellikleri öğretilir (Yağmur Şahin, 2018).

2.2.2.3. İşitsel – Dilsel Yöntem (Audio – Lingual Method)

Bu yöntem 1940 ve 1950'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Ordu Yöntemi'nin bir benzeri olarak kabul edilmekle birlikte davranışçılık ve yapısalcılık etkisi altında kalmıştır. Amerikan ordusunun askerlere dil öğretme zorunluluğu sonucunda üniversitenin yardımlarıyla bir program geliştirilmiş ve okullarında uygulanmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Bu dil öğretim yöntemine göre yabancı dil öğrenmede tekrar, alıştırma ve pekiştirmelerle alışkanlıklar edinilebilir. Dil öğrenmede pekiştirme önemlidir. Konular önce sözlü olarak anlatılıp ardından yazılı biçimi gösterilirse daha iyi öğrenme gerçekleşir. Dil becerilerinden daha çok dinleme ve konuşmaya önem verilir, diğerleri ise bunlardan sonra doğal bir süreç olarak gelişir. Dil bilgisi konularında ayrıntıya yer verilmez (Demirel, 2015).

Demirel'e (2015) göre söz konusu yöntemde sözel becerilere önem verildiğinden dolayı öğrenci iyi bir dinleme ve konuşma alışkanlığını kazandığı ifade edilmektedir. Sınıf içinde yabancı dil konuşma zorunluluğundan kaynaklı olarak yabancı dil kendi kuralları ve açıklamalarıyla öğretilir, hatalar en aza indirilmeye çalışılır ve dil bilgisi kuralları cümle içerisinde öğretilmeye çalışılır. Bunun sonucunda öğrenenler iyi bir konuşma alışkanlığı edinirler. Fakat sözü geçen yöntemin eleştiriye açık tarafı zihinsel süreç ve zihinsel kavramaya yer vermeyip yalnızca biçime ve otomatik öğrenmeye dayanmasıdır.

2.2.2.4. Doğrudan Yöntem (The Direct Method)

Dünyada ve ülkemizde yaygın olarak kullanılmış olan bu yöntem, 1950 yıllarında geleneksel dil öğretimine karşı olarak ortaya çıkmıştır. Doğrudan Yöntem'e göre ana dili, dil bilgisi aracılığıyla değil içinde bulunulan durum ve kurulacak cümle arasında bir ilişki kurularak belli bir sıraya göre öğrenilir (Gömleksiz, 2000). Yabancı dil öğrenimi de dil bilgisi kurallarına göre değil doğal bir süreç olarak öğrenilmelidir.

Adı geçen yöntemde yabancı dil öğretimine aynı ana dili öğreniminde olduğu gibi öncelikle dinleme, konuşma ve telaffuz becerileriyle başlanır. İlk sözcükler yakın çevredeki sözcüklerin gösterilmesi ve söylenmesiyle öğrenilir. Öğrenciler ilk önce dinleme ve konuşma becerilerini geliştirdiği için kurulan ilk cümleler ana dilinde olduğu gibi kurulur. Ardından okuma ve yazma becerilerine geçilir. Bunun nedeni sözcüklerin telaffuz ve yazılışı arasındaki farkın kafa karışıklığına sebep olmasını engellemektir (Demircan, 2013). Çünkü yazılışı ve okunuşu farklı olan sözcüklerin akılda kalma ihtimali daha zor olabilmektedir. Bu durum ise dilin öğrenilme sürecini uzatmakta ve zorlaştırmaktadır.

2.2.2.5. İşitsel – Görsel Yöntem (Credif/St. Cloud Yöntemi)

İşitsel – Görsel Yöntem, Fransızca eğitimi vermek amacıyla 1960'lı yıllarda Gubetnia ve Revenc tarafından geliştirilmiştir. Yöntem, CREDİF Yöntemi veya St. Cloud Yöntemi olarak da bilinmektedir. Bu yönteme göre yabancı dil öğretiminde kesinlikle işitsel veya işitsel – görsel materyaller kullanılmalıdır. Dil öğretimi çeşitli işitsel ve görsel araçların bulunduğu sınıflarda veya dil laboratuvarlarında gerçekleştirilmelidir. Dil öğretimine günlük konuşma diliyle giriş yapılıp uzmanlık gerektirmeyen, genel konuları içeren metinlerle devam edilir ve son olarak uzmanlık alanına yönelik yapılır. Dersler, belli bir sıraya göre verilmekle birlikte işitsel – görsel bir araçla başlar. Bu araçta hedef dilin kullanım örnekleri verilir ve öğretim soru – cevap veya diyaloglarla yapılır ve öğretimin ilk altı haftasında okuma ve yazmaya yer verilmez (Yağmur Şahin, 2018). Öğretimin sözlü olarak yapılmasının doğal bir sonucu olarak yöntemin ilk aşamasının daha başarılı olduğu yani öğrencilerin dinleme ve konuşma becerilerinin geliştiği ancak diğer becerilerinin gelişmediği görülür.

İşitsel – Görsel Yöntemde dil bilgisi öğretimi ayrı olarak yapılmakla birlikte öğretimin ilk aşamalarının yapıldığı yerde devam eder. Bu yöntemin diğer bir özelliği de öğretimde tüm duyu organlarından yararlanılmaya çalışılmasıdır. Dilsel yapıların anlamları direkt değil çeşitli görsel ve işitsel araçlar, davranış, jest ve mimiklerden yararlanılarak öğretilmeye çalışılır (Yağmur Şahin, 2018). Bu durum ilk süreçlerde başarılı olsa da öğretmenin

yaratıcılığını kısıtlamasından dolayı öğrencilerin derse olan ilgisini kaybetmesine neden olabilmektedir.

2.2.2.6. Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi (Total Physical Response)

Öğrenme kuramlarından iz kuramı (trace theory) ile ilişkili olan bu yöntem San Jose State Üniversitesi psikoloji profesörü Asher tarafından geliştirilmiştir (Demirel, 2015). Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi ismini, beden hareketleri, jest ve mimik gibi fiziksel hareketlerin fazlaca kullanılmasından ötürü almıştır.

İz kuramına göre bir olay ne kadar çok tekrar ederse akılda kalması da o kadar kolay olur. Asher'e göre yabancı dil eğitimi gören bir bireyin başarısı ana dilini öğrenen bir çocuğun gelişmesine benzemektedir. Ona göre çocuklara yöneltilen sözlü uyarılar onların fiziksel hareketlerle karşılık verdikleri emirlerdir. Sözlü tepkiler fiziksel tepkilerden sonra gelmektedir (Demirel, 2015). Buna bağlı olarak yabancı dil öğretiminin de emir kipleriyle başlaması gerekmekte ve buna benzer alıştırmalar fiziksel tepkiyi gerektirmektedir.

Bu yöntemde emir veren öğretmen, fiziksel tepki veren ise öğrencidir. Öğrencilerin verdiği tepkiler bireysel olabildiği gibi toplu bir şekilde de olabilmektedir. Öğretimin sonuna doğru diyaloglar yoluyla konuşma öğretimi gerçekleştirilir. Öğretimin başlangıcında öğretmen daha çok beden hareketleri, jest ve mimiklerden yararlandığı için diğer araçlara ihtiyaç duyulmaz. Daha sonraki aşamalarda yakın çevredeki nesneler ve çeşitli görsel araçlardan yararlanılmaktadır (Demirel, 2015). Bu yöntemin daha çok çocuk ve genç öğrenci gruplarında etkili olduğu belirtilmektedir. Öyle ki yetişkinlerin bazıları fiziksel tepkilere yanıt vermekten çekinmekte ancak çocuk ve gençlerde bu durum daha az yaşanmaktadır.

2.2.2.7. Sessiz Yol Yöntemi

Gattegno tarafından 1972 yılında geliştirilen Sessiz Yol Yöntemi, öğretim sürecinde öğretmen ve öğrencilerin daha çok susarak geçirmelerini gerektirdiği için bu ismi almıştır. Bu yöntem, öğrencilerin gördükleri dil kalıplarını ve kurallarını düşünmelerini, öğretmenin daha çok susmasını ve öğrencilerin daha aktif olmalarını gerektirmektedir. Öğretmen, mecbur kalmadıkça düzeltme yapmaz ancak gerekli durumlarda renkli çubuklar yardımıyla uyarıda bulunur. Yöntem, ödevlendirme sistemine karşıdır ancak öğrencinin bol bol alıştırma yapması istenir (Yağmur Şahin, 2018).

Sessiz Yol Yönteminde öğrenciler, yabancı dildeki cümle kalıplarını tekrar etmemekle birlikte öğretmenin rehberliğiyle yapılan hareketlere uygun cümleler kurarlar. Öğrencinin en

önemli görevi sınıftaki hareketleri dikkatle takip etmesi, söylenenleri dinleyip bunlardan anlam çıkarmasıdır. Öğretim sürecinde öğretmenin kullandığı birkaç renkli çubuk dışında bir araç kullanılmaz. Öğretime bu çubukların tanıtılmasıyla başlanarak öğretimin sessiz bir ortamda gerçekleşmesi amaçlanmaktadır. Ardından yoğun bir kelime öğretimi sürecine geçilir (Demirel, 2015). Öğretim sürecinde çeşitli çubuklar dışında araç – gerecin kullanılması öğrencilerin derse karşı olan ilgi ve isteğini düşürebilmektedir. Sürecin sessizlik gerektirmesi öğretmenin işini zorlaştırmakla birlikte öncelikli olarak kelime öğretimi ve okuma becerisine yönelik olduğu için konuşma öğrenme alanı eksik kalabilmektedir.

2.2.2.8. Telkin Yöntemi (Suggestology/ Suggestopedia)

Bulgar psikiyatrist Lozanov tarafından geliştirilen bu yöntemin en dikkat çekici tarafı öğretimin yapıldığı ortamdır. Sınıf-içi iletişimin daha rahat bir ortamda olmasını sağlamak temel amaçtır. Buna uygun olacak şekilde bir sınıf ortamı tasarlanmakta ve müzik bir araç olarak kullanılmaktadır. İletişimin rahat ve sıcak bir ortamda gerçekleşmesini sağlamak adına dersliklere oturma odası görünümü verilmeye çalışılır. Bu dersliklerde halı, koltuk, loş ışık ve müzik mevcuttur (Demirel, 2015). Geleneksel yöntemlerle yapılan yabancı dil öğretiminde öğrencilerde özgüvensizlik, stres, ortamın sıkıcılığından dağılan dikkat gibi sorunlarla karışılmaktadır. Bu durum, öğrencilerin yabancı dil öğrenmelerini olumsuz bir şekilde etkilemekle birlikte öğrenmenin gecikmesine neden olmaktadır. Sözü geçen yöntemle bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

Telkin yönteminin olumlu taraflarının olmasının yanında eleştirilen yönleri de mevcuttur. Aycan'a (2023) göre öğretmen tarafından sürekli güdülenen ve başarılı olmaya yönelik telkin edilen öğrencilerin bir süre sonra bu duruma bağımlı olabileceği ve yöntemin tam bir bilimsel özellik taşımadığı yönünde eleştirilmektedir. Ayrıca dil öğrenimi bakımından temel ihtiyaçları karşılamadığı ve okuma ve yazma gibi dil becerilerinin geliştirilmesine eksikler olduğu vurgulanmaktadır.

2.2.2.9. Seçmeci Yöntem (Eklektik Yöntem)

Yöntemler karması veya yöntem zenginliği anlamında kullanılan Seçmeci Yöntem, öğretmenin çeşitli eğitim durumlarında tüm yöntemlerin iyi tarafını kullanması anlamını içerir (Demirel, 2015). Sözgelimi yabancı dilin gramer öğretimi söz konusuyla Dil bilgisi – Çeviri Yöntemini, yabancı dilde iletişim becerisini geliştirmek amaçlanıyorsa İletişimsel Yöntemi,

rahat bir öğrenme ortamına ihtiyaç duyuluyorsa Telkin Yöntemine, öğrencileri düşündürerek hedefe ulaşmaları isteniyorsa Sessizlik Yöntemine başvurulması gibi.

Seçmeci yöntemde ezbere dayalı mekanik öğrenmeden ziyade daha çok iletişime dayalı etkinlikler gerçekleştirilir. Aynı zamanda tüm öğretim süreci boyunca "basitten karmaşığa", "somuttan soyuta" ve "bilinenden bilinmeyene" ilkeleriyle hareket edilir (Yağmur Şahin, 2018). Bu yöntemle birlikte öğretmenin var olan tüm dil öğretim yöntemlerini kullanma olanağı doğmaktadır. Bundan ötürü öğretmen, her yöntemin en iyi ve en uygun taraflarını kullanarak daha kaliteli ve verimli bir öğretim ortamı oluşturabilmektedir.

2.3. Yabancı Dil Öğretiminde Dil Bilgisi Öğretimi

Dil bilgisi, Latince "harf ve işaret" anlamına gelen "gramma" sözcüğü ile "harfleri yazma ve okuma sanatı" anlamındaki "grammatica" sözcüğünden gelmektedir. Dil bilgisi, eskiden harfleri yazma ve okuma sanatı ele alınmaktayken günümüzde bir dilin ses, şekil, tümce ve metin yapısını araştıran, anlam ve görevlerini tespit eden geniş bir alan hâline gelmiştir. Dil bilgisi alanı kendi içinde ses bilgisi (fonetik), şekil bilgisi (morfoloji), cümle bilgisi (sözdizimi), anlam bilgisi (semantik) gibi çeşitli alt dallara ayrılmaktadır. Dil bilgisi, bu alt dallardaki gelişmelerle birlikte bunlar arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır (Güneş, 2013).

Yabancı dil öğretiminde dil bilgisi her daim önemli bir yere sahip olmuştur. Bununla birlikte dil bilgisi öğretimi devamlı tartışılan bir konu hâlini almıştır. Buna bağlı olarak dil bilgisi öğretimi yöntem, yaklaşım ve modellerinin de süreç içerisinde değişiklik gösterdiği ve farklı özellikler taşıdığı görülmüştür. Bazı dil bilgisi öğretim yaklaşımlarına göre dil bilgisi en önemli noktadayken bazılarına göre de geri plana atılmıştır.

2.3.1. Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Yaklaşım, Model ve Yöntemler

Güneş (2013), dil bilgisi öğretimi yaklaşımlarını *geleneksel, davranışçı, bilişsel, yapılandırmacı* olarak sınıflandırmaktadır.

Geleneksel Yaklaşımlar, Dil Bilgisi Yaklaşımı ve Kelime Yaklaşımıdır. Bunlar, dil bilgisi öğretiminde kullanılan en eski yöntemlerdir. Dil bilgisi Yaklaşımına göre dilin belli kuralları olup bireyin dili iyi kullanması dil kurallarını öğrenmesine bağlıdır. Dil bilgisi konuları belli bir sıraya göre ve ayrıntılı bir şekilde öğretilip ezberletilir. Ders ve konu adları da dil bilgisi konularıdır. Bu yaklaşım dünyanın çeşitli ülkelerinde ve ülkemizde uzun yıllar

boyunca uygulanmıştır. Kelime Yaklaşımı ise bir önceki yaklaşıma ve dil bilgisi – çeviri yöntemine tepki olarak ortaya çıkıp daha çok kelime öğretimine ağırlık vermiştir. Bu yaklaşıma göre dil öğretiminde öncelik kelime öğretiminde olduğundan dolayı çok sayıda sözcük öğretilir. Bu sözcüklere yakın çevreden başlanıp günlük hayatla bağ kurulmaya çalışılır. Sözcükler somuttan soyuta doğru öğretilir.

Davranışçı Yaklaşım'da amaç davranış değiştirmektir. Davranışları otomatikleştirmek için sık tekrar ve pekiştirme önem arz etmektedir. Olumlu davranışlar pekiştirilerek alışkanlık hâline getirilmeye çalışır. Ayrıca dil bilgisi konuları ezberletilmeye çalışır. Yaklaşımın temelleri Skinner'ın görüşlerine dayanmaktadır. Davranışçı yaklaşım uzun yıllar boyunca uygulanmış fakat dil ve zihin becerilerini geliştirememesi, öğrencileri mekanikleştirmesi ve şartlandırması gibi yönlerden eleştirilip terk edilmiştir.

Bilişsel Yaklaşımın temelleri, aynı zamanda onun en önemli temsilcisi olan Noam Chomsky'nin görüşlerine dayanmaktadır. Chomsky'e göre insanlar bir dil edinim donanımıyla dünyaya gelmektedir. Dil edinimi bilinçli bir şekilde değil çevre koşullarına göre gerçekleşmektedir. İnsanlarda genetik bir dil edinim donanımı olduğu için dilin ögeleri de beyinde genetik ve modüllü bir donanımla mevcuttur. Dolayısıyla dil bilinçli olarak değil zaten var olan genetik bir yetenek ile gerçekleşmektedir.

Bilişsel Yaklaşımlar; İletişimsel Yaklaşım ve Kavramsal – İşlevsel Yaklaşımlardır. İletişimsel Yaklaşım, daha önceki yaklaşımların aksine iletişim kavramına ağırlık vermektedir. Dört temel dil becerisi olan dinleme, konuşma, okuma ve yazmanın geliştirilmesi amaçlanır. Dilin özel yönlerini ve kurallarını yalnızca tanımak değil öğrenmek de önem arz etmektedir. Öğrencilerin süreç boyuna aktif olup çeşitli etkinlikleri yapması yaklaşımın öğrenciyi merkeze aldığını göstermektedir. Kavram – İşlevsel Yaklaşımların iletişimin temel ögesi olan anlam üzerinde durmayı dil bilgisi ve kelime bilgisi öğretiminden daha önemli gördükleri belirtilmektedir. Öğrenciyi merkeze almakla birlikte öğretim, kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru ilerler. Bu yaklaşımlar daha önce açıklanmış olanla göre daha çağdaş görüşlere göre yeni düzenlenmiştir.

Yapılandırmacı Yaklaşım'a göre öğrenme kişinin aktif çabalarıyla oluşup zihinde yapılandırılıyorsa dil öğretimi de buna uygun olmalıdır. Bu yaklaşımın dil bilgisi öğretimine gelişimsel ve etkileşimsel olarak yaklaşmasından dolayı dil bilgisi öğretimi en temel eğitim kademesi olan okul öncesinden başlamalıdır. Dil bilgisi terimlerinin azaltılmasıyla birlikte daha çok dilin kullanım boyutuna ağırlık verilmektedir. Dil bilgisi öğretiminde katı kurallar yerine dil becerilerinin, iletişimin, anlamanın, etkileşimin, işlevselliğin, kavramları ve zihinsel

becerilerinin geliştirmesi amaçlanmaktadır. Yapılandırmacı Yaklaşım, daha çağdaş görüşlere göre oluşturulmuş ve öğrenilen bilgilerin günlük yaşamda daha işlevsel olarak kullanılması üzerine yoğunlaşmıştır.

Güneş' e (2013) göre Tümdengelim ve Tümevarım olmak üzere iki temel dil bilgisi öğretim modeli bulunmaktadır. Tümdengelim modeli, bütünden parçaya, genelden özele ve bütünden parçaya doğru ilerlemektedir. Kural ve ilkeler verilip ardından olay, durum veya örnek ile açıklanmaktadır. Bu modelde bireyin dil ihtiyaçları belirlendikten sonra mantıklı bir süreç izleyerek düzenleme ve buna uygun olarak içerik oluşturulmaktadır. Tümevarım modelinde ise Tümdengelim modelinin aksine parçadan bütüne doğru ilerleme yapılmaktadır. Sözgelimi örnek, olay veya durumlar çeşitli yönlerden incelenip, diğer örneklerle karşılaştırıldıktan sonra genel kural ve sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu işlem öğrencinin keşif ve bilimsel düşünme yeteneğini geliştirmektedir. Bu modellerin ortak yanı her ikisinin de kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru ilerlemesidir.

Güneş (2013), yaptığı çalışmada Dil Bilgisi - Çeviri Yöntemi, Doğrudan Öğretim Yöntemi, Aktif Yöntem, İşitsel – Sözel (Dinle – Konuş) Yöntemi, Geleneksel Yöntem, Sezdirme Yöntemi gibi önemli görülen dil bilgisi öğretim yönteminden bahsetmiştir. Dil Bilgisi – Çeviri Yöntemi'nin amacının bireylere dil bilgisi ve çevirilerle okumayı, çeviri yapmayı daha sonra da dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesi olduğu belirtilmektedir. Öğretim, ezber, taklit ve tekrar yoluyla gerçekleşmektedir. Doğrudan Öğretim Yöntemi, bir önceki yöntem ile doğal yöntemin birleştirilmiş ve geliştirilmiş hâlidir. Burada dil bilgisi bir araç olmakla birlikte ayrıntılı bir biçimde açıklanmadan dolayı olarak örnekler yardımıyla öğretilir. Aktif Yöntem, dil bilgisi – çeviri yöntemi ve doğrudan öğretim yöntemlerinin birleştirilmiş hâlidir. Bu yöntemin süreç, yöntem ve ilkeleri sözü geçen bu iki yöntemden alınarak oluşturulmuştur. İşitsel – Sözel (Dinle – Konuş) Yöntem, davranışçı yaklaşım ve yapısalcı dilbilim görüşlerinin birleştirilmesiyle Amerikan askerlerinin dil ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu yöntemde uyarıcı – tepki, pekiştirme ve tekrar gibi kavramlar önem arz etmektedir. Geleneksel Yöntem'de öncelikle kural ve ilkeler verilip ardından örnek verilir. Öğrenenlerin keşif yapmadığı bu yöntemde süreç soyuttan somuta, kuraldan uygulamaya, genelden özele şeklinde ilerler. Sezdirme Yöntemi, Yapılandırıcı yaklaşım ve yeni dil bilgisiyle uygulanmasının yanında öğrencilere dilin soyut kurallarını ezberletmekten çok dil ve zihinsel becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu yöntemde öğrenen aktif olup araştırma yapar ve bunun sonucunda kural ve ilkelere kendi ulaşır. Öğrenciler çeşitli etkinliklerle deneysel keşifler yaparak gözlem, kendini ifade etme,

kanıtlama, düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirirler. Öğrenci bilgileri ezberlemek yerine zihninde yapılandırır.

2.4. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dört Temel Beceri Öğretimi

İnsanlığın var oluşundan bu yana insanlar arasında anlaşmayı sağlayan dil, kendine göre bir sistemi ve belirli kuralları olan, insanlar arasında iletişimi sağlayan bir araç olarak kabul edilmektedir. Dil, başlı başına bir bütün olmakla birlikte kendi içinde çeşitli beceriler bulunmaktadır. Bunlar, dört temel dil becerileri olarak adlandırılmaktadır. Bu temel dil becerileri birbiri arasında sıkı bir ilişki hâlindedir.

Dört temel dil becerilerinin birbirini desteklediği, geliştirdiği ve daima bir ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Fakat bu dört temel dil becerisinin her birinin kendine özgü bir gelişim özelliğinin bulunması onların ayrı bir öğrenme alanı olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Dil becerilerinin her birinin ayrı bir öğrenme alanı olarak kabul edilmesi bunların her biri için farklı öğretim yöntem ve tekniği geliştirme gerekliğini ortaya çıkarmıştır.

Dört temel dil becerisi aynı zamanda anlama ve anlatma becerileri olarak sınıflandırılmaktadır. Dinleme ve okuma, anlama becerileri; konuşma ve yazma ise anlatma becerileri olarak kabul edilmektedir. Bu durum dinleme ve okuma ile konuşma ve yazma becerilerinin kendi arasında bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla genetik gelişme sıralarına uygun olarak öncelikle dinleme ve okuma becerilerinin daha sonra ise konuşma ve yazma becerilerinin öğretilmesini gerektirmektedir.

2.4.1. Dinleme Becerisi

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dinleme becerisi, bireylerin dil yeteneklerini geliştirmeleri için hayati bir rol oynamaktadır. Bu beceri, bireylerin günlük yaşamında dili anlamalarına, konuşmaları takip etmelerine ve etkili bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olmaktadır.

Kişilerarası iletişimin temel unsurlarından ve dilin dört temel işlevlerinden biri olan dinleme, belirli bir amaç doğrultusunda yapılan ve işitmeyi de içine alan karmaşık bir süreçtir (Epçaçan, 2016). Özbay'a (2005, s.11, aktaran Aydın, 2009) göre dinleme, konuşan veya sesli okuyan bir kişinin vermek istediği sözlü mesajları doğru olarak algılayabilme etkinliğidir. Sanılanın aksine dinleme pasif değil aktif bir eylemdir. Dinleme sırasında kişi karşı tarafın

iletilerini algılamak veya bir karşılık vermek amacıyla aktif bir şekilde bu mesajları zihnine alır ve işleme sokar. Dört temel dil becerilerinden olan dinleme becerisinin diğerlerinden daha önce geliştiği bilinmektedir. Bunun yanında insanların gün içinde en çok kullandığı dil becerisinin de dinleme becerisi olduğu bilinmektedir.

Güneş (2007, s.73, akaran. Aydın, 2009), dil öğrenme sürecinin anne karnında dinleme yoluyla başladığını, zamanla gelişip konuşma, okuma ve yazmaya temel oluşturduğunu belirtmektedir. Dinleme iletişim ve öğrenmenin en temel yolu olmakla birlikte bireyin yaşamında yer alan ilk anlama etkinliğidir (Sever ve ark., 2006, s.25; Özbay, 2005, s.9; Güneş, 2007, s.73, aktaran Aydın, 2009). Dolayısıyla konuşma, okuma ve yazma gibi dil becerilerinin öğrenmenin ilk anlama aşamasını oluşturması bakımından öncelikle dinleme becerisine bağlı olduğu ifade edilebilir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda dinleme becerisinin bireyin tüm eğitim-öğretim süreci için ne derecede önem arz ettiği anlaşılmaktadır.

Dinleme, dilin dört temel becerisinden biridir ve genellikle diğer dil becerileri olan konuşma, okuma ve yazma ile bağlantılı bir şekilde çalışır. Dinleme becerisi, yabancı bir dili öğrenen öğrenciler için kelime dağarcığını artırmak, dil yapısını anlamak ve hedef dilin kültürel ögelerini kavramak bakımından önem taşımaktadır.

Aydın'a (2009) göre öğrenilen dilin telaffuz özelliklerinin anadilden farklılık göstermesinin dinleyerek anlamayı zorlaştırdığından yabancı dil öğretiminde en zor öğrenilen alanlardan biri dinleme becerisidir. Bireyin düzeyine uygun dinleme etkinliklerinin kullanılması bu açıdan önemlidir. Bunun yanında hedef dilin telaffuzu konusunda belli bir aşamaya gelindikten sonra dinleme becerisi hem telaffuzun gelişmesini hem de hedef dilde iletişimsel yetinin kazanılmasında büyük katkılar sağlamaktadır. Ayrıca Türkçenin kendine özgü ses yapısı ve telaffuz özelliklerine sahip olması dinleme becerisine odaklanmayı gerektirmektedir. Dinleme becerisinin gelişmesi, öğrencilerin konuşma sırasında daha özgüvenli olmalarını ve sözcükleri daha doğru telaffuz etmelerini sağlamaktadır.

Kardaş (2021), ölçme bakımından diğer becerilere göre dinleme becerisinde geri bildirim çalışmaları yapmanın daha kolay olduğunu ifade etmektedir. Basitten zora doğru giden çeşitli etkinlikler yardımıyla dinlemeye yönelik çeşitli geri bildirim çalışmaları yapılabilir.

Diğer dil becerilerinden farklı olarak dinleme becerisi doğrudan doğruya gözlemlenemeyen içsel bir süreçtir (Barın, 2002, s.18, aktaran Aydın, 2009). Bu sebeple oldukça soyut olmasının yanında ölçme değerlendirme yapılamayan bir dil becerisi olarak

kabul edilmekte ve öğretmenler tarafından öğretilmesi zor bir alan olarak görülmektedir (Aydın, 2009). Mendelsohn (2006, s.75, aktaran Aydın, 2009), çoğunlukla dinlemeyi öğretme olarak adlandırılan sürecin gerçekte dinlemeyi test etmek olarak adlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Öğrenenin test edildiğinde ona nasıl yapacağını göstermek yerine onu yapmasını sağlayıp ne kadar iyi yaptığı öğrenildiğini ifade etmektedir. Öğrencilere dinlemeyi nasıl yapacaklarının öğretilmediğini, dinlemelerinin test edildiğini belirtmektedir. Bu durum, dinlemenin sanılanın aksine öğretilmesi zor bir alan olduğunu kanıtlar niteliktedir.

2.4.2. Konuşma Becerisi

"Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz
Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ede bir söz
Kelecilerin pişirgil, taramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil, demegil çağ ede bir söz".

Yunus Emre

Yunus Emre'nin yukarıdaki dizelerinden sözün yani konuşmanın insan hayatında ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Temel dil becerilerinden olan konuşma, insanoğlunun iletişim kurmak için kullandığı en temel, en kolay ve en etkili araç olarak bilinmektedir. Konuşma becerisi, anlatma becerilerinden olup insanların daha çok sosyal yaşamında etkin olarak kullandığı bir beceridir. Dinleme becerisinde daha çok zihinsel süreçler kullanılırken konuşma becerisinde zihinsel süreçlerin yanında bir üretim de söz konusudur.

Türkçe Sözlük'te konuşma (k), "1. Bir dilin kelimeleriyle düşüncesini sözlü olarak anlatmak, 2. Belli bir konudan söz etmek, 3. Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek, 4. Söylev vermek, konuşma yapmak, 5. Konuşma dili olarak kullanmak, 6. Düşüncelerini herhangi bir araç kullanarak anlatmak, 7. İlişki kurmak veya ilişkiyi sürdürmek, 8. Gizli bir şeyi açığa vurmak, ele vermek" şeklinde tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2005, s. 1212, aktaran Varışoğlu, 2018). Bu tanımlar göz önünde bulundurulduğunda konuşmanın en az iki kişiden oluştuğu ve insanlar arası iletişimdeki yeri anlaşılmaktadır.

Konuşma becerisinin insan hayatındaki önemi göz önünde bulundurulduğunda dil öğretiminin de önemli bileşenlerinden biri olduğu ve bireylerin Türkçeyi etkili bir şekilde kullanabilmeleri için temel bir beceri olduğu görülmektedir. İnsanlar yabancı bir dili öğrenirken bu dili kullanarak iletişim kurmak istedikleri için konuşma becerisi dil öğrenmenin

temel amacı olabilmektedir. Bu sebeple konuşma becerisinin geliştirilmesi, yabancı dil öğretiminin en önemli amaçlarındandır. Öğrenciler dilin kurallarını öğrendikten sonra konuşma becerisiyle öğrendiklerini doğru bir şekilde uygulama, kelime dağarcığını genişletme, akıcı konuşma ve doğru telaffuz becerilerinin geliştirme fırsatı bulurlar.

Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde konuşma becerisinin, dil öğretiminin genel amaçlarından biri olarak yer aldığı belirtilmektedir. Bireylerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmek; bunları günlük hayatta aktif olarak kullanarak sosyalleşmesini ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesini sağlamak; bireylerin istek, hayal, duygu ve düşüncelerini, bilgilerini, gözlemlerini sözlü olarak ifade edebilmesine olanak tanımak konuşma öğretiminin temel amaçlarından olduğu ifade edilmektedir (Varışoğlu, 2018). Dolayısıyla konuşma becerisi, günlük hayatta yalnızca iletişim kurmak amacı için değil bunun yanında hayati öneme sahip olan farklı ihtiyaçlarla kullanılabilmesi için de öğretilmektedir.

Varışoğlu (2018), Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin A1-A2, B1-B2, C1-C2 düzeylerinden oluşan kur sistemiyle yürütüldüğünü belirtmektedir. Bireylere basit sorulara yanıt verebilecek, başlangıç düzeyinde iletişim sağlayabilecek, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlikte temel konuşma öğretiminin A1-A2 kurlarında verildiğini ifade etmektedir. Bireylerin çevresiyle daha kolay iletişim kurmasını, hazırlıklı ve hazırlıksız konuşma yapabilmesini, sosyal yaşamında isteklerini rahatlıkla ifade edebilmesini sağlayacak orta düzeyde konuşma eğitimi B1 ve B2 kurlarında verildiğini belirtmektedir. C1 ve C2 kurlarında ise öğrencilerin rahatça iletişim kurmasını, tartışmalara katılabilmesini, sözcüklerin çeşitli anlamlarını kullanabilmesini ve herhangi bir engelle karşılaşmadan akıcı bir şekilde konuşma yapmasını sağlayacak eğitimin verildiğini dile getirmektedir.

2.4.3. Okuma Becerisi

Okuma becerisi gerek ana dil gerekse yabancı dil öğreniminde büyük öneme sahiptir. Müslümanlara yöneltilen ilk emrin okumaya yönelik olması da bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Günümüzde çeşitli bilgi edinme yolları olsa da bunların en önemlisi okumadır.

Akyol'a (2001, s.14, aktaran Kardaş, 2021) göre okuma, yazılı ve yazısız kaynaklar, okur ve çevre gibi çeşitli etmenlerin birbiriyle etkileşime girmesi sonucunda oluşan anlam kurma süreci olarak tanımlanmaktadır. Okuma becerisi, belli bir kodlama sistemiyle yazıya aktarılmış bilgilerin göz aracılığıyla beyne aktarılarak zihinde işlenmesi süreci olarak bilinmektedir. Okuma aracılığıyla çeşitli yazılı materyalleri anlamlandırabilmekte ve bilgi

edinilebilmektedir. Dil eğitiminin önemli bir bileşeni olan okuma, bireylerin bilgi edinme, düşünme ve iletişim kurma yeteneklerini geliştirmektedir.

Okumanın hem ana dili hem de yabancı dil öğreniminde önemli olduğu bilinmektedir. Ancak ana dili ile yabancı dil eğitiminin benzer noktaları olduğu gibi farklı yönleri de bulunmaktadır. Bireylerin ana dilini öğrenirken ilk önce dinleme becerisini geliştirdiği bilinmektedir. Fakat yabancı dil öğretiminde diğer becerilerin gelişmesi için öncelikle okuma becerisinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü diğer dil becerilerine kıyasla okuma becerisinin daha kolay geliştirildiği (Chastain, 1988, aktaran Razı ve Tur, 2018) ve daha etkili bir öğrenme ortamı sunduğu (McKeachie, 1999, aktaran Razı ve Tur, 2018) belirtilmektedir. Bireylerin akademik başarıları ve kişisel gelişimleri için okuma becerisi kritik öneme sahiptir.

Bireylerin yazılı kaynaklardan bilgi dinlemelerine olanak sağlayan beceri okumadır. Öğrenciler, hedef dilde ihtiyaç duyulan akademik bilgi ve becerileri ders kitaplarından, makalelerden ve diğer yazılı materyallerden yararlanarak öğrenirler. Bununla birlikte, okuma becerisi sosyal ve kültürel bilgiye erişim sağlamakta ve bireylerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu sebeple okuma becerisinin doğru ve etkili bir şekilde öğretimi, öğrencilerin hem akademik hem de sosyal hayatta başarı sağlayabilmeleri için gereklidir.

Okuma becerisi kendi içinde sözcük dağarcığı, okuduğunu anlama, eleştirel düşünme ve akıcı okuma gibi bir dizi bileşeni içermektedir. Sözcük dağarcığı, okuyucunun yazılı metindeki sözcükleri anlama ve kullanma yeteneğidir. Okuduğunu anlama, yazılı metnin genel anlamını ve ana fikirlerini kavramayı içermektedir. Okuyucunun yazılı metni analiz edip değerlendirme eleştirel düşünmedir. Metni hızlı ve doğru bir şekilde okuyabilme becerisi ise akıcı okuma olarak adlandırılmaktadır. Okuma becerisinin gelişiminde sözcü geçen bu unsurların her birinin kritik bir rolü bulunmaktadır.

Yabancı dil öğretiminde okuma becerisinin önemi ve diğer dil becerilerini de büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin okumaya karşı güdülenmesini gerektirmektedir. Öğrencilerin okumaya karşı ilgi ve isteklerini artırmak amacıyla hikâye kitapları, çizgi romanlar, dergiler gibi ilgi çekici materyallerin kullanılması gerekmektedir. Bununla birlikte öğrencilere okuma sürecinde kullanabilecekleri özetleme, göz gezdirme, eleştirel okuma, sesli okuma, sessiz okuma gibi stratejileri öğretmek, okuma becerilerini geliştirmelerine yarar sağlayabilir. Günümüzde teknolojinin insan hayatını büyük ölçüde etkilemesinden dolayı okuma içeriklerini de buna uygun hâle getirmek öğrencilerin okuma

isteğini artırabilir. Dijital kitaplar, sesli kitaplar ve interaktif uygulamalar öğrencilerin ilgisini çekebilmektedir.

Okuma becerisinin dil becerilerin arasında önemli bir yere sahip olması onun etkili ve doğru bir şekilde öğretimini gerekli kılmaktadır. Bu süreçte öğrencileri motive etmek ve onların okuma ilgi ve isteklerini artıracak etkinlikler yapmak okuma becerilerinin gelişmesini sağlayacaktır.

2.4.4. Yazma Becerisi

Temel dil becerilerinden dinleme ve okuma, anlama becerileri olarak bilinmektedir. Bunlar, daha çok tüketime dayalı olan becerilerdir. Konuşma ve yazma becerileri ise anlatma becerileri olarak bilinip daha çok üretime dayalıdır. Dil öğretiminin önemli bir öğrenme alanını oluşturan yazma becerisi, dört temel dil becerisi arasında en zor öğrenilen beceri olarak bilinmektedir. Bunun nedeni ise yazma becerisinin üretime dayalı olmasından dolayı daha çok zihinsel süreçleri gerektirmesidir.

Yazma, zihnimizde işlenmiş bazı bilgi, duydu, düşünce veya isteklerin belirli kurallara uygun olarak yazıya aktarılması işlemidir. Zihinde başlayan yazma süreci, harflerin yazıya aktarılmasına kadar çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Yazma becerisinin, ön bilgileri harekete geçirme, kalem tutma, harfleri yazma, düzenleme, metinleştirme, gözden geçirme gibi çeşitli alt becerileri bulunmaktadır (Güneş, 2018). Bu durum, yazma becerisinin diğer dil becerilerine kıyasla daha fazla beceriyi gerektirmekte olduğunu göstermektedir.

Anlatma becerileri olan konuşma ve yazma, üretime dayalı becerilerdir. Ancak yazma becerisi, konuşma becerisine göre daha zor ve yavaş ilerleyen bir süreçtir. Bunun nedeni, herhangi bir yazının yazılması öncelikle zihinsel bir işlemi, ardından zihinde yapılandırılan bilgilerin harflere aktarılmasını içeren fiziksel bir işlemi gerektirmektedir. Güneş (2013, aktaran Güneş, 2018), yazma sürecinin ilk aşamasının zihinsel tasarım olduğunu ve bu aşamada bilgiler amaç ve bakış açısına bağlı olarak zihinde gözden geçirildiğini, seçildiğini ve sözcüklerin buna göre sıralandığını belirtmektedir. Bu süreçte bilgileri gözden geçirme, düzenleme, seçme, seçilen bilgileri sözcüklere aktarma gibi zihinsel işlemlerin gerçekleştirildiğini dile getirmektedir.

İnsan hayatı için okuma gibi yazma becerisinin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Öyle ki yazma becerisini kullanmak çeşitli zihinsel becerileri gerektirmektedir. Yazma becerisiyle birlikte öğrenciler öğrendikleri bilgileri uygulama fırsatı bulur ve düşüncelerini sıralama, sınırlama, düzenleme, yazma amacını belirleme gibi becerilerini geliştirirler (Güneş,

2018). Yazma becerisini, büyük ölçüde okuma becerisi etkilemektedir. Zira bireyler okurken kelime hazinesini genişletir, çeşitli bilgiler edinir ve bunları yazma becerisiyle uygulamaktadır. Ayrıca günümüzde cep telefonu ve sosyal medya üzerinden yapılan iletişimde büyük ölçüde yazma becerisinin kullanılması yazma becerisinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü duygu, düşünce ve isteklerini yazılı olarak doğru bir şekilde dile getiremeyen bireyler sağlıklı iletişim kuramamaktadır.

Yabancı dil öğretiminde çoğunlukla önce anlama daha sonra ise anlatma becerilerinin öğretilmesinden ötürü yazma becerisi genellikle sona bırakılan bir beceridir. Çünkü bireylerin hedef dilde yazı yazabilmeleri için öncelikle o dilin kurallarını ve söz varlığını bilmeleri gerekmektedir. Bunun yanında yazmanın, birçok alt beceriyi gerektirmesinden dolayı en son ve en zor gelişen beceri olduğu söylenilebilir. Bu durum, öğrencilerin sıkılmalarına ve yazmaya karşı olumsuz bir tutum geliştirmelerine neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu süreçte öğrencilerin yazmaya karşı motive edilmesi önemlidir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma öğretiminin birinci amacı bireylerin kendilerini hedef dilde ifade edebilmelerini sağlamak; ikincisi ise Türkçe sözcük, dil bilgisi, yazım ve noktalama, cümle ve metin yapısı konularını öğretip daha önce edindikleri bilgileri uygulama fırsatı vermektir. Bu becerinin öğretimiyle bireylerin Türkçe yazılı iletişim kurmalarını sağlamak ve Türkçeyi öğretmek amaçlanmaktadır (Temur ve Yıldırım, 2018)

2.5. Rusya'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihçesi

Rusya, eskiden beri coğrafi, ekonomik, politik ve kültürel anlamda Avrupa ve Asya arasında kalmıştır. Rus siyasi tarihi de bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir. Doğuyla özellikle ilgilenmesiyle birlikte Rusya, planlarını da bu doğrultuda biçimlendirmiştir. Slav ve Türk halklarının arasındaki ilişkilerin oldukça eski tarihlere dayanmasıyla birlikte bu iki toplumun birbirine coğrafi olarak yakın olması birbirinin maddi ve manevi kültürünü de etkilemiştir. Türk ve Slav halkları, komşuluk ilişkilerini zor olsa da sürdürmüştür. Dolayısıyla Rusya'da Türkçenin Slav dillerinden sonra en çok konuşulan dillerden biri olduğu anlaşılmaktadır (Arslan, 2012).

Esen (2009), çalışmasında Türkçe ve Rusçanın ilişkisinin tarihi bilinmeyen zamanlara dayandığını belirtmekte ve N. Baskakov'un tasnifine göre bu ilişkinin tarihi gelişiminin beş devreye ayrıldığını dile getirmektedir:

1. VIII. yüzyıl öncesi dönem: bu dönemde Doğu Avrupa'da Hun, Avar, Hazar, Bulgar, vb. gibi bazı Türk boylarının Eski Rusça ile karşılıklı ilişkileriyle birlikte İslav boyları birliklerinin yakınlaşmasının söz konusu olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu dönemde ticari, ekonomik ve yerleşim gibi nedenlerden dolayı Rus ve Türk toplumlarının birbiriyle yakın münasebetlerde bulunduğu belirtilmektedir. Arslan (2012), bu dönemde Türk ve Slav halklarının karşılıklı olarak dillerini öğrendiğine dair bazı yazılı kaynaklara ulaşmanın mümkün olduğunu belirtmekte ve Slavların Türkçe öğrendiklerine dair en güçlü delillerin onların diline geçen Türkçe sözcüklerin olduğunu dile getirmektedir.
2. IX – XII yüzyıl arası dönemi: Rus, Oğuz ve Kıpçak boyları arasında sıkı ilişkilerin yaşanmasıyla birlikte Kiev Rusya'sının ortaya çıktığı dönem olduğu dile getirilmektedir. Rusça ile Türk Peçenek birliği ve Oğuz boyları ile yakın ilişkilerin yaşandığı dönem olarak nitelendirilmektedir. Arslan'a (2012) göre bu dönemde gerek Kıpçak ve Rus evlenmelerinin sonucunda ortaya çıkan Türk kökenli Rus soy adlarında gerekse İgor destanında görülen Türkçe unsurlar Slav halklarının Türkçe öğrendiğine dair oldukça güçlü varsayımlardır.
3. XII – XV yüzyıl arası devre: Rusya'nın karanlık Moğol istilasına uğradığı dönem olmasıyla beraber Eski Rusçanın Türk Kıpçak dilinin etkisinde kaldığından bahsedilmektedir. Arslan (2012), Rusların Moğol istilası ve onlara karşı kazandıkları başarı üzerine yazdıkları eserlerde görülen çok sayıda Türkçe sözcüklerin onların Türkçe öğrendiklerinin bir ispatı olduğunu dile getirmektedir.
4. XVI – XIX yüzyıl arası dönem: Rusya'nın kamulaştırıldığı bu dönemde Kazan, Astrahan, Sibir, Kırım hanlıkları, Orta Asya ve Kafkas hanlıklarının Rusya'nın terkibine dahil edildiği dönem olduğu dile getirilmektedir. Arslan'a (2012) göre bu dönemde Rusların Türkçeye verdiği önemin arttığını gösteren en önemli olayın Rus çarının Türkçe, Arapça ve Farsça bilen tercümanların yetiştirilmesini emretmesi sonucunda Şarkiyat ve Türkoloji çalışmalarının yapıldığı Petro Bilimler Akademisidir (1724-1725). Ayrıca Rus idarelerine Kırgız Türkçesinde yazılan mektuplar, Türkçe kitap basan matbaa, yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi konusunda yapılan teşvikler ve Rusya'nın Türk topraklarını Ruslaştırma projesi kapsamında yapılan Türk-Rus evliliklerin sonucunda bu ailelerde iki dilin de öğrenilmesi bu dönemde Türk dilinin Ruslar tarafından aktif olarak öğrenilen ve konuşulan bir dil olduğunu gösteren diğer durumlardır.

5. XX. yüzyıl devresi: Ekim Devrimi ve SSCB'nin kuruluşundan sonra birçok farklı kültür ve topluluğun bir araya gelmesiyle bu toplulukların dilleri arasında karşılıklı ilişkinin başladığı belirtilmektedir (Baskakov, 1985, aktaran Esen, 2009). İkinci Dünya Savaşından sonra Rusya'daki Türkoloji çalışmaları ivme kazanmış ve Rusya'da Türkoloji araştırmaları üzerine çalışan birçok kurum açılmıştır. Sovyet rejimin Türk haklarının Kiril alfabesini kullanmaya zorlaması sonucunda Ruslar Türk dilini daha kolay öğrenmiştir. Rusya'da Türkoloji çalışmalarının yapıldığı en önemli iki kurum Sovyet Şarkiyat Enstitüsü ve Kazan Üniversitesidir (Arslan, 2012).

Tüm bu evrelere bakıldığında Türk ve Rus halklarının tarih boyunca sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durum ise günümüzde de olduğu gibi Rusların Türkçe'nin öğrenilmesine büyük önem verdiğini göstermektedir. Ruslar için Türkçenin bu denli önemli olması onun öğretimi ihtiyacını doğurmuştur.

2.6. Osip İvanoviç Senkovskiy

Görsel 2.1 Osip İvanoviç Senkovskiy – Осип Иванович Сенковский (1800-1858)

"Bugüne kadar ülkemizde Rusya'da Türkoloji çalışmalarını değerlendiren çok az yazıda Senkovskiy'in adına rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan biri Mehmet Kutalmış'a aittir. Kutalmış, 1700-1917 yılları arası Türkoloji çalışmalarını ele aldığı makalesinde ilk Türkologlar arasında Senkovskiy'in de yer aldığını belirtmiş, fakat makale genel bir değerlendirme yazısı olduğundan Senkovskiy'in çalışmalarından bahsetmemiştir. Ayrıca

araştırmacının adının makalede “Jozef Julian Sekowski 1800-1859” (Kutalmış, 2013, s.194) şeklinde yer alması, çalışmada batılı kaynaklardan yararlanıldığını göstermektedir” (Duranlı, 2018).

“Yine aynı şekilde Hasan Eren, Senkovskiy’in iki sayfadan oluşan kısa biyografisini verirken Senkovskiy’in adını Lehçe yazım biçiminde ,“Josef Julian Sekowski” şeklinde vermiş ve onun Türkolojiye katkısından kısaca bahsetmiştir (Eren, 1998, s. 299-300). Hasan Eren, bu maddenin yazımında kaynak olarak A. N. Kononov’un 1957 yılında Varşova’da yayınlanan Leh dilinde bir makalesini kullanmıştır. Elbette Senkovskiy Polonya kökenli, ama Ruslaşmış bir ailenin üyesi olduğu için biz burada Türkoloğun adının “Senkovskiy” şeklini kullanmayı tercih ettik” (Duranlı, 2018).

Zeynep Günal (2014), “Osip Senkowski ve Türk Kültürü” adlı çalışmasında Senkovskiy’in “Baron Brambeus’un Fantastik Serüvenleri” ve “Türk Çingenesi” adlı öykülerini incelemiştir. Günal, yazarın Türk kültürüne, geleneklerine ve İstanbul’a aşina olduğunu ve dönemin Türk imgesini objektif bir bakış açısıyla dile getirdiğini saptamıştır.

Mesude Arkım, hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde Senkovskiy’in öykü sanatı üzerine çalışmıştır. Bu çalışmada araştırmacının adının “Osip İvanoviç Senkovski” (Arkım, 2017) şeklinde yer almasından çalışmada Rus kaynaklardan yararlanıldığı anlaşılmaktadır.

Muvaffak Duranlı (2018), makalesinde “Osip Senkovskiy’in Rus Türkolojisinin Gelişimine Katkısı” üzerine çalışmıştır. Duranlı, çalışmasında Senkovskiy’in hayatı ve eserlerinden, yayıncılık faaliyetlerinden, diğer Rus yazarlarıyla bağlantısından, edebî çalışmalarında kullandığı takma adlardan, yazmış olduğu ansiklopedi maddelerinden, Anadolu ve Türk insanını anlattığı eserlerinden, uyarlama eserlerinden, kitap tanıtım yazılarından, çevirilerinden ve bu çalışmaya konu olan “Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov v Turetskih Pohodah (Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Cep Kitabı)” kitabından bahsetmiştir.

Rami İlsever (2022), yaptığı “Osip Senkovski’nin Türk Çingenesi ve Konstantin Leontyev’in Pembe Hikâyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” adlı bir çalışma yapmıştır. Çalışmada bahsi geçen yazarların hikâyelerini metne bağlı inceleme yöntemi kullanarak ortak konu ve motifleri dikkate alıp benzer ve farklı yönleri açısından analiz etmiştir.

2.6.1. Senkovskiy'in Hayatı

1800 yılında Vilnius'un yakınındaki Antolokon malikânesinde İosif Yulian Senkovskiy dünyaya gelir. Tarihe Rus adıyla Osip İvanoviç Senkovskiy adıyla girecek ve doğu bilimci, poliglot, yazar, editör ve gazeteci olarak bilinecektir (Melnikovich, 2022). Onun hayatı ve çalışmaları hakkında yapılan araştırmalar o kadar çok ve çeşitli ki yalnızca en önemli çalışmaların incelemesi bile koca bir makaleyi ortaya çıkarabilir (Sadykhova, 2023).

Eski bir Polonyalı Leh asıllı ailenin içine doğunca Osip evde iyi bir ilköğrenim eğitimi almıştı. Daha çocukken Vilnius Üniversitesinin profesörü Gottfried Groddeck kontrolü altında eski dilleri iyi düzeyde öğrenmişti. Gençliğinde bir süre Minsk kolejinde eğitim aldıktan sonra Vilnius Üniversitesinde aynı anda birkaç fakülteyi kazanmıştı. Ancak onun yöneldiği asıl alan çocukluğundan beri yatkınlığı olduğunu belli eden filoloji alanıydı (Melnikovich, 2022).

Öğrencilik yıllarında eğitim aldığı üniversitenin ünlü tarihçisi İoahim Lelevel'ın etkisiyle Doğu tarihine ilgi duymaya başlamış ve Doğu seyahati hayalini kurmaya başlamıştı (Duranlı, 2018). 18 yaşındayken Lokman hikâyelerini Arapçadan Lehçeye çevirmişti. 19 yaşında ise Fars alfabesini kullanarak Hafız[1] koleksiyonunun bir incelemesini derlemişti (Koşelev ve Novikov, 1989). Bu çeviriler yayınlandıktan sonra dikkat çekmiş ve tanınmıştı. Bundan sonra Senkovskiy'e umut vadeden bir oryantalist olarak bakılıyordu.

1819 yılında Senkovskiy, yabancı dillerini geliştirmek için Doğu'ya gider. Bu seyahatinin harcamalarının bir kısmını Vilnius'taki bilim adamları üstlenmişti. Buna karşılık Senkovskiy ise seyahatleriyle ilgili raporlar paylaşma ve Polonya – Türkiye bağlantılarına ilişkin belge toplama sözü vermişti. Sponsorlarına karşı olan sorumluğunu tam anlamıyla gerçekleştirmişti (Melnikovich, 2022).

İki sene içerisinde genç Senkovskiy Türkiye, Suriye ve Mısır'ı gezmiş ve Arapça ve Türkçeye mükemmel derecede hâkim olmuştu. Öğrencisi P. S. Savelyev'e göre o, "kaligrafik olarak zarif" bir şekilde düzyazı ve şiirle konuşur ve yazardı (Savelyev, 1858, s. 32). Bununla birlikte Farsça, Suriyece, İtalyanca, Yeni Yunanca ve Sırpça dillerini öğrendikten sonra kumbarasına Çince, Moğolca ve Tibetçe'yi de ekledi. Başlıca Avrupa dilleri bildiği tüm bu dillerden hariçtir. Rus yazar Aleksandr Bestujev (Marlinski), Senkovskiy hakkında şöyle yazar: "Ben Senkovskiy değilim ki dünyadaki tüm dilleri bileyim" (Veresayev, 2011).

[1] 14. yüzyılda yaşamış olan İran'lı şair Hâfız-ı Şirâzî.

Müslüman Doğu'daki gezileri genç bilim insanının yerli halkların dini ve edebiyatını, gelenek ve adetlerini, efsane ve batıl inançlarını iyice öğrenmesini sağlamıştı. Gerçekleştirdiği geziden deneyimli bir oryantalist olarak geri dönmüştü. Bu gezi, onun hayatında en önemli adımlardan biriydi.

1821 yılında Senkovskiy, Rus İmparatorluğunun başkentine gelmişti. Sankt-Petersburg'a bilimsel çalışmalar ve eski Arapça el yazmalarını getirmişti. Mısırdaki eski astronomik heykelini getirmesine engel olan olay ise Yunanistan'da ortaya çıkan isyanlardı (Koşelev ve Novikov, 1989). Gezi yazılarının bir kısmını Rusçada yayınlıyor. 1821 yılında "Mısır, Nübye ve Etiyopya gezisinden yazılar" ve daha sonra da "Nübye ve Suriye hatıraları" gün yüzüne çıkmıştı (Melnikovich, 2022).

Daha Türkiye'de iken Senkovskiy, Rus diplomatik misyonundan iş birliği teklifi alıyor ve Petersburg'a döndüğünde Dışişleri kurulunda çevirmen olarak işe başlıyor. Genç bilim insanının vasfını ünlü oryantalist, akademisyen H. D. Fren kontrol ediyor ve bunun sonucunda imtihan olanın Arapça bilgisi imtihan edenin bilgisinden üstün çıkıyor(Koşelev ve Novikov, 1989).

1822 yılında Osip Senkovskiy, Sankt-Petersburg Üniversitesinin hem Arapça hem Türkçe bölümlerinde ordinaryüs profesör unvanlarına layık görülmüştü. 1847 yılına kadar ders vermeye devam etti ve bu süre içerisinde Müslüman Doğu'nun tarihi, filolojisi ve etnografyası hakkında birkaç araştırma bunula birlikte klasik Arap edebiyatından bir dizi çeviri yayımlamıştı (Melnikovich, 2022).

Senkovskiy'in asıl mesleği olarak Doğu bilimcisi ve 22 yaşında Sankt-Petersburg Üniversitesinde 1822-1847 yılları arasında daimî yöneticiliğini yaptığı Arap edebiyatı bölümünün başkanlığına geçerek en genç Avrupa profesörü olduğu bilinmektedir. Ancak onun çok yönlü hareketleri üniversitedeki eğitim bilimleri profesörlüğünün dışına çıkmaktaydı. Osip'in gerçek tutkusu, gazetecilik ve yayıncılık da dahil olmak üzere edebiyatçılık olmuştur. Dolayısıyla onun Doğu'ya ait derin ve gerçek bilgilerini bu alanda kullanması doğaldır (Sadykhova, 2023). Onun çalışmalarının ana sonucu esasında Rus edebiyatında oryantalizmin güçlenmesine kendini gösterdi (Kraçkovskiy, 1950).

İstanbul'daki çevirmenlik görevi sırasında aldığı maaşı üniversitede ordinaryüs profesör görevindeyken de en az 1837 yılına kadar almaya devam ediyordu. Türk-Rus ilişkilerinin bozulduğu bir dönemde profesörün tecrübesine ihtiyaç duyuldu. 1828-1829 yıllarında sefere gidecek olan ordu için "Карманная книга для русских воинов в турецких походах (Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı)" adlı kitap onun

tarafından hazırlandı. Bu kitapta iki bölüm hâlinde Türkçenin esas kuralları açıklanmaktaydı. Bahsi geçen kitap oldukça başarılı sonuçlar verince 1854 yılında tekrar basıldı. Ancak Senkovskiy'in Leh asıllı olmasından dolayı kendisine duyulan güvensizlik ve zor bir karaktere sahip olmasından dolayı kamu hizmetinde parlak bir kariyer elde edemeyince 1840'lı yılların ortasında üniversitedeki işine son verip "Biblioteka dlya çteniya" adlı dergiyle ilgilenmeye başlar. Bu dergi, 1830'lu yılların Rusya'sında daha önce hiçbir dergide görülmeyen 7000 üye sayısına ulaşan en popüler dergiydi (Ginzburg, 1950). Bunun sonucunda kendi zamanının en etkili yayıncı ve yazarlarından olmayı başarır (Şımukoviç, 2022). Senkovskiy'in, bu dergide yalnızca editör değil aynı zamanda edebiyatçı, bilim insanı ve eleştirmen gibi kimlikleri de vardı (Novikov, 2014).

Senkovskiy, Rus oryantalizm okulunun gerçek kurucusu olarak adlandırılmaktadır. Onun öğrencileri olan P. S. Savelyev, M. G. Volkov, V. V. Grigoryev, V.G. Tizengauzen, A. O. Muhlinskiy ve diğerleri, Rus şarkiyatçılığının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İvanov (1960, s.69, aktaran Duranlı, 2018), Senkovskiy ile aynı üniversiteden mezun olan A. O. Muhlinskiy'in (1808-1877) Petersburg Üniversitesi Türk Dili Bölümünde akademisyen olarak çalıştığını ve onun çalışmalarıyla birlikte bu üniversitede daha planlı bir Türkoloji disiplinleri öğretiminin başladığını ifade etmektedir.

Doğu bilimci P. S. Saveylev, hocası hakkında şöyle söylemektedir: "Onun dersleri yalnızca dil ve edebiyatla sınırlı değil Doğu biliminin canlı ansiklopedisi gibiydi. Sözcüklerin anlam ve fikirlerinden bahseder, dinleyicileri oranın yerel yaşam tarzıyla, tarihi ve tipografisiyle tanıştırırdı. Yunanistan, Roma veya Avrupa'daki paralel olayları da gösterebilmek adına sık sık Doğu'nun sınırları dışına çıkardı. Avrupa'nın Doğu hakkındaki eleştirel yazılarını inceler ve öznel çalışmaların yapılması için yol gösterirdi. Bu şekilde dinleyici onun derslerinde Doğu hakkında çok çeşitli ve canlı bilgiler elde ederdi. Türkçe derslerinde Rusçadan Türkçeye çeviriler yaptırırdı. Bu çevirilerde bazen Brambeus adlı ünlü kralın anlatıldığı ve kolaylıkla Türkçeye çevrilebilen "Venedikli Fransız masalı"nı kullanırdı (Savelyev, 1858, s. 42-43).

Osip Senkovkiy'in bilgeliği, ciddi anlamda eşsizdi. Oryantalizm dışında İskandinavya destanları ve Rusya tarihi, akustik, müzik teori ve tarihi, etnografi, fizik, matematik, jeoloji ve tıp gibi alanlarla da ilgileniyordu. Ancak bir süre sonra Senkovskiy yalnızca bilim insanı olmakla yetinmeyip 1830'lu yıllardan itibaren biyografisinde büyük yer edinen edebiyatla da ilgilenmeye başladı. Bazı çalışmalarda Senkovskiy'in Rus edebiyatının gelişmesindeki

rolünün henüz tam anlamıyla ortaya çıkarılamadığından bahsedilmektedir (Dalniçenko, 1999).

Senkovskiy, 1848 yılında kolera hastalığına yakalanıp bir süre tedavi gördükten sonra iyileşti. Ancak bu tarihten sonra onun eskisi kadar başarılı olmadığı bir dönemin başladığı aktarılmaktadır. Lehçe adıyla Josef Julian Senkowski'nin, hayatını 4 Mart 1858'de Sankt-Petersburg'da kaybettiği aktarılmaktadır (Duranlı, 2018).

2.6.2. Senkovskiy'in Çalışmaları

Osip İvanoviç Senkovskiy, akademisyen kimliğinden dolayı bilimsel makaleler yazmasının dışında o bir yazar, gazeteci ve yayıncıdır. Bu çalışmada onun bütün çalışmalarına yer vermek mümkün olmayacağı için belli başlı bazı eserlerine yer verilecektir.

Senkovskiy daha üniversite öğrenciliği yıllarında "Wiadomosci Brukowe (Sokak Haberleri)" adlı dergide çalışmaya başlamıştı. Sankt-Petersburg'a geldikten sonra Osip, "Severnıy Arhiv" ve "Sın Oteçestva" dergileri ile "Severnaya Pçela" adlı gazeteyle iş birliği yapmaya başlamıştı. A.A. Bestujev ve K.F. Rıleev'ın "Polyarnaya Zvezda" adlı edebiyat külliyatında aktif faaliyetlerde bulunmuştu. Bu dönemde onun "Doğu hikâyeleri" gün yüzüne çıkmıştı (Melnikovich, 2022). Senkovskiy'in Doğu öyküleri (Vostoçnıye povesti) serisi adı geçen dergilerde yayınlanmaya başladıktan sonra Rus yazar Puşkin'in dikkatini çektiği aktarılmaktadır. Bu öykülerden bazıları şunlardır: Bedevi (Beduin), Kula Atın Yiğidi (Vityaz bulanogo kon'ya), Tahtadan Güzel (Derevyannaya krasavitsa), Gerçek Gönül Yüceliği (İstınnoye velikoduşiye), Nankörlere Bir Ders (Urok neblagodarnım). Yazarın Rus edebiyatındaki en büyük çıkışını İngilizceden çevirdiği Hacı Baba Londra'da (Hadji-Baba v Londone) öyküsüyle yaptığı belirtilmektedir (Arkım, 2017).

1833 yılında Petersburg'un büyük kitapçısı olan A. F. Smirdin'in "Novoselye" adlı edebiyat külliyatında Senkovski'nin en bilinen "Baron Brambeus" lakabıyla ilk yazıları çıkmaya başlamıştı. Aynı sene büyük başarıya ulaşan "Fantastiçeskiye Puteşestviya Barona Brambeusa (Baron Brambeus'un Fantastik Serüvenleri)" adı altındaki hikâyeleri de yayınlanmıştı (Melnikovich, 2022).

Eser üç bölümden oluşmuş olup "Şiirsel Bir Dünya Serüveni" (Poetiçeskoye puteşestviye po belu svetu) başlığı altında Osmanlı tarafından temsil edilen Türk kültürü sunulmuştur. Eserde, anlatıcı konumunda olan Baron'un İstanbul'a yaptığı gezi sırasında şahit olduğu Osmanlı'nın devlet, diplomasi ve tebaa ilişkisi eleştirel bir dille anlatılmıştır. Bununla

birlikte İstanbul'daki yaşam tarzı ve Batı kültürüyle olan farklılıkları bir yabancının gözüyle dile getirilmiştir (Günal, 2014).

"Baron Brambeus'un Fantastik Serüvenleri"nin ardından Senkovskiy, Meymene adlı bir Türk Çingenesiyle Ruz gezginin arasında yaşanan romantik bir öyküyü anlattığı "Türk Çingenesi"ni ele almıştır. Hikâyenin İstanbul'da geçmesi nedeniyle dönemin Türk kültürü tanıtılmıştır. Hikâyenin ana kahramanı olan Rus gezginin buradaki yaşamı süresince Türk ve Avrupa kültürlerini karşılaştırmış olduğu görülmektedir. Bu karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan en temel farklardan biri Avrupa'nın yoğun ve koşuşturmalı bir hayat sürdürürken Osmanlı'daki Türklerin daha sakin ve huzur dolu bir hayata sahip olmasıdır. Eserde yansıtılmaya çalışılan bir diğer fark ise Ruslar için güneşli günler bir lüks iken ve dönemin Rusya'sında sınıfsal uçurumlar yaşanmaktayken Osmanlı'da hem zengin hem yoksulun güneş ve tembellik lüksü içinde yaşamasıdır. Yazarın bu eserde yansıtmaya çalıştığı bir başka durum ise dönemin Osmanlı'sının bir gerçeği olan Müslüman ve Hristiyan bireyler arasındaki imkânsız aşktır. Bununla birlikte yapıtta Türklerin giyim tarzı üzerinde durulduğu görülmektedir (Günal, 2014). "Türk Çingenesi"nin yazılış tarihiyle ilgili farklı görüşler olduğu aktarılmaktadır. Araştırmacı V. A. Kaverin, bahsi geçen yapıtın Senkovskiy'in kendi kaleminden çıkmış bir eser olduğunu savunurken Rus araştırmacı N. V. Nazarova eserin İngiliz yazar Philip Slingsby'ın Sardis Çingenesi (The Gipsy of Sardis) eserinin çevirisi olduğunu savunmaktadır (İlsever, 2022).

1834 yılında yayın hayatına başlayan "Biblioteka Dlya Çteniya" adlı derginin editörlerinden biri Senkovskiy idi. Bu dergideki editörlük görevini 1848'de kolera hastalığına yakalanmasıyla bırakmıştı. Bahsi geçen dergi 1834-1840 yılları arasında büyük bir ivme kazanmıştı (Korsakov, 1904, aktaran Duranlı, 2018). Starçevskiy'in editörlüğünü yaptığı "Sın Oteçestva" adlı derginin adı 1856'da "Listki Barona Brambeusa" olarak değiştirilmişti. Senkovskiy bu dergiyi yazılarıyla desteklemeye devam etse de eskisi kadar yapamıyordu (Duranlı, 2018).

Senkovskiy'in "İblis'in Huzuruna Çıkış" adlı eseri Tuğba Günör tarafından Rusça aslından Türkçeye çevrilmiştir (Senkovskiy, 2020). Arkım'ın (2017) aktardığına göre Senkovskiy'in övgüyle karşılanan çalışmalarından biri de eski Rus elçisi Baron Meyendorf'un Buhara'da görev yaptığı esnada bulduğu Buhara Tarihi adlı Farsça kitap içerisindeki Fransızca tarihi belgelerden bir seçme oluşturarak, "Genel Hun, Türk ve Moğol Tarihine Kısaltılmış Büyük Buhara ve Kısa Özbek Hükümdarlığı Tarihini İçeren Ek (Pribavleniye k

vseobşçey istorii gunnov, turkov i mongolov, soderjaşçeye v sebe sokraşçennuyu istoriyu vladıçestva uzbekov i Velikoy Buharii, 1824)" başlığıyla yayımlanan çalışmasıydı.

Senkovskiy'in önemli çalışmalarının bir diğeri ise bu araştırmaya konu olan "Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah (Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı)" adlı eseridir. 1854 yılında iki cilt hâlinde yayınlanan bu eser Türk seferlerine gidecek olan Rus askerleri için hazırlanmış bir konuşma kılavuzu niteliğindedir. Kononov, Senkovskiy'in bu kitabı ders kitabı olarak kullandığını ve bu kitabın Rusya'da yazılan *ilk Rusça-Türkçe sözlük ve ilk Türkçe gramer kitabı* olduğunu aktarmaktadır (Şahin, 2010).

Sekovskiy'in yazılarının çoğunda takma ad kullandığı aktarılmaktadır. Bu adlardan bazıları şunlardır: Tütüncü Oğlu Mustafa Ağa, Baron Brambeus, Osip Morozov, A. Byelkin, Karlo Karlini, Jenihsberg, P. Snegin (Arkım, 2017; Duranlı, 2018). Ancak bunların arasında en çok kullandığı Batılı adı "Baron Brambeus", Doğulu adı ise "Tütüncü Oğlu Mustafa Ağa" idi (Duranlı, 2018).

2.7. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde Türkçe'nin yabancılara öğretimi konusunda yabancı yazarlar tarafından üretilen eserler üzerine yapılan ve ulaşılabilen çalışmalar verilmiştir.

Biçer (2011), yüksek lisans tezinde Kıpçak dönemi eserlerinin yabancılara Türkçe öğretimi açısından bir inceleme yapmıştır. Çalışmasında söz konusunu eserleri inceleyip bu eserlerin yabancılara Türkçe öğretimindeki yeri ve önemini tespit etmek ve bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamıştır. Biçer, yaptığı çalışmada nitel araştırma yönetimi desenlerinden doküman analizi yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda söz konusu dönemde yazılan eserler ile günümüzdeki eserler arasında benzerliklerin bulunmasıyla birlikte oldukça farklı olduğuna ulaşılmıştır. Bahsedilen eserlerin modern dil öğretim yöntem ve tekniklerine göre bakıldığında eksiklerinin bulunmasına rağmen bunların alanla ilgili hazırlanan ilk eserler olması bakımından önemli bir yer aldığı vurgulanmıştır. İncelenen eserlerde çoğunlukla dil bilgisi – çeviri yönteminin kullanıldığı saptanmıştır.

Turan (2014), çalışmasında Arthur Lumley Davids'in "A Grammar The Turkish Language" adlı eserine yönelik bir inceleme yapmıştır. Turan, çalışmanın sonucunda yazarın çeşitli gramer kitaplarından yararlandığına, kitapta Türk edebiyatı eserlerine yer verdiğine, konularda detaylı açıklamaların yapılmadığına, alıştırmaların bulunmadığına ulaşmıştır.

Bunun yanında kitabın dil bilgisi – çeviri yöntemine göre hazırlandığı, telaffuz öğretimine yer verilmediği, kitabın dört temel beceri açısından eksik kaldığı ve konuların basitten karmaşığa, somuttan soyuta ilkelerine uygun olarak verildiği saptanmıştır.

Oğuztürk (2019), yaptığı çalışmada tarihsel metinlerin yabancılara Türkçe öğretiminde materyal geliştirme açısından Dede Korkut örneği üzerinden bir inceleme yapmıştır. Yapılan bu incelemede tarihsel edebi metinlerin Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde materyal olarak nasıl kullanılabileceğini ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada Dede Korkut hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinin B1 düzeyi dil yeterliliklerine uygun olacak şekilde sadeleştirilmesine yönelik ölçütler belirlenmiştir. Sonuç olarak yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere sadeleştirilmiş bir metin örneği ortaya konulmuştur.

Dağ Pestil (2021); doktora çalışmasında Yuri Vılademiroviç ŞEKA'nın "Intensivnıy Kurs Turyetskava Yazıka" adlı kitabını, Andrey Vılademiroviç ŞTANOV'un "Turyetskiy Yazık: Uçebnik Vı Çıtıriyoh Çastıyah" adlı kitabını, Natalya Petrovna SİDORİNA'nın "Türkçe Turyetskiy Bez Repetitora" adlı kitabını ve Berlitz Publishing Company'nin "Turyetskiy Yazık -Bazavıy Kurs" adlı kitabının detaylı analizini yapmıştır. Dağ Pestil, yaptığı çalışmada ders kitaplarını iç ve dış değerlendirme ölçütlerine göre incelemiştir. Çalışmasının sonucunda incelenen kitapların amaçlarının aynı fakat ulaştıkları sonucun birbirinden farklı olduğu sonucuna varmıştır.

Saitoglou (2021), yaptığı çalışmada Yunanlara yönelik hazırlanan Türkçe ders kitaplarını analiz etmiştir. Çalışmasının sonucunda incelenen kitapların tümdengelim yaklaşımına uygun olarak dil bilgisi kuralları ana dilde aktarılıp ardından metin ve etkinliklerle sezdirme yöntemine başvurulduğuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte bu kitapların standart bir plana göre hazırlanmadığına, dil bilgisi konu sıralaması, öğretimi ve dil bilgisel terminoloji gibi konularda ortaklığın olmadığına ve eylem odaklı yaklaşımın ön planda olmadığına ulaşılmıştır.

Starostina (2023), yüksek lisans tezinde Prof. Dr. Şçeka Yuriy Vladimiroviç'in ""Интенсивный курс турецкого языка" [Yoğun Türkçe Kursu]" adlı ders kitabını incelemiştir. Starostina çalışmasında kitabın tümdengelim yaklaşımına göre hazırlandığına, Avrupa Dil Portfolyosu'na göre hazırlanmadığına, konu sıralamasının ve öğretiminin belli bir sıraya göre ilerlemediğine ve etkinliklerin yalnızca çeviri odaklı olduğuna ulaşmıştır. Bununla birlikte kitapta ezber odaklı bir yaklaşımın benimsendiğine ulaşmıştır.

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Senkovskiy'in kaleme aldığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" incelenip genel bir değerlendirilmesi yapıldığı için araştırmada kullanılmış olan model, nitel araştırma modelidir. "Nitel araştırma, insanın kendi potansiyelini anlaması, sırlarını çözmesi ve çabasıyla inşa ettiği sosyal yapı ve sistemlerin derinliklerini keşfetmek için geliştirdiği bilgi üretme biçimlerindendir. Nitel yöntemle desenlenmiş araştırmalarda incelenen olay veya olgu hakkında derin bir algıya ulaşma gayreti söz konusudur" (Morgan, 1996, aktaran Baltacı, 2019). Bununla birlikte çalışmada nitel araştırma tekniklerinden "doküman incelemesi" kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2008), doküman incelemesinin, çalışmada araştırılması hedeflenen konuyla ilgili yazılı ve basılı belgelerin analizini yapmak olduğunu ifade etmektedir.

3.2. Araştırma Malzemesi

Bu çalışmanın araştırma malzemesi 19.yüzyıl Rus Türkolojisinin öncülerinden Osip İvanoviç Senkovskiy'in Türk seferlerine giden Rus askerleri için kaleme aldığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eseri oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın hazırlık aşamasında Rusya'da yabancılara Türkçe öğretimi tarihi üzerine kaynak taraması ve doküman analizi yapılmıştır. Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı (Корманная Книга Для Русских Воинов В Турецких Походах)" adlı kitabında dil bilgisi bölümünde Türkçe öğretimine dair kullanmış olduğu yöntem ve tekniklerin daha iyi analiz edilebilmesi için bu alanda meydana getirilmiş olan eserler incelenmiş ve bahsi geçen eserin ortaya koyduğu usul yansıtılmaya çalışılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada Senkovskiy'in "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı kitabı doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. Eserde bulunan sözlük, dil bilgisi ve konuşma metinleri sözlüğü bölümleri her biri ayrı ayrı olmak üzere detaylı olarak incelenmiştir.

3.5. Veri Analizi

Çalışmada doküman incelemesi yolu kullanılıp uzman görüşüne başvurularak oluşturulmuş olan aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin gramer bölümünde dil bilgisi konularının veriliş sırası nasıldır?
2) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin gramer bölümünde dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntem ve yaklaşımlar nelerdir?
3) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin gramer bölümünde dil bilgisi öğretiminde kullanılan dört temel dil becerisi araç olarak kullanılmış mıdır?
4) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin Rusça-Türkçe konuşma metinleri bölümünün biçimsel ve içerik özellikleri nelerdir?
5) Senkovskiy'in hazırladığı "Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" adlı eserinin Rusça-Türkçe sözlüğün biçimsel ve içerik özellikleri nelerdir?
6) Eser, Türkçenin söz konusu dönem ve sahasını ne derece temsil etmektedir?

BÖLÜM IV
BULGULAR VE YORUM

4.1. Osip İvanoviç Senkovskiy'in "Türk Seferlerindeki Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı" Adlı Eserinin Genel Özellikleri

4.1.1. Künye Bilgileri

1828, Osip İvanoviç Senkovskiy, Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah. -Осип Иванович Сенковский – Карманная книга для русских воинов в турецких походах. Часть первая (Birinci cilt). Санкпетербург. (Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı).

1829, Osip İvanoviç Senkovskiy, Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah. -Осип Иванович Сенковский – Карманная книга для русских воинов в турецких походах. Часть вторая (İkinci cilt) Санкпетербург. (Türk Seferlerine Giden Rus Askerleri İçin Türkçe Cep Kitabı).

Kitabın künye bilgileri incelendiğinde kitabın birinci cildinin ilk basımı1828 yılında, ikinci cildinin ise 1829 yılında olduğu görülmektedir. Eserin basım yeri ise dönemin Rusya'sının başkenti olan Sankt-Petersburg'tur. Eserin ilk basımı ülkenin milli eğitim bakanlığı tarafından yapılmıştır. Ayrıca eser, 1854 yılında faklı yayıncılar tarafından da bastırılmıştır.

4.1.2. Ön Söz

Senkovskiy, ön söz yerine "Примечание" (not) sözcüğünü kullanmıştır. Yazarın ön sözü dört paragraftan oluşmaktadır. İlk paragrafta yazar Türkçe harflerden bahsetmiştir. Türkçede bulunan neredeyse tüm harflerin Rusçada kolayca ifade edilebildiğini belirtmiştir. Ancak bazı harflerin Rusçada olmamasından dolayı o harflerin yerine kullanılacak harflerden ve bu harflerin telaffuzundan bahsetmiştir.

Ön sözün ikinci parafında yazar, Fransızcada olduğu gibi Türkçede de vurgunun her zaman sözcüğün son hecesinde olduğunu ancak bazı durumlarda sözcüğün sondan ikinci veya üçüncü hecesinde olduğunu dile getirmiştir. Bundan dolayı vurguyu yalnızca Türkçede vurgunun son hecede olması kuralının dışına çıkan sözcüklerde gösterdiklerini ifade etmiştir.

Bir sonraki paragrafta Senkovskiy, askerlerin anavatanlarının onurunu ve haklarını savundukları ülkenin dilini en azından belli bir dereceye kadar bilmelerinin gerekliliği

üzerinde durmayacaklarını dile getirmiştir. Bu kitapta sundukları askerî durumlarda ihtiyaç duyulan Rusça-Türkçe konuşmaları ve içinde dört bin civarında en sık kullanılan sözcükleri bulunduran sözlüğün, Osmanlıların konuşma diliyle tanışmak isteyenler için faydalı olabileceğinin kuşkusuz olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte bu kitabı Rusya'nın zaferi için mücadele eden cesur ve cömert yurttaşlarına ithaf ettiğini vurgulamıştır. Bu kitabın, onlar için bu dilin öğreniminde bir rehber olacağını belirtmiş ancak onlar için en iyi öğretmenin bu dili her gün kendi yerinde kullanmak olacağını ifade etmiştir.

Bir sonraki paragrafta yazar, kitabın ikinci cildinin Türkçenin kısa bir dil bilgisini içereceğini belirtmiştir.

Bahsi geçen eserde son söz veya arka kapak yazısı bulunmamaktadır.

Eserin ikinci cildinde ön söz veya son söz bulunmamaktadır.

4.1.3. İçerik ve İçindekiler Listesi

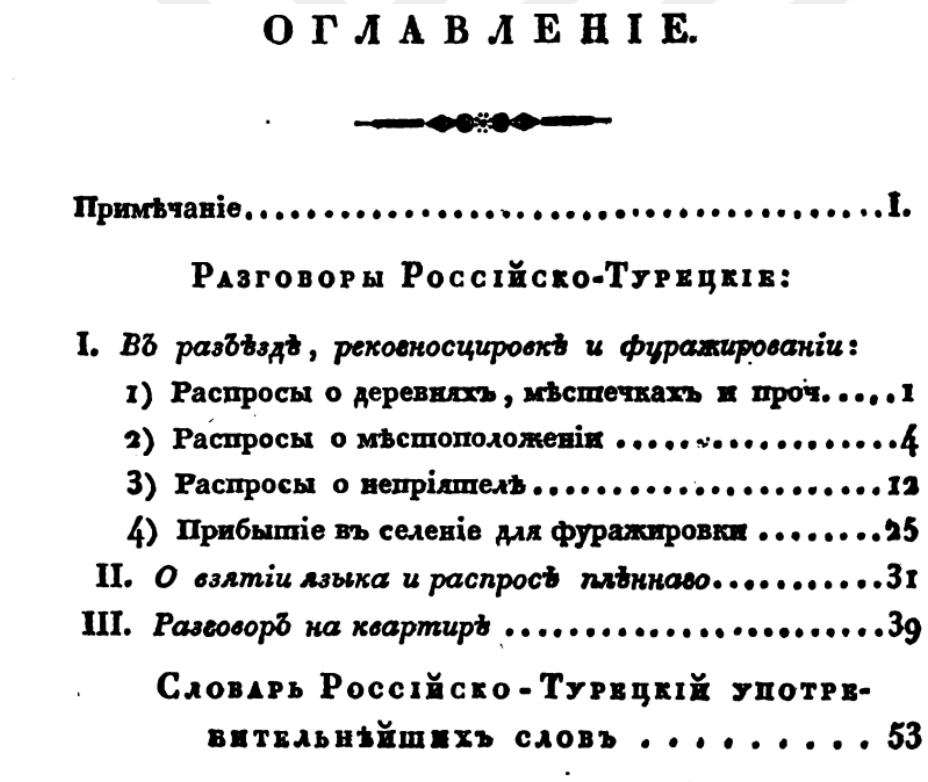

ОГЛАВЛЕНІЕ.

Примѣчаніе.....I.

Разговоры Россійско-Турецкіе:

I. *Въ разъѣздѣ, рековносцировкѣ и фуражированіи:*
1) Распросы о деревняхъ, мѣстечкахъ и проч.....1
2) Распросы о мѣстоположеніи 4
3) Распросы о непріятелѣ.....12
4) Прибытіе въ селеніе для фуражировки 25
II. *О взятіи языка и распросѣ плѣннаго*.....31
III. *Разговоръ на квартирѣ* 39

Словарь Россійско-Турецкій употребительнѣйшихъ словъ 53

Görsel 4.1 Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah İçindekiler Listesi 1. Cilt.

Kitabın ilk cildinin ilk sayfasında künye bilgileri yer almaktadır. İkinci sayfada ise yüksek emir üzerine basıldığı yazısı, üçüncü sayfadaysa içerik yer almaktadır. İçerik eski klasik Rus geleneğinin aksine kitabın başında bulunmaktadır. Eserin dördüncü sayfası boş

bırakılmış, beş ve altıncı sayfalarına ise ön söz yerleştirilmiştir. Sonraki sayfada "Разговоры Российско-Турецкие (Rusça-Türkçe Konuşmalar)" başlığı yer almaktadır. Ardından gelen "arazi keşfi ve yiyecek elde etme süreci" adlı ilk bölümde çeşitli konular ile ilgili diyaloglar verilmiştir. Bu konular sırasıyla şöyledir: köyler, yerler vb. hakkında sorular, konum hakkında sorular, düşman ile ilgili sorular, yiyecek toplamak için köye geliş. Daha sonra gelen bölümde düşmanı ele geçirme ve esiri sorgulama konusu hakkında diyaloglar verilmiştir. Bu bölümün ardından dairenin içinde yapılan konuşmalarla ilgili diyaloglar sunulmuştur.

Diyalog bölümlerinin ardından gelen sayfada "Словарь Российско-Турецкий Употребительнейших Слов (Rusça-Türkçe sık kullanılan sözcükler sözlüğü)" başlığı verilmiştir. 53 sayfalık bu bölümde alfabetik sıraya uygun olarak en sık kullanılan sözcükler sözlüğü sunulmuştur. Bu bölümde verilen Türkçe sözcükler Türkçe olarak Kiril alfabesiyle yazılmıştır. Bu cildin son sayfasında ise kitapta yapılan hatalar sayfalarıyla birlikte verilip düzeltilmiştir.

Kitabın ikinci cildinin birinci sayfasında künye bilgileri verilmiş ve ikinci sayfasında yüksek emir üzerine bastırıldığı belirtilmiştir. Üçüncü sayfada "Основные Правила Турецкаго Разговорнаго Языка (Türkçe Konuşma Dilinin Esas Kuralları)" başlığı sunulmuştur. Ardından aynı başlık verilip alt başlık altında Türkçe harflerin telaffuzu hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra isimlerden, isim çekimlerinden, sıfatlardan, sayılardan, zamirlerden bahsedilmiş ve örnekleri verilmiştir. Bu bilgilerin ardından fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil ve fiil çekimleri hakkında örnekleriyle birlikte bilgi verilmiştir. Kitabın devamında edatlar, zarflar, önekler, fiil yapım ekleri ve sözcük gruplarından bahsedilmiştir.

Eserin konu işleniş biçimine bakıldığı zaman konu işleniş yöntemi olarak yazarın tümdengelim yöntemini tercih ettiği görülmektedir.

4.1.4. Hedef Kitle, Amaç, Seviye, Fiziksel Yapı

Kitabın elektronik görselleri incelendiğinde kitabın kapağının kalın karton kapak olduğu ve üzerinde herhangi bir yazının bulunmadığı gözlemlenmiştir. Kitabın birinci cildi 107 sayfa, ikinci cildi ise 95 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın ebatı 17,6x 12 boyutundadır.

Eserin hedef kitlesi kitabın isminde de belirtildiği üzere Türk seferlerine giden ve ana dilleri Rusça olan Rus askerleridir. Ancak Senkovskiy'in bu eseri Türkçe derslerinde ders kitabı olarak kullanması (Kononov, 1972, aktaran Şahin, 2010) kitabın hedef kitlesinin daha geniş olduğunu göstermektedir. Kısaca eser, Ruslara yabancı dil olarak Türkçe öğretmek için yazılmıştır demek yanlış olmayacaktır.

Kitabın hangi dil seviyesine göre tasarlandığını net olarak ifade etmek doğru olmayacaktır. Ancak eserin neredeyse tüm dil bilgisi konularını kapsamasından ötürü B1-B2 seviyesine daha uygun olduğu söylenebilir.

4.1.5. İç Tasarım

Eserin birinci cildinde bulunan diyaloglarda düz ve tırnaklı bir yazı tipi kullanılmıştır. Aynı ciltte yer alan sözlük kısmında ise Rusça sözcükler italik yazı tipiyle, Türkçe sözcükler ise düz ve tırnaklı yazı tipiyle yazılmıştır. Kitabın diyaloglar kısmındaki sayfalar çift sütuna bölünmüş şekilde tasarlanmıştır. Sayfanın sol tarafındaki sütununda Rusya cümleler bulunmaktayken sağ tarafındaki sütununda Türkçe karşılıkları yer almaktadır. Cümleler sırasıyla A, B, A, B şeklinde madde hâlinde verilmiştir. Yani sol tarafta A maddesiyle bir Rusça cümle verilip sağ tarafında yine A maddesiyle Türkçe karşılığı sunulmuştur. Aynı ciltteki sözlük bölümünde yine çift sütun kullanılmıştır.

Kitabın ikinci cildinde bulunan dil bilgisi bölümünde düz ve tırnaklı bir yazı tipi kullanılmıştır. İşlenen konuyla ilgili örnekler italik yazı tipiyle verilmiş ve ana başlıklarda farklı yazı tipleri kullanılmıştır. Bununla birlikte gerekli kısımlarda örnekler gösterilmiştir.

4.2. Osip Senkovski'nin "Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah" Adlı Kitabının İçerik Özellikleri

4.2.1. Konu İşleniş Şekli

Eserin gramer bölümünün ana başlığı "Основныя Правила Турекаго Языка (Türkçenin Esas Kuralları) olduğu için kitapta verilen bilgiler baştan sonra kadar maddeler hâlinde sıralanmıştır. Toplamda 58 madde bulunmaktadır. Bununla birlikte konular başlıklandırılarak verilmiştir. İlk olarak yazar, Türkçe seslerin telaffuzu hakkında bilgi vermiştir. Ancak tüm harfler değil yalnızca Rusçada bulunmayan *ü, ö, h* gibi seslere yer verilmiştir. Ardından Türkçe sözcüklerde vurgu hakkında bilgi verilmiştir.

Telaffuz ve vurgu hakkında bilgi verildikten sonra konu anlatımına geçiş yapılmıştır. Aşağıda olduğu gibi yazar, anlatılan konuyla ilgili önemli bilgileri verirken aynı zamanda italik yazı tipiyle yazılmış olan örneklerle de desteklemiştir. Hemen ardından daha fazla örnek sunarak konuyu desteklemiştir. Önce konunun verilip ardından örneklerin verilmesi tümdengelim yönteminin kullanıldığını göstermektedir.

11. Для выражанія степеней сравненія, турецкій языкъ не имѣетъ никакихъ особенныхъ окончаній. Сравнительная степень выражается посредствомъ творительнаго падежа, въ которомъ ставится имя, подлежащее сравненію: иногда прибавляется къ оному слово *daha*, еще; напр. *атъ*, лошадь, *юкьсекь*, высокій: выше лошади, *атданъ юксекь*, или *атданъ daha юксекь*. Превосходная степень образуется прибавленіемъ къ сравнительной словъ *непъ*, *неписи*, *бютюнъ* или *джюмле*, означающихъ: весь, цѣлый; напр.

Görsel 4.2 Örnek olarak verilen sözcüklerden bir kesit (s.12).

Konu anlatımlarında verilen örneklerde Türkçe sözcükler Kiril alfabesiyle yazılmıştır. Türkçe örnek sözcüklerin yanında Rusça karşılıkları Kiril alfabesiyle verilmiştir. İsim veya fiil çekimleri, sayı sıfatları gibi konularda örnekler sütunlar hâlinde verilmiştir.

Tablo 4.1 İsmin hallerinin tekil hâlinin çekimi (s.21).

	Tekil Hal	
İ. Nominative	*Onun karısı*	*Onun ordusu*
R. Genitive	*Onun karısının*	*Onun ordusunun*
D. Dative	*Onun karısına*	*Onun ordusuna*
V. Accusative	*Onun karısını*	*Onun ordusunu*
Z. Vocative	*Ey onun karısı!*	*Ey onun ordusu!*
T. Instrumental	*Onun karısından*	*Onun ordusundan*
P. Locativus	*Onun karısında*	*Onun ordusunda*

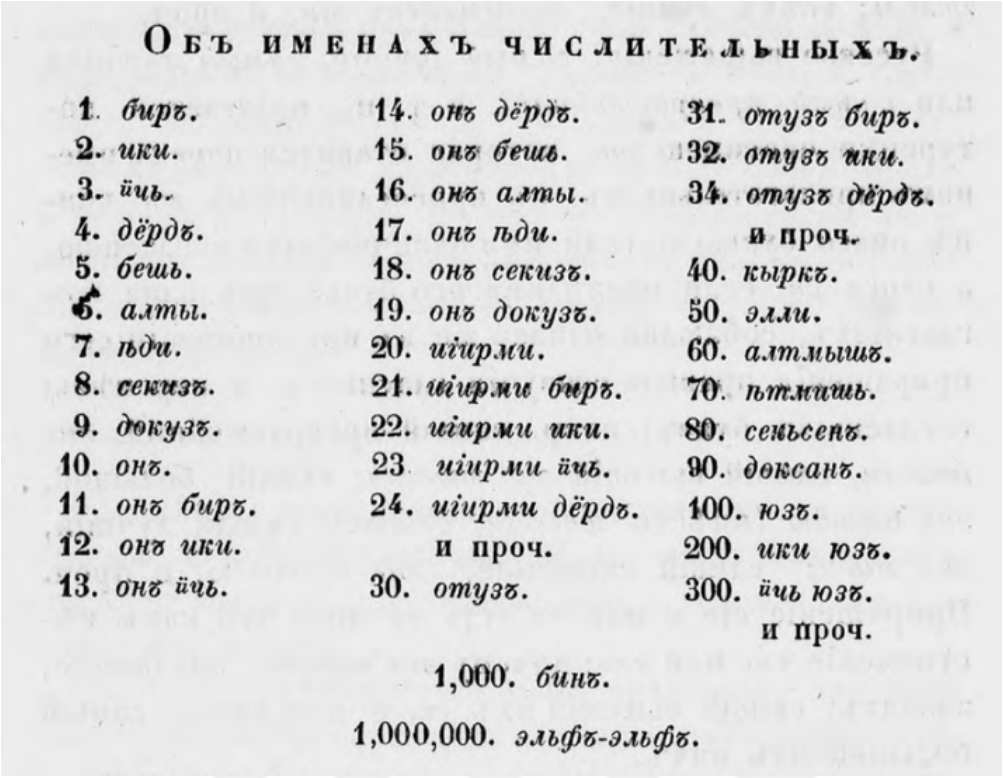

ОБЪ ИМЕНАХЪ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХЪ.

1. *биръ.*	14. *онъ дёрдъ.*	31. *отузъ биръ.*
2. *ики.*	15. *онъ бешь.*	32. *отузъ ики.*
3. *ӱчь.*	16. *онъ алты.*	34. *отузъ дёрдъ.*
4. *дёрдъ.*	17. *онъ пьди.*	и проч.
5. *бешь.*	18. *онъ секизъ.*	40. *кыркъ.*
6. *алты.*	19. *онъ докузъ.*	50. *элли.*
7. *пьди.*	20. *ӥирми.*	60. *алтмышъ.*
8. *секизъ.*	21. *ӥирми биръ.*	70. *пътмишь.*
9. *докузъ.*	22. *ӥирми ики.*	80. *сенъсенъ.*
10. *онъ.*	23 *ӥирми ӱчь.*	90. *доксанъ.*
11. *онъ биръ.*	24. *ӥирми дёрдъ.*	100. *юзъ.*
12. *онъ ики.*	и проч.	200. *ики юзъ.*
13. *онъ ӱчь.*	30. *отузъ.*	300. *ӱчь юзъ.*
		и проч.

1,000. *бинъ.*

1,000,000. *эльфъ-эльфъ.*

Görsel 4.3 Sayılar (s.14)

Konu anlatımlarının ardından herhangi bir metin çalışması, etkinlik veya ölçme değerlendirme çalışması verilmemiştir. Yazar örnekleri konuyla birlikte verip hemen ardından diğer konuya geçiş yapmaktadır. Dil bilgisi kitabının tamamı bu şekilde ilerlemektedir.

4.2.2. Dil Bilgisi Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Yazar dil bilgisi bölümüne Türkçe seslerin telaffuzu ve vurgusu hakkında kısa bilgi vererek başlamıştır. Türkçе seslerin bazıları Kiril alfabesinde bulunmamaktadır. Yazar burada Türkçe sesleri diğer Avrupa dillerindeki seslere benzeterek açıklamıştır.

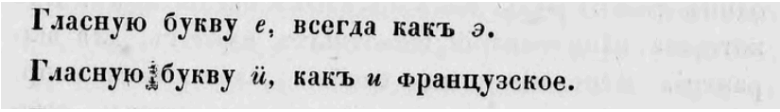

Гласную букву *е*, всегда какъ *э*.

Гласную букву *ӥ*, какъ *и* французское.

Görsel 4.4 Yazarın Türkçe seslerin telaffuzu hakkında verdiği bilgiden bir örnek (s.5).

E (ye) sesli harfi her zaman *э (e)* olarak, *ӥ* sesli harfi her zaman Fransızca *u* gibi okunur (araştırmacının çevirisi). Yazarın burada verdiği harfler Türkçe harfler değildir. Yazar Türkçe harfleri Kiril alfabesiyle yazdığından dolayı Türkçe sözcüklerde bu harflerin nasıl okunması gerektiğinden bahsetmektedir. Bununla birlikte *ü, ö* gibi harflerin Kiril alfabesinde

bulunmamasından dolayı yazar bu harflerin yerine Alman veya Fransız gibi Avrupa dillerinin kullandığı alfabede bulunan harfleri kullanacağını belirtmektedir.

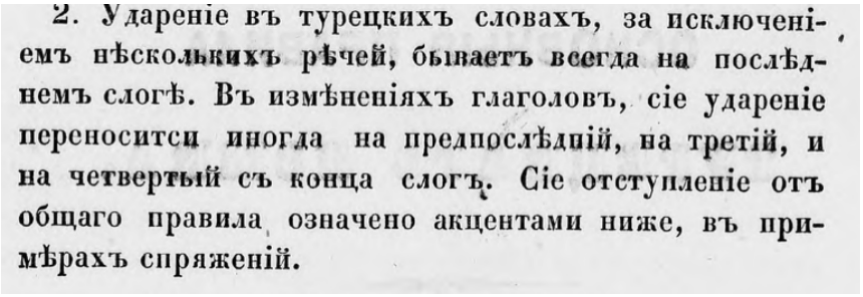

2. Удареніе въ турецкихъ словахъ, за исключеніемъ нѣсколькихъ рѣчей, бываетъ всегда на послѣднемъ слогѣ. Въ измѣненіяхъ глаголовъ, сіе удареніе переносится иногда на предпослѣдній, на третій, и на четвертый съ конца слогъ. Сіе отступленіе отъ общаго правила означено акцентами ниже, въ примѣрахъ спряженій.

Görsel 4.5 Vurgu hakkında verilen kural (s.6).

Görsel 4.5'te bulunan paragrafta yazar, Türkçe sözcüklerde vurgudan bahsederken bazı istisnalar dışında vurgunun genelde son hecede bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar, değişime uğrayan fiillerde vurgunun bazen sondan ikinci, üçüncü ve dördüncü heceye geçebildiğini ifade etmiştir.

Telaffuz ve vurgu konusuna değindikten sonra yazar "isimler" konusuna geçiş yapmıştır. Yazar konuyla şöyle bir giriş yapmıştır: "*Türk dili son derece doğru bil dildir. İstisnaları neredeyse hiç bulunmamaktadır"* (Senkovskiy O. İ., 1829). Bu başlık altında yazar, ismin hallerinden, tekil ve çoğul hâlinden ve isimlerde kullanılan cinsiyetten bahsetmiştir. Yazar, Türkçe isimlerde cinsiyetin kullanılmadığını vurgulamış ve bazı isimlerin dişil halleri için özel adlandırmaların bulunduğunu vurgulamıştır. Yazar bu adlandırmalara şu örnekleri vermiştir: *köpek – kancık, at – kısrak*. Ayrıca özel bir adlandırması bulunmayan dişil isimlerin önüne *dişi* sözcüğünün getirildiğini de belirtmiştir.

Tablo 4.2 İsim çekimi örneği (s.6-7)

	İsim çekimi örneği	
İ.	*Et*	*Etler*
R.	*Etin*	*Etlerin*
D.	*Ete*	*Etlere*
V.	*Eti*	*Etleri*
Z.	*Ey et!*	*Ey etler!*
T.	*Etden*	*Etlerden*
P.	*Etde*	*Etlerde*

İsmin hallerinden bahsederken yazar Türkçede aynı Rusçada olduğu gibi yedi hal olduğundan bahsetmiştir. Tablo 4.2'de yazar Türkçe sözcükleri Rusça durum (padej) eklerine göre örneklendirmiştir. İtalik yazı tipiyle yazılmış olan Türkçe sözcüklerin yanında verilen sözcükler ise Rusça çevirileridir. Yazarın tablo 4.2'deki ismin hallerinin sıralaması şöyledir:

- İ. (İmenitelnıy-Nominative): et
- R. (Roditelnıy-Genitive): eti
- D. (Datelnıy-Dative): ete
- V. (Vinitelnıy-Accusative): eti
- Z. (Zvatelnıy-Vocative): ey et
- T. (Tvoritelnıy-Instrumental): etden
- P. (Predlojnıy-Locativus): etde.

Durum eklerinden bahsederken yazar bu eklerin belli bir kurala göre geldiğini belirtmiş ve ünlü uyumu konusuna değinmiştir. Bu kısımda yazar Türkçenin dikkat çekici taraflarından birinin ünlüler arasındaki uyumun olduğunu belirtmiş ve ünlülerin kalın ve ince olmak üzere ikiye ayrıldığını vurgulamıştır. Ünlü uyumu hakkında geniş bir bilgi verdikten sonra çok sayıda örnekle konuyu pekiştirmiştir.

Ünlü uyumuna değindikten sonra yazar şöyle bir not düşmüştür: "sözcüğün sonunda bulunan *l,* kendinden önceki sesli harf kalın olsa bile ince okunur ve kendinden sonra gelen eklerde bulunan sesli harfler de mutlaka ince olur". Bunu şu gibi örneklerle pekiştirmiştir: *hal, hâle, hâlin* vb.

Yazarın bahsettiği bir sonraki kural, ünlüyle biten sözcüklerin üzerine ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde kullanılan kaynaştırma ünsüzleridir. Kaynaştırma ünsüzleri olarak yazar *-n* ve *-y* ünsüzlerinden bahsetmiştir. Bunlara örnek olarak ise *tabancanın, ordunun, gecenin* vb. sözcüklerini vermiştir. Ayrıca yazar, *su* sözcüğünün bu kurala istisna olduğunu belirtmiştir. Örnek olarak bu sözcüğün üzerine *-un* eki getirildiğinde *sunun* değil *suyun* şeklinde kullanılması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun sebebinin ise sözcüğün *suy* sözcüğünün kısaltılmış hâli olduğunu vurgulamıştır.

Kaynaştırma ünsüzlerinden bahsederken yazar, son olarak -n ünsüzünün sözcüklere iyelik ekinin getirilmesi durumunda kullanıldığını; -y ünsüzünün ise sadece iyelik ekinden önce değil diğer eklerden önce de kullanıldığını dile getirmiştir.

Kaynaştırma ünsüzlerinin ardından yazar, ünsüz harflerin değişimi kuralına geçiş yapmıştır. Burada yazar k>g, lAr>nAr, d>t ve c>ç değişimlerinden söz etmiştir. Yazar k>g değişiminden bahsederken buradaki *g* sesinin neredeyse *y* gibi okunduğunu belirmiştir. Buna bağlı olarak yazarın aslında *ğ* sesinden bahsettiği çıkarımı yapılabilir. Yazar bahsedilen ünsüz değişimlerine örnek olarak şu sözcükleri kullanmıştır: *ekmek>ekmeğin, günler>günner, atda, atta* vb.

Yazar bahsettiği telaffuz, ünlü uyumu ve ünsüz değişimi kurallarının yüklem ve cümlenin diğer ögelerinde de görüldüğünü belirtmiştir.

Türkçe sözcüklerin çekiminde yazarın dikkat çekici olarak gördüğü durumlardan biri de aynı eki alması gereken birkaç isim art arda getirildiğinde yalnızca en sonda bulunan ismin ek alması durumudur. Buna örnek olarak *"ekmek ve tuz ve suyun"* vb. sözcükler verilmiştir.

Verilen bilgilerin ardından sıfatlar konusuna geçiş yapılmıştır. Sıfatın isimden önce geldiği ve herhangi bir dil bilgisel değişime uğramadığı belirtilmiştir. Ardından Türk dilinin karşılaştırma veya derecelendirme yapan özel bir eke sahip olmadığını dile getirmiştir. Bunun yerine ayrılma durumu ekinin bazen de *daha* sözcüğünün kullanıldığını vurgulamıştır. Derecelendirme sıfatının ise karşılaştırma sıfatına *hep, hepisi, bütün* ve *cümle* sözcüklerinin getirilmesiyle yapıldığını ifade etmiştir.

выше всѣхъ лошадей, *джюмле атлардан юкьсекь;*
прекраснѣйшая изъ женщинъ, *бютюнь карылардан гюзель;* всѣхъ лучше, *гемисинденъ эйи,* и проч.

Görsel 4.6 Derecelendirme sıfatı örnekleri (s.13).

Görsel 4.6'da yazarın derecelendirme sıfatına verdiği örnekler gösterilmiştir. Bu örnekler şöyledir: *cümle atlardan yüksek, bütün karılardan güzel, hepisinden eyi*, vb.

Sıfatların ardından yazar derecelendirmenin *en* zarfıyla da sağlanabildiğine değinmiştir. Bununla birlikte herhangi bir sıfat veya zarf kullanmadan da derecelendirme yapıldığını belirtmiş ve buna şöyle örnekler vermiştir: *atların yükseği, karıların güzeli*.

Derecelendirme konusunun devamında yazarın *-rek, -rak* eklerine değinmesi dikkat çekicidir. Yazar bu eklerle de derecelendirme yapılabildiğini ancak Avrupa Türklerinin bu kullanımı neredeyse unuttuğunu belirtmiş ve bunların artık yalnızca Asya'daki Türkler tarafından şu şekilde kullanıldığını ifade etmiştir: *yüksekrek, çapıkrak.*

Kitabın devamında sayı sıfatlarından bahsedilmiştir.

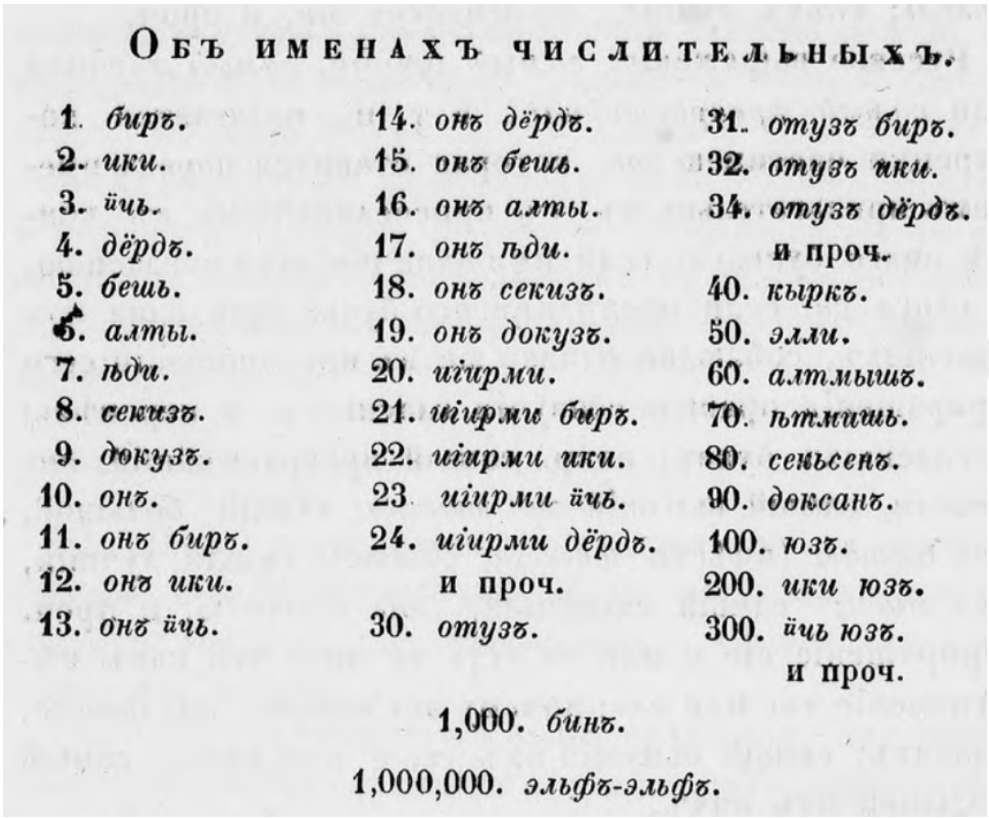

ОБЪ ИМЕНАХЪ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХЪ.

1. биръ.	14. онъ дёрдъ.	31. отузъ биръ.
2. ики.	15. онъ бешъ.	32. отузъ ики.
3. ӱчь.	16. онъ алты.	34. отузъ дёрдъ.
4. дёрдъ.	17. онъ ѣди.	и проч.
5. бешъ.	18. онъ секизъ.	40. кыркъ.
6. алты.	19. онъ докузъ.	50. элли.
7. ѣди.	20. ӥирми.	60. алтмышъ.
8. секизъ.	21. ӥирми биръ.	70. ѣтмишъ.
9. докузъ.	22. ӥирми ики.	80. сенъсенъ.
10. онъ.	23 ӥирми ӱчь.	90. доксанъ.
11. онъ биръ.	24. ӥирми дёрдъ.	100. юзъ.
12. онъ ики.	и проч.	200. ики юзъ.
13. онъ ӱчь.	30. отузъ.	300. ӱчь юзъ.
		и проч.

1,000. бинъ.

1,000,000. эльфъ-эльфъ.

Görsel 4.7 Sayılar (s.14).

Görsel 4.7'de 1'den 1.000.000'a kadar sayılar verilmiştir. Sayılar, Kiril alfabesiyle Türkçe yazılmıştır. Verilen tüm sayılar günümüz Türkçesindeki sayılarla aynıyken bir milyon sayısını ifade etmek için Arapça "*bin*" anlamına gelen "*elf*" sözcüğü çift yazılmıştır.

Sayılar verildikten sonra sıra sayı sıfatlarını oluşturan *-inci* eki hakkında kısa bir bilgi verilip görselde olduğu gibi birinciden başlayıp bininciye kadar sayıların Rusça ve Türkçeleri yansıtılmıştır. Sayıların Rusça ve Türkçeleri Kiril alfabesiyle yazılmıştır.

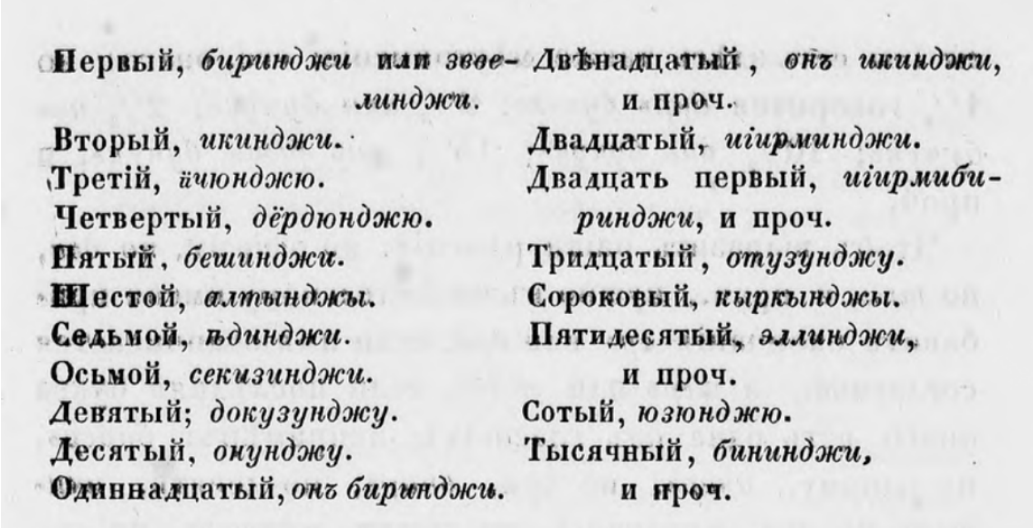

Первый, *бириндже или эвве-линджи.*
Вторый, *икинджи.*
Третій, *ючюнджю.*
Четвертый, *дёрдюнджю.*
Пятый, *бешинджи.*
Шестой, *алтынджы.*
Седьмой, *ъдинджи.*
Осьмой, *секизинджи.*
Девятый; *докузунджу.*
Десятый, *онунджу.*
Одиннадцатый, *онъ бириндже.*
Двѣнадцатый, *онъ икинджи,* и проч.
Двадцатый, *ийрминджи.*
Двадцать первый, *ийрмибиринджи,* и проч.
Тридцатый, *отузунджу.*
Сороковый, *кыркынджы.*
Пятидесятый, *эллинджи,* и проч.
Сотый, *юзюнджю.*
Тысячный, *бининджи,* и проч.

Görsel 4.8 Sıra sayı sıfatları örneği.

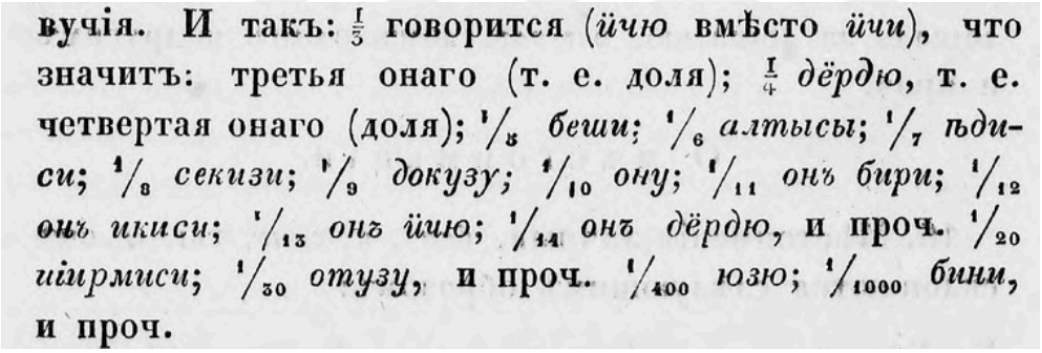

вучія. И такъ: $\frac{1}{3}$ говорится (*ючю* вмѣсто *ючи*), что значитъ: третья онаго (т. е. доля); $\frac{1}{4}$ *дёрдю*, т. е. четвертая онаго (доля); $\frac{1}{5}$ *беши*; $\frac{1}{6}$ *алтысы*; $\frac{1}{7}$ *ъдиси*; $\frac{1}{8}$ *секизи*; $\frac{1}{9}$ *докузу*; $\frac{1}{10}$ *ону*; $\frac{1}{11}$ *онъ бири*; $\frac{1}{12}$ *онъ икиси*; $\frac{1}{13}$ *онъ ючю*; $\frac{1}{14}$ *онъ дёрдю*, и проч. $\frac{1}{20}$ *ийрмиси*; $\frac{1}{30}$ *отузу*, и проч. $\frac{1}{400}$ *юзю*; $\frac{1}{1000}$ *бини*, и проч.

Görsel 4.9 Kesir sayı sıfatları örneği.

Sıra sayı sıfatlarının ardından kesir sayı sıfatları hakkında bilgi verilip görsel 4.9'da olduğu gibi örneklerle desteklenmiştir. Kesir sayı sıfatlarına verilen örnekler şöyledir: *üçü, dördü, beşi, altısı, yedisi, sekizi, dokuzu, onu vb.* Ayrıca *yarım* ve *buçuk* sözcüklerinden de söz edilmiştir.

Konunun devamında üleştirme sayı sıfatlarından bahsedilmiş ve şu örneklerle desteklenmiştir: *birer, üçer, onar, vb.* Bununla birlikte ikilemelerle kurulan pekiştirme sıfatlarına değinilmiş ve şu örnekler verilmiştir: *birer birer, üçer üçer, bölük bölük, bayrak bayrak* vb.

Sıfat konusunu tamamladıktan sonra zamir konusuna geçiş yapılmıştır. Zamirler konusuna tablo 4.3'teki gibi kişi zamirlerinin durum ekleriyle tekil ve çoğul hallerinin çekimi yapılarak giriş yapılmıştır. Ayrıca 1, 2 ve 3. Kişiye göre çekimi yapılmıştır.

Tablo 4.3 Zamir Çekimi (s.16-17)

	1.Kişi	**2.Kişi**	**3.Kişi**
Tekil	*Ben*	*Sen*	*O*
	Benim	*Senin*	*Onun*
	Bana	*Sana*	*Ona*
	Beni	*Seni*	*Onu*
	Benden	*Senden*	*Ondan*
	Bende	*Sende*	*Onda*
Çoğul	*Biz*	*Siz*	*Onnar*
	Bizim	*Sizin*	*Onnarın*
	Bize	*Size*	*Onnara*
	Bizi	*Sizi*	*Onnarı*
	Bizden	*Sizden*	*Onnardan*
	Bizde	*Sizde*	*Onnarda*

Verilen örneklerde "o" zamirinin çoğul hâli -lAr ekiyle değil Gagavuz Türkçesinde olduğu gibi -nAr ekiyle ile çekimlenmiştir. Yazar, Doğu gezisi sırasında Anadolu'nun köylerini ziyaret etmiştir. Bu eki kullanması onun Anadolu ağızlarından etkilendiğini göstermektedir.

Zamirler konusundan bahsederken yazar, *biz* ve *siz* sözcüklerini daha kapsayışı hâle getirmek için *-lAr* ekinin getirilip *bizler* ve *sizler* şeklindeki kullanımdan da bahsetmiştir. Bununla birlikte zamirlere sahiplik anlamını kazandırmak için iyelik eklerinin kullanıldığını vurgulamış ve örneklerle desteklemiştir. Bu kurala istisna olan *su* sözcüğünü de belirtmeden geçmemiştir. Bu durumu örneklerle şu şekilde açıklamıştır: *sum, sun, susu, sumuz, sunuz* vb. değil *suyum, suyun, suyu, suyumuz, suyunuz* vb. Ardından yazar zamirlerin yalnızca sözcük değil ek hallerinin olduğundan da bahsetmiştir. Konuyu pekiştirmek için *ev* ve *gece* sözcükleriyle yapılan aşağıdaki örnekleri sunmuştur.

Tablo 4.4 Ev ve gece sözcüklerinin tekil ve çoğul hallerinin ismin hal ekleriyle çekimi (s.20-21)

	Tekil Hal		**Çoğul Hal**	
İ.	*Onun evi*	*Onun gecesi*	*Onun evleri*	*Onun geceleri*
R.	*Onun evinin*	*Onun gecesinin*	*Onun evlerinin*	*Onun gecelerinin*
D.	*Onun evine*	*Onun gecesine*	*Onun evlerine*	*Onun gecelerine*
V.	*Onun evini*	*Onun gecesini*	*Onun evlerini*	*Onun gecelerini*
Z.	*Ey onun evi!*	*Ey onun gecesi!*	*Ey onun evleri!*	*Ey onun geceleri!*
T.	*Onun evinden*	*Onun gecesinden*	*Onun evlerinden*	*Onun gecelerinden*
P.	*Onun evinde*	*Onun gecesinde*	*Onun evlerinde*	*Onun gecelerinde*

Zamirler konusundan bahsederken yazar zamir olan -ki ekine de değinmiştir. Ardından "Diğer Zamirler" başlığı altında yazar *bu, şu, ki, hangi, kim, ne, kendi, kimesne, nesne/neste, filan, hiçbir, nasıl, her bir* olmak üzere 13 zamirden bahsetmiştir. Bunlardan "kimesne" zamirinin Osmanlı Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçe'ne özgü olduğunu bilmekteyiz.

Zamirler konusunu tamamladıktan sonra yazar fiiller konusuna giriş yapmıştır. Fiiller başlığı altında yazar öncelikle zaman ekleri ve fiilimsiler hakkında bilgi vermiş ve örneklerle zenginleştirmiştir. Zaman ekleri ve fiilimsileri birlikte vermesinin nedeni bu eklerin birbirlerine benzemesidir.

Tablo 4.5 Şart kipi çekimi (s.26)

	Şart Kipi	
	Tekil	**Çoğul**
1.Kişi	*İsem*	*İsek*
2.Kişi	*İsen*	*İseniz*
3.Kişi	*İse*	*İseler*

Çeşitli fiiller hakkında bilgi verildikten sonra yazar ifade edilmek istenen düşünce için gerekli bir fiil yok ise olmak fiilinden yararlanıldığını dile getirmiştir. Yazar Türkçenin kip bakımından zengin olduğunu ancak kitapta fazla detaya girmemek adına sık kullanılan kiplerden bahsedeceğini ifade etmiştir. Ardından yazar *olmak* fiilinden örnekler vererek tüm fiil kipleri ve fiilimsilerden bahsedeceğini belirtmiştir.

Yazar “Belgisiz Kip” başlığı altında -mAk isim-fiilinden bahsetmiştir. Görsel 4.10’da olduğu gibi bahsedilen fiilimsiyle öncelikle *olmak* fiili kullanılarak örnek verilmiş ardından çeşitli sözcüklerle de örnek verilmiştir. Verilen örneklerde bahsedilen fiilimsinin ince ve kalın örneklerini göstermek adına fiiller ince ve kalın olmak üzere ayrılmıştır.

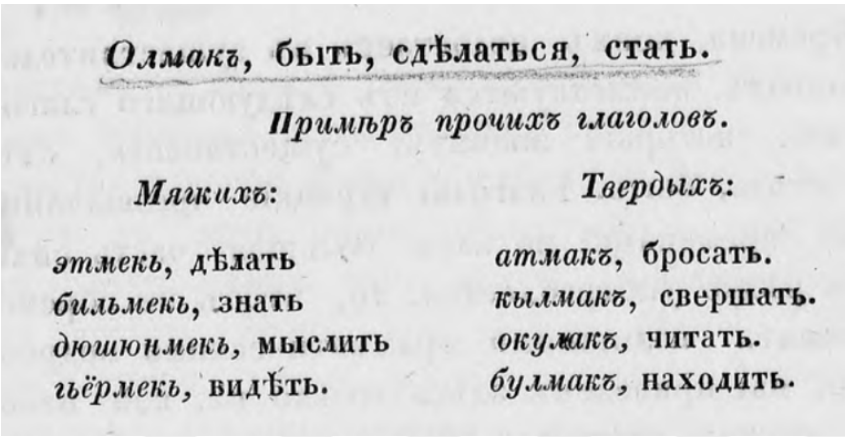

Олмакъ, быть, сдѣлаться, стать.

Примѣръ прочихъ глаголовъ.

Мягкихъ:	Твердыхъ:
этмекъ, дѣлать	атмакъ, бросать.
бильмекъ, знать	кылмакъ, свершать.
дюшюнмекъ, мыслить	окужакъ, читать.
гьёрмекъ, видѣть.	булмакъ, находить.

Görsel 4.10 -mAk isim - fiili örnekleri (s.30).

Ardından bir başka isim-fiil eki olan -mA ekinden örnekler verilmiştir. Daha sonra *olmak* fiili kullanılarak şart kipinden örnekler verilmiştir. Burada tekil ve çoğul halleri de gösterilmiştir. Şart kipinden sonra yazar “Sıfat-fiil” başlığı altında “Çekimlenemeyenler” alt başlığını altmış ve burada -An, -mIş, -AcAk fiilimsilerinin şimdiki, geçmiş ve gelecek zamanlarından örnekler vermiştir. Bir sonraki alt başlık “Çekimlenebilen sıfat-fiiller” altında -yor, -Ar, -mIş, -AcAk eklerinin şimdiki, belirsiz veya şimdiki-gelecek (geniş), geçmiş ve gelecek zamanlarında çekimlenmiş örneklerini sunmuştur.

Sıfat-fiillerin ardından yazar “Zaman Kipleri” başlığını atmıştır. Bu başlık altında şimdiki zaman ile konuya giriş yapmıştır. Şimdiki zamanın, *olmak* fiilinin ek hâliyle (yani -im) ile oluştuğunu ifade etmiştir. Bu durumun örneğini tablo 4.6’da görmekteyiz.

Tablo 4.6 Şimdiki zaman çekimi örneği (s.34).

	Tekil	**Çoğul**
1.Kişi	*Oluyorum*	*Oluyoruz*
2.Kişi	*Oluyorsun*	*Oluyorsunus*
3.Kişi	*Oluyor*	*Oluyorlar*

Şimdiki zamanın ardından yazarın belirsiz veya şimdiki-gelecek zaman diye bahsettiği geniş zamana yer verilmiştir. Geniş zaman hakkında bilgi verilip örneklerle desteklendikten sonra yazar "geçmiş-gerçekleşmemiş" olarak adlandırdığı -idi ek fiilinden bahsetmiştir. Ardından "geçmiş-gerçeklemiş" şeklinde adlandırdığı -dI/-dU ve -mIş-ım eklerinden bahsetmiş ve bu eklerin aynı amaçla kullanıldığını belirtmiştir. Zaman eklerinin devamında yazar "uzak geçmiş zaman"dan bahsetmiştir. Bu zamanın sıfat-fiilin geçmiş zamanına -idi ekinin getirilmesiyle oluştuğunu belirtmiş ve tablo 4.7'de olduğu gibi örneklendirmiştir.

Tablo 4.7 Ek fiilin rivayetinin tekil ve çoğul hâli çekimi (s.36)

	Tekil	**Çoğul**
1.Kişi	*Olmuştum*	*Olmuştuk*
2.Kişi	*Olmuştun*	*Olmuştunuz*
3.Kişi	*Olmuştu*	*Olmuşlardı*

Yazarın bir sonraki başlığı "belirli gelecek" zamandır. Bu zamanın gelecek zaman sıfat-fiiline *-im* ekinin eklenmesiyle oluştuğunu ifade etmiştir. Bu durumunu çekimi tablo 4.8'de gösterilmiştir.

Tablo 4.8 Gelecek zaman çekimi (s.37).

	Tekil	**Çoğul**
1.Kişi	*olacagım*	*olacagız*
2.Kişi	*olacaksın*	*olacaksınız*
3.Kişi	*olacaktır*	*olacaklardır*

Konunun devamında yazar şart kipinden bahsetmiştir. Araştırmacı şart kipinin *eğer, her ne* ve *her ne ki* sözcüklerinden sonra kullanıldığını da ifade etmiştir. Bunun ardından gereklilik kipinden söz edilmiştir. Gereklilik kipinin *olsam* ve *gerek* sözcüklerinden oluştuğunu belirtmiştir. Bu kipin çekimlenmiş örneği tablo 4.9'daki gibidir:

Tablo 4.9 Gereklilik kipinin tekil ve çoğul hâli çekimi (s.39).

	Tekil	**Çoğul**
1.Kişi	*Olsam-gerek*	*Olsak-gerek*
2.Kişi	*Olsan-gerek*	*Olsanız-gerek*
3.Kişi	*Olsa-gerek*	*Olsalar-gerek*

Gereklilik kipinin adından yazar istek kipinden bahsetmiştir. Ancak onu "istek-şimdiki" olarak adlandırmıştır. Bu kipin emir kipine *e* veya *a* ünlüleriyle *-im* ekinin eklenmesiyle oluştuğunu dile getirmiştir. Sözü edilen kipin kullanımıyla ilgili birkaç örnek verdikten sonra "istek-geçmiş" kipinden bahsetmiştir. Bu kipin bir öncekiyle aynı şekilde ancak -im yerine -idim ekinin getirilmesiyle oluştuğunu belirtmiştir.

Tablo 4.10 Etmek ve bilmek sözcüklerinin zarf-fiil ekleriyle çekimi (s.42).

	Etmek	**Bilmek**
1	*Edip, ederek, eder-iken, etmey-le*	*Bilip, bilirek, bilir-iken, bilmey-le*
2	*Ettikte, ettikten sonra, etmiş-iken, etmeden, ettikçe, edeli*	*Bilmekte, bilmekten sonra, bilmiş-iken, bilmeden, bildikçe, bileli*
3	*Edince, edinceyedek, etmeli*	*Bilince, bilinceyedek, bilmeli*

Sözü edilen kiplerin ardından yazar zarf-fiil konusuna giriş yapmıştır. Zarf-fiil konusunun "zarf-fiil isim" olarak adlandırılan alt başlığın altında şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman çekimlerinin örneğini verdikten sonra *etmek, bilmek, görmek, düşünmek, atmak, kılmak, okumak, bulmak* sözcüklerini zarf-fiil ekleriyle çekimlenmiştir. Yukarıdaki tabloda *etmek* ve *bilmek* sözcüklerinin zarf-fiil ekleriyle çekimlenmiş biçimleri gösterilmiştir. Zarf-fiil konusunun bir sonraki alt başlığı "zarf-fiil sıfat" altında -dIk sıfat-fiilinden bahsedilmiştir. Yazar konuyla ilgili dikkat çekmek istediği bir notunda bu kullanımın Batı dillerinin hiçbirinde olmamasından dolayı Avrupalılar için oldukça zor olduğu ancak Rusçanın dilbilgisi kurallarına göre açıklanabileceğini belirtmiş ve örneklerle zenginleştirmiştir.

Yazar fiilimsilerden bahsederken -lIk ekinin günümüzde Türkiye Türkçesinde bulunmayan bir kullanımından söz etmiştir. Türkçede şimdiki zamanda gerçekleşen bir eylemin şimdiki zamanda gerçekleştiğinden şüphe olmadığını bildirmek için özel bir biçimin bulunmadığını ancak bunu ifade etmek için çeşitli kullanımların bulunduğu ifade edilmiştir.

Bu kullanımlardan birinin -lIk ekiyle sağlandığını ifade etmiş ve şu örneği sunmuştur: *onun burda bulunmaklıgında şüphe* yoktur.

Fiillerden bahsederken yazar -Ar, -Ir, -Ur ekinin her zaman ünlü uyumuna uymadığını belirtmiştir. Örneğin *bitir, silir, gülür* vb. değil *biter, siler* ve *güler* şeklinde kullanıldığını vurgulamıştır. Buna benzer olarak ünlü uyumu kuralına göre -Ar ekinin getirilmesi gereken fiiller -Ir ekini alır. Örneğin *alar, varar, geler* değil *alır, varır, gelir*.

Konunun devamında etmek yardımcı fiilinden bahsedilmiştir. Ardından Türkçede sahip olmak anlamına gelen bir sözcüğün bulunmadığını ancak bunun yerine *var* sözcüğünün kullanıldığını belirtmiştir. Bunu şöyle bir örnekle desteklemiştir: *bende bir at var/vardır*. Buna benzer olarak sahip olmamak anlamına gelen bir sözcüğün olmamasından dolayı bunun yerine ise *yok* sözcüğünün kullanıldığı ifade edilmiştir. Buna şöyle bir örnek sunmuştur: *bende at yoktur/benim atım yoktur.* Ardından yazar Türkçede bir fiilin olumsuzunu ifade etmek için -mA ekinin kullanıldığından bahsetmiş ve örneklerle desteklemiştir. Bununla birlikte emir kipinin olumsuzu ile fiilimsi ekinin birleştiği durumları da örnek göstermiştir. Örneğin: *olmak, olmamak*. Yazar *olma* örneğinde olduğu gibi -mA ekinin fiilimsi veya olumsuzluk eki olduğunu ayırt etmede vurgunun öneminden bahsetmiştir. Bununla birlikte geniş zamanın olumsuzluk eki olan -mAz ekinden de söz etmiştir.

Olumsuzluk eki hakkında bilgi verilmiştir. Verilen bilgilerin ardından yazar çeşitli örnekler sunmuştur. Bu örnekler tablo 4.11'de gösterilmiştir.

Tablo 4.11 Ol, et, gör ve bil fiillerinin -mA eki ve emir kipiyle çekimi (s.51).

	Şart Kipi			
	Ol	**Et**	**Gör**	**Bil**
1.Kişi	*-/olmayalım*	*-/etmeyelim*	*-/görmeyelim*	*-*
2.Kişi	*Olma/ olmanız*	*Etme/etmeniz*	*Görme/görmeniz*	*bilme*
3.Kişi	*Olmasın/olmasınlar*	*Etmesin/etmesinler*	*Görmesin/görmesinler*	*bilmesin*

Tablo 4.11'de gösterilen örnekte yazar emir kipinin birinci tekil kişi ekinin bulunmamasından dolayı onu gösterilen örnekte yansıtmamıştır. Emir kipinin ikinci ve üçüncü tekil kişi eki ile üçüncü çoğul kişi eklerini günümüz Türkiye Türkçesine uygun bir şekilde kullanmıştır. Ancak *ol* fiilinin emir kipinin birinci tekil kişi olumsuzunu "olmayalım" şeklinde göstermiştir. Burada yazar aslında dilek-istek kipinin birinci çoğul kişi eki olan -AlIm ekini emir kipi olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte emir kipinin ikinci çoğul

kişisinde “olmanız” örneğinde olduğu gibi -In yerine -nIz ekini kullandığı görülmektedir. Ardından yazar aynı ekleri farklı sözcüklerle örneklendirmiştir.

Emir kipinin ardından yazar “Sıfat-fiiller” başlığını altında “Çekimlenemeyenler” alt başlığını atmıştır. Burada *ol* fiiline olumsuzluk eki ve sıfat fiil eki olan *-An* ekini getirerek şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman ekleriyle çekimlemiş ve aynı ekleri farklı sözcüklerde kullanarak da çeşitli örnekler sunmuştur. Ancak burada yazarın şimdiki zaman başlığı altında çekimlediği sözcüklerde *-yor* ekini kullanmayıp *-An* ekini kullanması dikkat çekicidir. *Ol* fiilinin sıfat-fiil eki ve şimdiki zamanın olumsuzu: *olmayan.* Diğer örnek çekimler: etmeyen, bilmeyen, atmayan, kılmayan, görmeyen, düşünen, okuyan, bulan (Senkovskiy, 1854, s.52).

Sunulan örneklerin ardından “Çekimlenenler” alt başlığı atılmış ve burada ol fiili olumsuzu şimdiki, geniş, geçmiş ve gelecek zamanlarda çekimlenmiştir. Diğer örneklerde de olduğu gibi farklı sözcükler kullanılarak örnekler zenginleştirilmiştir. Ardından “Zaman Kipleri” başlığı atılmış ve ol filinin olumsuzu geniş, şimdiki, gerçekleşmemiş geçmiş zaman, görülen ve duyulan geçmiş zaman, uzak geçmiş zaman, belirli gelecek zaman, şart, istek, kiplerinde çekimlemiştir. Yazar gerçekleşmemiş geçmiş zaman başlığı altında *ol* fiili üzerine getirilen geniş zamanın olumsuzluk eki *-mAz* ve *-dI* ek fiilini kullanmıştır. Uzak geçmiş zaman başlığı altında ol fiili üzerinde olumsuzluk eki, duyulan geçmiş zaman ve *-dI* ek fiilini kullanmıştır. Belirli gelecek zaman başlığı altında ise *ol* fiili üzerine olumsuzluk eki, gelecek zaman eki ve *-Im* şahıs ekini göstermiştir. Bahsedilen örnekler tablo 4.12 ve 4.13’te gösterilmiştir.

Tablo 4.12 Geniş zamanın hikâyesinin çekimi (s.55).

	Ol-	**Et-**
1.Kişi	*Olmazdım*	*Etmezdim*
2.Kişi	*Olmazdın*	*Etmezdin*
3.Kişi	*Olmazdı*	*Etmezdi*

Tablo 4.13 Duyulan geçmiş zamanın hikâyesinin çekimi (s.55).

	Tekil	**Çoğul**
1.Kişi	*olmamışdım*	*-dık*
2.Kişi	*-dın*	*-dınız*
3.Kişi	*-dı*	*-lardı*

Gelecek zaman çekimi (s.55):

1. *Olmayacakgım*
2. *-caksın*
3. *-caktır vb.*

Sıfat-fiillerin ardından "Zarf-fiiller" başlığı atılmıştır. Ardından "İsimler" alt başlığı atılmış ve şimdiki, geçmiş ve gelecek zaman çekimleri yapılmıştır. *Ol* fiilinin olumsuz hâlinin üzerine şimdiki zaman başlığı altında *-Ip, -ArAk, -ken, -mak ile* ekleri getirilmiştir. Geçmiş zaman başlığı altında -dIk, -dIktan sonra, *-mIş iken, -dAn, -dIkçA, -AlI* ekleri getirilmiştir. Gelecek zaman başlığı altında -IncA, -IncAyAdek ve -mAlI ekleri gösterilmiştir. Ardından "Sıfat-fiil olan zarf-fiiller" alt başlığı atılmış ve *ol* fiili olumsuzu üzerine -dIk eki getirilmiştir. Konunun devamında yazar olumsuzluk ekinin daha iyi anlaşılabilmesi için birkaç örnek daha sunmuştur.

Kitapta bahsedilen kurallardan bir diğeri yine olumsuzluk ekiyle ilgilidir. Yazar Türkçede "olumsuz-imkânsız" yani anlamı gerçekleşmesi imkânsız olan fiillerden bahsetmiştir. Bu fillerin *-mA* ekiyle değil *-eme* veya *-ama* sözcüklerinin eklenmesiyle oluştuğunu ifade etmiştir. Örnek olarak ise *olmamak, yapamamak, yapamadım, göremedim, bulamayacağım* sözcüklerini göstermiştir. Yazarın *olmamak* ve *yapamamak* sözcüklerinde bahsettiği -ama ve -eme eklerinin aslında olumsuzluk eki -mA ve isim-fiil eki olan -mAk eklerinden oluştuğu görülmektedir. Yazarın *yapamadım, göremedim, bulamayacağım* sözcüklerinde bahsettiği *-ama* ve *-eme* eki aslında istek kipi eki olan *-A* ve olumsuzluk ekidir.

Fiillerde olumsuzluk ekinden bahsederken yazar *bilmemek* fiilinden de bahsetmiştir. Bu fiilin olumsuzluk eki yerine kullanıldığını ifade etmiş ve şu örnekleri sunmuştur: *göre bilmemek, bile bilmemek.* Bu kullanım günümüz Türkiye Türkçesinde bulunmamaktadır ancak Azerbaycan Türkçesinde kullanılmaya devam etmektedir.

Fiillerle ilgili bahsedilen kurallardan bir sonraki kural çatı ekleridir. Yazar *-il, -in, -iş* ve *-dir* eklerinin yeni fiiller türetmede kullanıldığını ifade etmiştir. Bu ekler yardımıyla edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen fiillerin türetildiğini dile getirmiştir. Ardından *sevmek, bilmek, görmek, bakmak, kırmak, sormak ve bulmak* fillerini çatı ekleriyle türeterek çeşitli örnekler sunmuştur. Bu örnekler görsel 4.11'de gösterilmiştir.

1. Страдательные.	2. Бездѣйственные (*).
севильмекъ, быть любимымъ.	*севинмекъ* (любиться) нравиться.
билильмекъ, быть извѣстнымъ.	*билинмекъ*, (узнаваться) быть вѣдому.
гьёрмюльмекъ, быть видѣнымъ.	*гьёрюнмекъ*, (видѣться) показываться.
сюрюльмекъ, быть гонимымъ.	*сюрюнмекъ*, гнаться, влечься, пресмыкатся.
бакыллмакъ, быть высматриваемымъ.	*бакынмакъ*, смотрѣться.
кырыллмакъ, быть сломленнымъ.	*кырынмакъ*, ломаться.
сорулмакъ, быть спрашиваемымъ.	*сорунмакъ* спрашиваться.
булулмакъ, быть найденнымъ.	*булунмакъ*, находиться.

Görsel 4.11 Edilgen ve dönüşlü fiil çatısı örnekleri (s.60).

Görsel 4.11'deki örnekler şöyledir; edilgen çatı örnekleri: *sevilmek, bililmek, görmülmek, sürülmek, bakılmak, kırılmak, sorulmak, bululmak.* Dönüşlü çatı örnekleri: *sevinmek, bilinmek, görünmek, sürünmek, bakınmak, kırınmak, sorunmak, bulunmak.*

3. Взаимно-дѣйственные.	4. Двойственно-дѣйствительные.
севишмекъ, любиться, т. е. любить другъ друга	*севдирмекъ*, заставить любить.
билишмекъ. знаться между собою,	*бильдирмекъ*, дать знать.
гьёрюшмекъ, видѣться другъ съ другомъ.	*гьёрдюрмекъ*, заставить видѣть.
сюрюшмекъ, волочиться другъ за другомъ.	*сюрдюрмекъ*, заставить гнать.
бакышмакъ, смотрѣть другъ на друга.	*бактырмакъ*, заставить смотрѣть.
кырышмакъ, ломаться, уничтожать другъ друга,	*кырдырмакъ*, заставить ломать.
Сорушмакъ, распрашивать другъ друга.	*сордурмакъ*, заставить спрашивать.
булушмакъ, находиться въ одномъ мѣстѣ другъ съ другомъ, имѣть свиданіе, аудіенцію.	*булдурмакъ*, заставить находить

Görsel 4.12 İşteş ve ettirgen fiil çatısı örnekleri (s.61).

Görsel 4.12'deki örnekler şöyledir; işteş çatı örnekleri: *sevişmek, bilişmek, görüşmek, sürüşmek, bakışmak, kırışmak, soruşmak, buluşmak.* Ettirgen çatı örnekleri: *sevdirmek, bildirmek, gördürmek, sürdürmek, baktırmak, kırdırmak, sordurmak, buldurmak.*

Çatı ekleriyle verilen örneklerin ardından çatı ekleri üzerine olumsuzluk eki getirilerek birkaç örnek gösterilmiştir. Bununla birlikte fiil çatı eklerinin birkaç faklı kullanımı daha sunulmuştur. Verilen örnekler arasında kullanılan sözcüklerden günümüzde "anlamak" biçiminde kullanılan "*agnamak*" sözcüğü dikkat çekicidir.

Kitabın devamında *buyurmak* ve *görmek* sözcüklerinin farklı kullanımlarından söz edilmiştir. Örneğin "*filan beni ziyaret etti"* cümlesi daha nazik ifade edilmek isteniyorsa *"filan bendenizi ziyaret buyurdu"* biçiminde kullanıldığını belirtmiştir. Aynı şekilde *görmek* fiilinin de "*iş görmek, tedarik görmek, iyilik görmek, hizmet görmek*" örneklerinde olduğu gibi *etmek* fiili yerine kullanıldığını dile getirmiştir.

Anlatılan bir sonraki kuralda yazar Rusçada bazı fillerin ön eklerle kullanılırken Türkçede bunlara ihtiyaç olmadığını ve bunların hâl ekleriyle sağlandığını ifade etmiştir. Söz gelimi: *şehir-e geldi, köprü-den geçti, değnek-len vurmak, elek-len yapmak, şehir-den geliyorum.* Araştırmacının "*değneklen ve eleklen*" örneklerinde kullandığı ile edatı günümüzde yalnızca Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarında kullanılmaktadır.

"Ne kadar? kaça?" gibi sorulara cevap verirken *satmak*, *almak* ve *vermek* fiillerinin yönelme ekini alması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin: *bir guruşa sattım* veya *verdim, on paraya aldım.*

Türkçede olumsuzluk anlamı katan *yok* veya *yoktur* sözcüğü dışında *değil* sözcüğünün de cümleye olumsuzluk anlamı kattığı ifade edilmiştir. Örneğin: *Bu evde bulunan adam Mustafa değildi.*

Fiillerle ilgili verilen bilgilerin ardından bağlaçlar konusuna geçiş yapılmıştır. Türkçe sık kullanılan bağlaçlardan 28 adet gösterilmiş ve yanlarında Rusça karşılıkları verilmiştir. Bu bağlaçlar görsel 4.13 ve 4.14'teki gibidir.

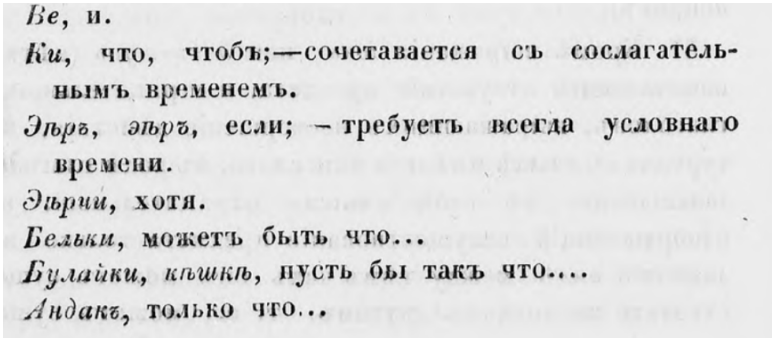
Бе, и.
Ки, что, чтобъ;—сочетавается съ сослагательнымъ временемъ.
Эльрѣ, эльръ, если; — требуетъ всегда условнаго времени.
Эльрии, хотя.
Белькы, можетъ быть что...
Булайки, кышкы, пусть бы такъ что....
Андакъ, только что...

Görsel 4.13 Bağlaçlar için verilen örnekler (s.66).

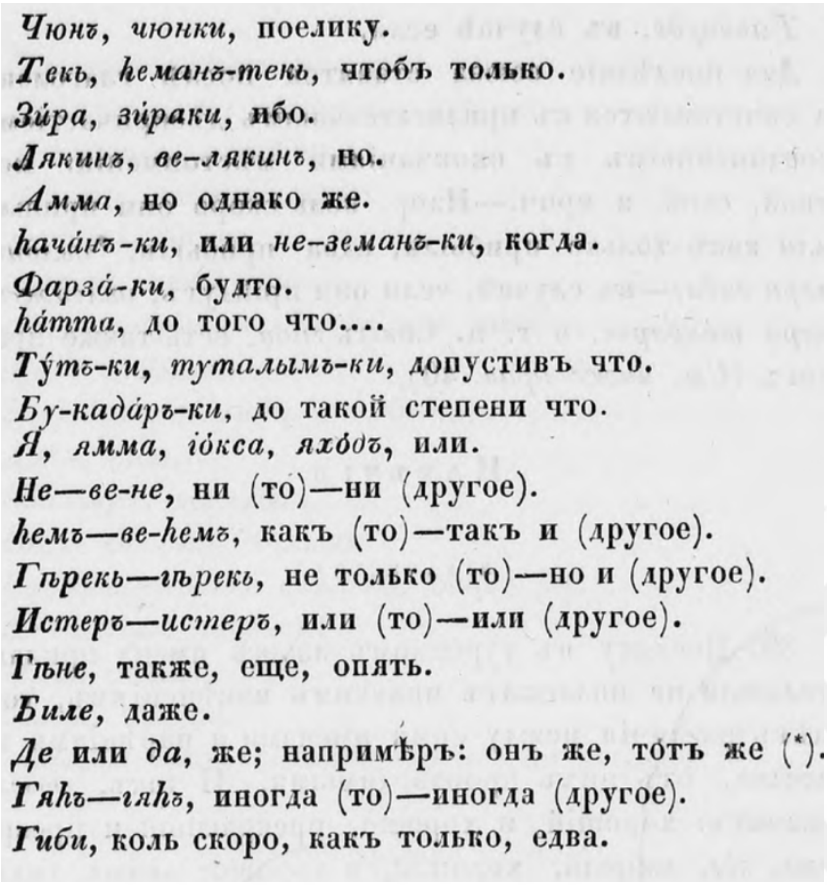

Чюнъ, чюнки, поелику.
Текь, hеманъ-текь, чтобъ только.
Зи́ра, зи́раки, ибо.
Лякинъ, ве-лякинъ, но.
Амма, но однако же.
hачáнъ-ки, или *не-земанъ-ки,* когда.
Фарзá-ки, будто.
háмma, до того что....
Тýтъ-ки, туталымъ-ки, допустивъ что.
Бу-кадáръ-ки, до такой степени что.
Я, ямма, ióкса, яхóдъ, или.
Не—ве-не, ни (то)—ни (другое).
hемъ—ве-hемъ, какъ (то)—такъ и (другое).
Гьрекь—гьрекь, не только (то)—но и (другое).
Истеръ—истеръ, или (то)—или (другое).
Гьне, также, еще, опять.
Биле, даже.
Де или *да,* же; напримѣръ: онъ же, тóтъ же (*).
Гяhъ—гяhъ, иногда (то)—иногда (другое).
Гиби, коль скоро, какъ только, едва.

Görsel 4.14 Bağlaçlar için verilen diğer örnekler (s.67).

Yazar dip not olarak de/da bağlacının ek hâlinden de bahsetmiştir. Ayrıca *gibi* bağlacının aynı zamanda edat olduğu belirtilmiştir.

Sunulmuş olan bağlaçlar arasında günümüzde kullanılmayan bağlaçlar şunlardır: *eğerçi (eğer), bulayki (keşke), andak (az önce), çün (çünkü), tek, heman tek (yeter ki), ziraki (zira), amma (ama), haçan ki (ne zaman ki), farza ki (sanki), hamma, yamma.*

Bağlaçların ardından zarflar hakkında bilgi verilmiştir. Zarflar durum, miktar, biçim, yer-yön, zaman zarfları olarak sınıflandırılmıştır. Yazar Türkçede sıfatların herhangi bir değişime uğramadığını dolayısıyla sıfatlardan türeyen durum zarflarının da onlardan bir farklı olmadığını belirtmiştir. Görsel 4.15'te bulunan toplamda 19 adet miktar zarfını göstermiştir.

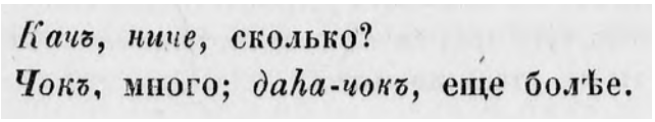

Качъ, ниче, сколько?
Чокъ, много; *даhа-чокъ,* еще болѣе.

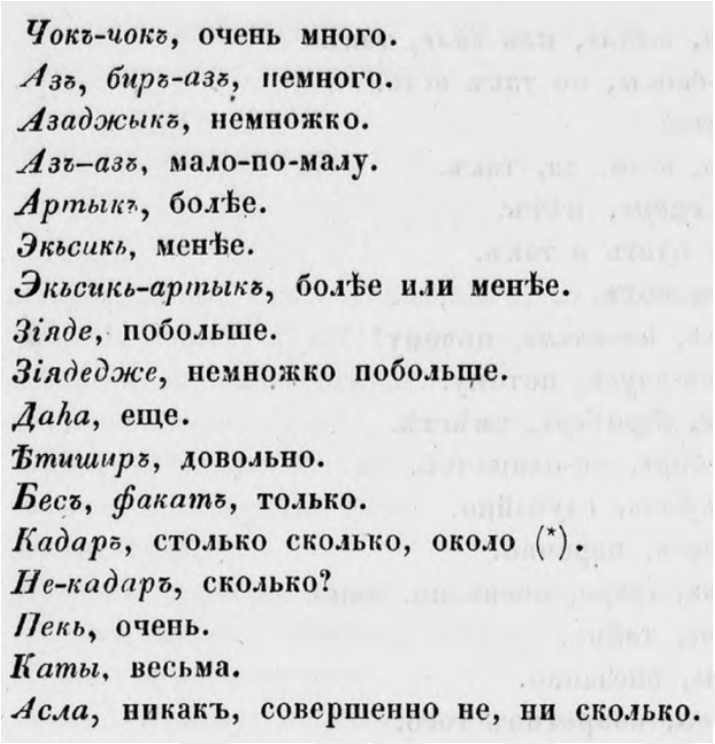
Чокъ-чокъ, очень много.
Азъ, биръ-азъ, немного.
Азаджыкъ, немножко.
Азъ–азъ, мало-по-малу.
Артыкъ, болѣе.
Экьсикь, менѣе.
Экьсикь-артыкъ, болѣе или менѣе.
Зіядe, побольше.
Зіядедже, немножко побольше.
Даһа, еще.
Ѣтиширъ, довольно.
Бесъ, факатъ, только.
Кадаръ, столько сколько, около (*).
Не-кадаръ, сколько?
Пекь, очень.
Каты, весьма.
Асла, никакъ, совершенно не, ни сколько.

Görsel 4.15 Miktar zafları örnekleri (s.68-69)

Sunulmuş olan miktar zarfları arasında günümüzde kullanımda olmayanlar şunlardır: *niçe (kaç), artık (fazla), eksik artık (az çok), yetişir (yeterli), bes, fakat, katı(çok*). Biçim zarfları olarak toplamda 31 adet zarf gösterilmiştir. Bu örnekler görsel 4.16 ve 4.17'de gösterilmiştir.

Насылъ, ниджже, какимъ образомъ? какъ?

Бёйле, шёйле, или *ёйле*, такъ.
Ёиле-деiиль, не такъ есть.
Не? что?
Эветъ, бели, да, такъ.
Iокъ, хайръ, нѣтъ.
Нола, пусть и такъ.
Иште, вотъ.
Ничинъ, не-ичинъ, почему?
Бунунъ-ючунъ, потому.
Бирле, бераберъ, вмѣстѣ.
Биръ-биръ, по-одиначкѣ.
Иттифакъ, случайно.
Махсусъ, нарочно.

Görsel 4.16 Biçim zarfları örnekleri (s.69-70).

Заhиръ, заиръ, очевидно, явно.
Огрунъ, тайно.
Ансызъ, внезапно.
Аксына, напротивъ того.
Сиhиhь, подлинно, правда.
Гьрчекь, истинно.
Яланъ, неправда, ложно.
Аля, превосходно.
hакыкатъ, дѣйствительно, на самомъ дѣлѣ.
Гаьтъ, гаьтте, чрезвычайно.
Ифратъ, чрезмѣрно.
Зіяде, слишкомъ.
Тахминъ, тахмина, примѣрно, вѣроятно.

Япъ-япъ, постепенно.
Нафиле, бошъ, напрасно.
Хошъ, тѣмъ лучше.
Меселя, напримѣръ.

Görsel 4.17 Diğer biçim zarfları örnekleri (s.71).

Bu zarflar arasında *"beli, nola, birle, ittifak (istemeden), zahir (açıkça), ogrun (uğrun) (gizlice), âlâ (harika), ifrat (aşırı), yap yap (yavaş yavaş)"* zarflarının günümüzde kullanımda olmadığı bilinmektedir. Ardından toplamda 25 adet yer yön zarfından bahsedilmiştir:

Нерде, hаны, гдѣ?—*hаныı-ырде*, въ какомъ мѣстѣ?
Нереъ, hаныя, куда?
Нердень, hандань, откуда?
Бурда, бунда, бурада, или *шурада*, здѣсь, тутъ.
Орда, онда, орада, тамъ.
Бурая, или *шурая*, сюда.
Орая, туда.
Бурданъ, бунданъ, бураданъ или *шураданъ*, отсюда.
Ордань, ондань, ораданъ, оттуда.
Каршыда насупротивъ.
Ашагда, внизу; *ашагая*, внизъ; *ашагданъ*, снизу.
Іокарыда, іокарда, вверху; *іокарыя*, вверхъ, *іокарданъ*, сверху.
Илери, впереди; *илерденъ*, спереди; *илеріъ*, напередъ, впередъ.
Гири, позади; *гириденъ*, сзади; *гириъ*, назадъ.
Сагда (или *сагъ-эльде*) или *сагъ-эле*, направо; *сагъ-эльденъ*, справа.
Солда (или *соль-эльде*), на лѣво; *соль-эльденъ*, слѣва, съ лѣвой стороны.

Ёте, или *ёте-тарафта*, по ту сторону; *ётеъ, ёте-тарафа*, на ту сторону; *ётеденъ, ёте-тарафтанъ*, съ той стороны.
Бери, бери-тарафта, или *бу-тарафта*, по сію сторону; *беріъ, бери-тарафа*, на сію сторону; *бериденъ, бери-тарафтанъ*, съ сей стороны.
Чевре, этрафъ, кругомъ.
Этрафа, на всѣ стороны; *этрафтанъ*, или *херъ-тарафтанъ*, или *дёрдъ-тарафтанъ*, со всѣхъ сторонъ, отвсюда.
Херъ-ырде, вездѣ; *херъ-ыре*, всюду; *херъ-ырденъ*, отвсюду.
Ничь-ырде, ничь-биръ-ырде, или *биръ-ырде*, нигдѣ; *ничь-ырденъ, ничь-биръ-ырденъ*, или *биръ-ырденъ*, ни откуда; *ничь-ыре, ничь-биръ ыре*, или *биръ-ыре*, никуда. Сіи нарѣчія сочетаются всегда съ отрицательными глаголами.

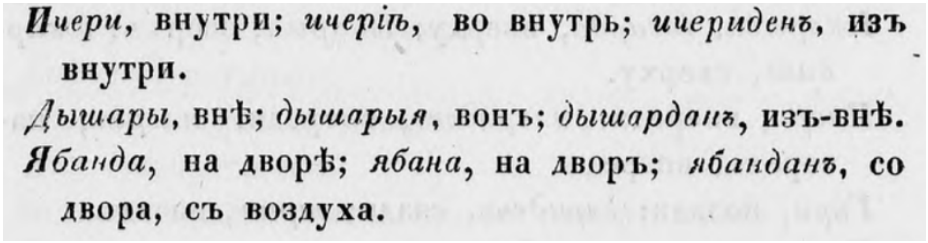

Ичери, внутри; *ичеріъ*, во внутрь; *ичериденъ*, изъ внутри.
Дышары, внѣ; *дышарыя*, вонъ; *дышарданъ*, изъ-внѣ.
Ябанда, на дворѣ; *ябана*, на дворъ; *ябанданъ*, со двора, съ воздуха.

Görsel 4.18 Yer yön zarfları örnekleri (s.71-72).

Bu zarflar arasında günümüzde kullanımda olmadığı bilinenler şunlardır: *hanıya (nereye), bunda (burada), onda (orada), sağ elde (sağda), sol elde (solda), yabanda (dışarıda). Yokarı* ve *giri* sözcükleri halk ağzında kullanıldığı şekilde gösterilmiştir.

Yer yön zarflarının ardından 33 adet zaman zarfı sunulmuştur. Bunları görsel 4.19'daki gibidir (Senkovskiy, 1854:72-74).

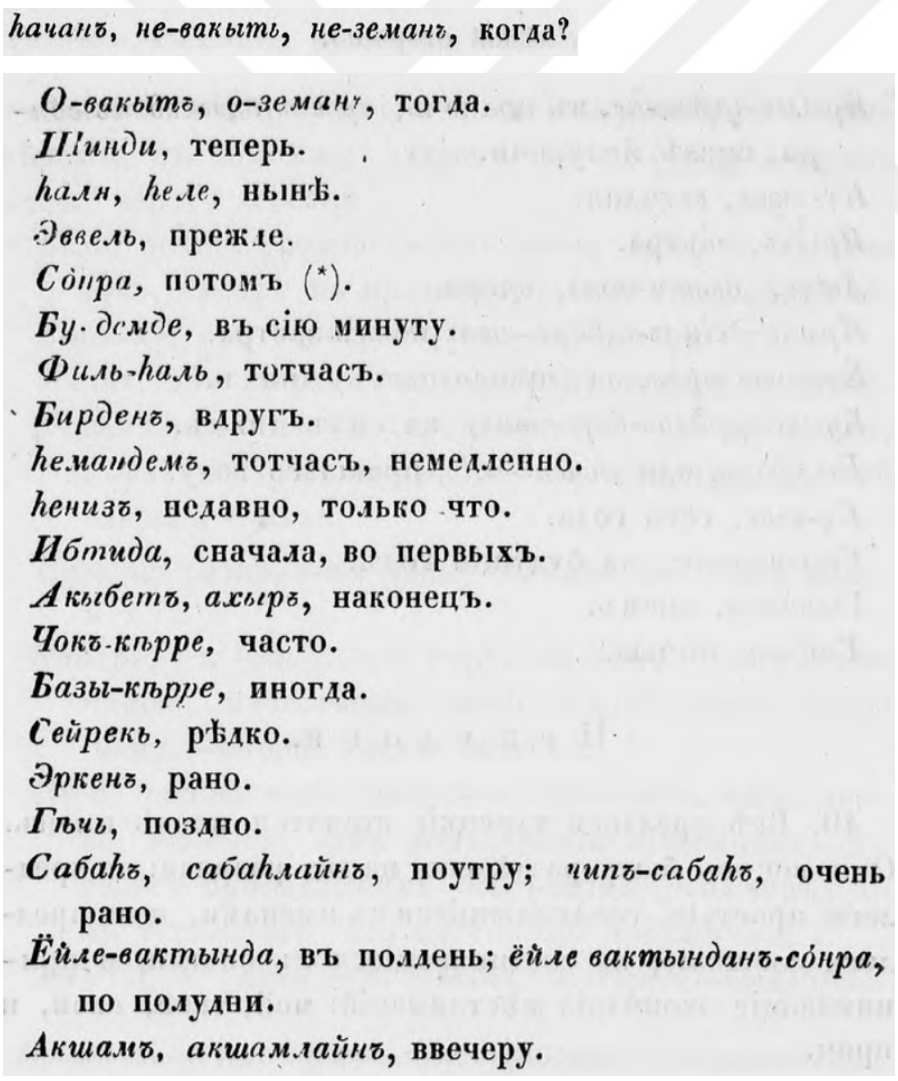

hачанъ, не-вакытъ, не-земанъ, когда?

О-вакытъ, о-земанъ, тогда.
Шиндн, теперь.
hалн, hеле, нынѣ.
Эввель, прежде.
Сонра, потомъ (*).
Бу-демде, въ сію минуту.
Филь-hаль, тотчасъ.
Бирденъ, вдругъ.
hемандемъ, тотчасъ, немедленно.
hенизъ, недавно, только что.
Ибтида, сначала, во первыхъ.
Акыбетъ, ахыръ, наконецъ.
Чокъ-кърре, часто.
Базы-кърре, иногда.
Сейрекъ, рѣдко.
Эркенъ, рано.
Гъчъ, поздно.
Сабаhъ, сабаhлайнъ, поутру; *чипъ-сабаhъ*, очень рано.
Ёйле-вактында, въ полдень; *ёйле вактынданъ-сонра*, по полудни.
Акшамъ, акшамлайнъ, ввечеру.

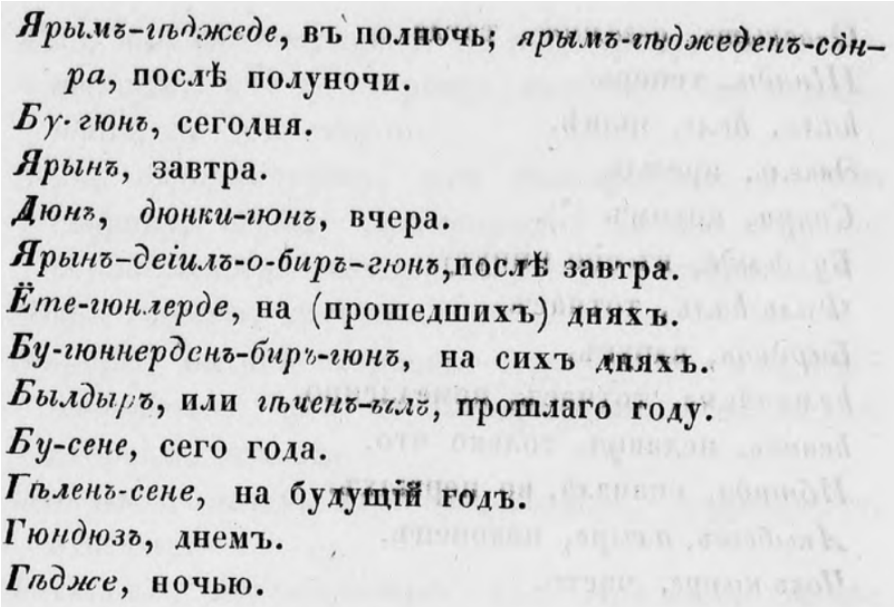
Ярымъ-гьджеде, въ полночь; *ярымъ-гьджеденъ-сонра*, послѣ полуночи.
Бу-гюнъ, сегодня.
Ярынъ, завтра.
Дюнъ, *дюнки-гюнъ*, вчера.
Ярынъ-деiилъ-о-биръ-гюнъ, послѣ завтра.
Ёте-гюнлерде, на (прошедшихъ) дняхъ.
Бу-гюннерденъ-биръ-гюнъ, на сихъ дняхъ.
Былдыръ, или *гьченъ-илъ*, прошлаго году.
Бу-сене, сего года.
Гьленъ-сене, на будущій годъ.
Гюндюзъ, днемъ.
Гьдже, ночью.

Görsel 4.19 Zaman zarfları örnekleri.

Gösterilmiş olan zarfların günümüz Türkiye Türkçesinde kullanımda olmadığı bilinenler (bazılarının halk ağızlarında kullanımı devam etmektedir) şunlardır: *haçan (ne zaman), bu demde (şu anda), fil hal (o anda, hemen şimdi), hemandem (derhal), ibdita (öncelikle), çin sabah (sabah erkenden), yarım gece (gece yarısı), öte günlerde (geçen günlerde), bıldır (geçen yıl).*

Zarfların ardından edatlar konusuna giriş yapılmıştır. Edatlar *basit* ve *zor* edatlar olmak üzere ikiye bölünmüştür. Yazar göre "basit edatlar" isimlerle birleşenler, "zor edatlar" ise iyelik eklerini alanlardır. "Basit edatlar" başlığı altında nominative, dative ve instrumental ile kullanılanlar olarak iki başlık altında verilmiştir. Nominative ile kullanılanlar başlığı altında 8 adet, dative ile kullanılanlar başlığı altında 2 adet, instrumental ile kullanılanlar başlığı altında 5 adet edat gösterilmiştir. Bunlar arasında günümüzde kullanılmayan edat "dışında" anlamına gelen *kayrı* veya *maada* edatlarıdır. "Zor edatlar" başlığı altında toplamda 17 adet farklı edat sunulmuştur.

Kitabın ana başlıklarından bir sonraki "Sözcük Türetilmesi Hakkında" adını taşımaktadır. Bu başlık altında öncelikle isim-fiillerle ilgili bilgi verilmiş ve şu örneklerle desteklenmiştir: *verme, bilme, alma, yürüme, eniş, öpüş, çıkış, vuruş.* Ardından meslek adlarını oluşturmak için kullanılan ismin üzerine gelen -CI ekinden bahsedilmiş ve bu ekin diğerleri gibi ünlü uyumuna göre değişebildiğini vurgulamıştır. Yazar bahsedilen ek için şu örnekleri kullanmıştır: *deveci, tütüncü, dükkancı, tuzcu, kayıkçı, gümrükçü, topçu.* Aynı ekin

fiil kökü üzerine gelmesi durumunda -ICI biçiminde kullanıldığı belirtmiştir. Örneğin: *sevici, görücü, arayıcı, okuyucu.*

Bir sonraki kuralında yazar -lIk ekinden söz etmiştir. Bu ekin, eklendiği sözcüklere sayı adları, özellik, rütbe adı vb. anlamlar kattığını ifade etmiştir. Örnek olarak şunları göstermiştir: *güzellik, gümrükçülük, hayvanlık, paşalık, topçuluk, tanımaklık, bilmeklik, bilmemeklik, ihtiyarlık, ormanlık.*

İsimlere küçültme anlamı kazandırmak için -cAğIz ekinin kullanıldığı dile getirilmiştir. Bu ek için şu örnekler verilmiştir*: evceiz, karcıgaz, taşcıgaz.* Bununla birlikte isimlere küçültme anlamı kazandırmak için *küçük* ve *ufak* sözcüklerinin de sık kullanıldığı ifade edilmiştir. Örneğin: *küçük ev, ufak kar, ufak taş.*

Herhangi bir isim veya fiilden tek başına bir anlamı olmayan ancak konuşma dilinde kullanılan ve Rusçada "*ve benzerî, ve diğerleri, ve buna benzer, ve bunun gibi"* anlamlarına gelen bir sözcük türetilebileceği belirtilmiştir. Bunun için sözcüğün ilk harfi ünsüz ise bu harfin -m'ye dönüştüğü, ünlü ise sözcüğün başına m'nin getirildiği ifade edilmiştir. Örneğin: *kâhad mahad (kâğıt mağıt), kazan mazan, at mat, un mun, gezmek mezmek.*

Herhangi bir ismin üzerine -lI/lU ekinin getirilmesiyle sıfat türündeki bir sözcüğün türetilebileceği dile getirilmiştir. Söz gelimi: *seadetli (saadetli), iki gözlü, akıllı, tozlu, vb*.

Bir sonraki kuralda -ki zamirinin isim ve sıfatlara eklenerek sıfatların özel bir türünü oluşturduğu belirtilmiştir. Örneğin: *ahmak ki, akıllı ki, paşa ki, evdeki, eldeki, İstanbul'danki*.

Yazar, sıfatlara olumsuz anlamını kazandırmak için *şübhesiz, gözsüz, susuz, istimalsiz (kullanışsız)* örneklerinde olduğu gibi *-sIz* ekinin kullanıldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte sıfatlara küçültme anlamı kazandırmak için -cA ekinin eklendiğini dile getirmiştir. Örneğin: *erkence, eyice, güzelce, kısaca, uzunca.*

Rusçada "daha iyi, daha çok, daha hızlı" anlamlarına gelen bir sözcük oluşturmak için -cAk ekinin kullanıldığı vurgulanmıştır. Örneğin: *büyücek, çapıcak.*

İsimden fiil türetmek için -lAmAk ekinin kullanıldığı ifade edilmiştir. Örneğin: *işlemek, bellemek, kışlamak, hazırlamak vb.*

-le ekinin eklenmesiyle isimlerden zarflar türetildiği belirtilmiştir. Örneğin: *kaideyle, güçle, ogurle (uğurla) vb.*

Kitabın devamında "Tamlamalar Hakkında" adlı yeni bir ana başlık atılmıştır. Bu başlık altında öncelikle ilgi hâli ekiyle ilgi bilgi verilmiştir. Bu ekin her daim tamlanan isimden önce geldiği belirtilmiştir. Ancak Türkçede isim tamlaması kurabilmek için ilgi eki dışında bir de iyelik ekinin getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Örneğin: *adamın başı,*

Mustafa'nın karısı. Bununla birlikte ilgi hâli yerine yalın hâlin de kullanılabileceği ancak tamlanan ismin mutlaka iyelik eki alması gerektiği vurgulanmıştır. Söz gelimi: *ağaç dalı, at ayağı.*

Ölçüm, ağırlık ve miktar adlarının, tam tersi iyelik ekinden önce yani tamlayandan önce yazıldığı ve bu iyelik ekinin Türkçede yalın hal ile ifade edildiği belirtilmiştir. Örneğin: *bir arşın kumaş, bir lüle tütün vb.*

Sayı sıfatı olan *bir* sözcüğünün belirsiz öge olarak kullanıldığı ve sıfat tamlamasında sıfat ile onun isminin arasında yer aldığı dile getirilmiştir. Örneğin*: güzel bir kız, büyük bir parça, vb.*

Tamlamalardan bahsettikten sonra yazar cümlenin ögelerinden bahsetmiştir. Ancak bu konunun yeni bir başlık ile ayrılmadığı ve tamlamalarla aynı başlık altında aktarıldığı görülmektedir.

Yazar Türkçede cümle ögelerinin sıralanışının Rusçadakine ters olduğunu belirtmiştir. Rusça bir cümleyi Türkçeye çevirebilmek için cümlenin ögelerinin tam tersi bir biçimde sıralanması gerektiğini ifade etmiştir. Yazar göre Türkçe cümlelerde öge sıralanışı sondan başa doğru şöyledir: fiil, zarf, isim (özne), sıfat. Örnek olarak görsel 4.20'deki cümle göstermiştir.

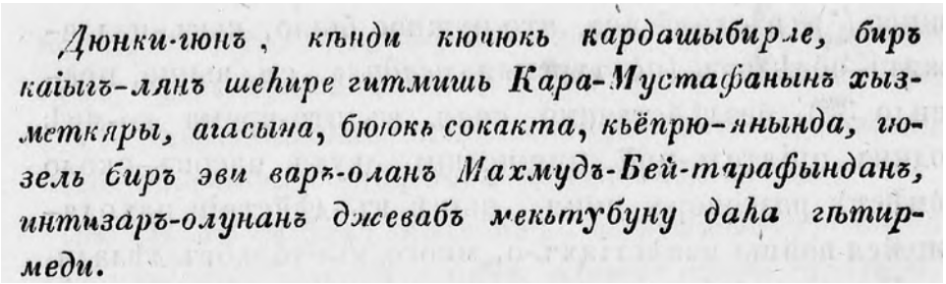
Дюнки-гюнъ, кѣнди кючюкъ кардашыбирле, биръ каіыгъ-лянъ шеһире гитмишъ Кара-Мустафанынъ хызметкяры, агасына, бююкъ сокакта, кьёпрю-янында, гюзель биръ эви варъ-оланъ Махмудъ-Бей-тарафындан, интизаръ-олунанъ джевабъ мектубуну даһа гѣтирмеди.

Görsel 4.20 Türkçe cümlelerde ögelerin sıralanışına bir örnek (s.89) .

Görsel 4.20'deki cümlenin latinize edilmiş hâli: *Dünki-gün, kendi küçük kardaşı-birle, bir kayıg-len şehire gitmiş Kara-Mustafanın hizmetkarı, agasına, büyük sokak, köprü-yanında, güzel bir evi var-olan Mahmud-Bey-tarafından, intizar-olunan cevab mektubunu daha getirmedi.*

İçinde yan cümleleri barındıran bir cümlede zaman veya diğer çekim eklerini yalnızca yüklem olan asıl fiilin aldığı, diğer fiillerin ise zarf-fiile dönüştüğü dile getirilmiştir. Buna örnek olarak görsel 4.21'deki cümle gösterilmiştir.

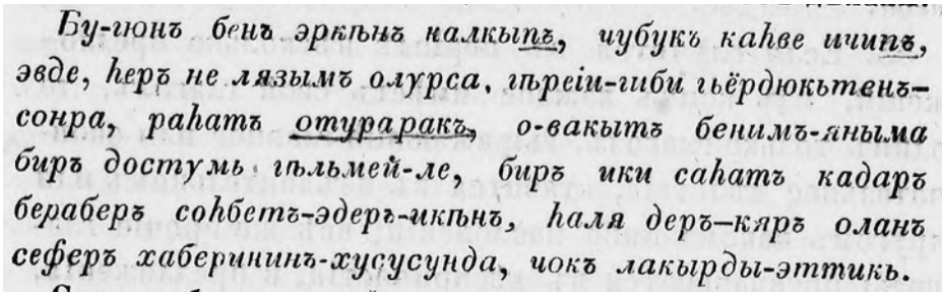
Бу-юнъ бенъ эркенъ калкыпъ, чубукъ кахве ичипъ, эвде, херъ не лязымъ олурса, гереи-гиби гьёрдюкьтенъ-сонра, рахатъ отураракъ, о-вакытъ бенимъ-янына биръ достумъ гельмей-ле, биръ ики сахатъ кадаръ бераберъ сохбетъ-эдеръ-икенъ, хала деръ-керъ оланъ сеферъ хабериниъ-хусусунда, чокъ лакырды-эттикъ.

Görsel 4.21 Asıl fiilin çekim ekini aldığı, diğerlerinin ise zarf-fiile dönüştüğü kuralına bir örnek (s.91).

Görsel 4.21'deki cümlenin latinize edilmiş hâli: *Bu-gün ben erken kalkıp, çubuk kahve içip, evde, her ne lazım olursa, gereyi-gibi gördükten-sonra, rahat oturarak, o-vakıt benim-yanıma bir dostum gelmey-le, bir iki sahat kadar beraber sohbet-eder-iken, hala der-ker olan sefer haberinin-hususunda, çok lakırdı-ettik.*

Yazar Türkçede çok sayıda zarf-fiilin bulunmasının nedenini *ve* bağlacının bulunmamasına bağlamaktadır. Türklerin Arapçadan *ve* bağlacını almasına rağmen onu neredeyse hiç kullanmadıklarını ifade etmiş ve şu kullanımı örnek göstermiştir: *Ben onun atını, devesini, bütün malını aldım; bıçaklen bir kaşık bana ver.*

Farsçadan ödünç alınmış olan *ki* bağlacının fazla kullanılmamasına dikkat edildiği ve bunun yerine *deyi* sözcüğünün kullanıldığı belirtilmiştir. Bu sözcüğün *demek* fiilinin zarf-fiil eki almış biçiminin (*deyip)* kısaltması olduğu vurgulanmıştır. Örneğin: *Ben benim atımı, tüfengimi, kılıcımı, düşmen onnarı almasın deyi, gizledim.*

Yazar Türklerin Farslardan yalnızca sözcükleri değil tamlama kuralını da ödünç aldığını ifade etmiştir. Farsça ve Arapça sözcükleri tamlama kurallarıyla birlikte alıp bunların üzerine Türkçe durum eklerini eklediklerini belirtmiştir. Örneğin: *Al-i Osman, padişah-i alempenah, devlet-i Rusiye, elçi-i murahhas.*

Senkovskiy'in dil bilgisi anlatımı burada sona ermiştir. Son sayfada yazar yazım yanlışlarını sayfalarıyla birlikte belirtip düzeltmelerini yapmıştır.

4.2.3. Diyalog Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Kitabın birinci cildi ön sözün ardından diyalog bölümüyle başlamıştır. Diyaloglarda kullanılan Türkçe cümleler Kiril alfabesiyle Türkçe verilmiştir. Türkçe cümlelerin Rusça karşılıkları ise Kiril alfabesiyle Rusça verilmiştir. Cümleler, aşağıda olduğu gibi A ve B maddeleriyle verilmiştir. Verilen bu maddeler karşılıklı konuşan iki kişiyi temsil etmektedir. Bazı maddelerin altında birden fazla cümle verilmiştir. Bu cümleler, ilk cümlelerinin

alternatifidir. Diyalog bölümü toplamda 84 sayfadan oluşmaktadır. Bu bölüm üç ana başlığa ayrılmıştır. Bunlar:

a) Arazi keşfi ve yiyecek bulma süreci,
b) Düşmanı ele geçirme ve esiri sorgulama
c) Evde yapılan konuşmalar

"**Arazi keşfi ve yiyecek bulma süreci"** bölümünün ilk alt başlığı "*Köyler, yerler vb. ile ilgili sorular"*dır.

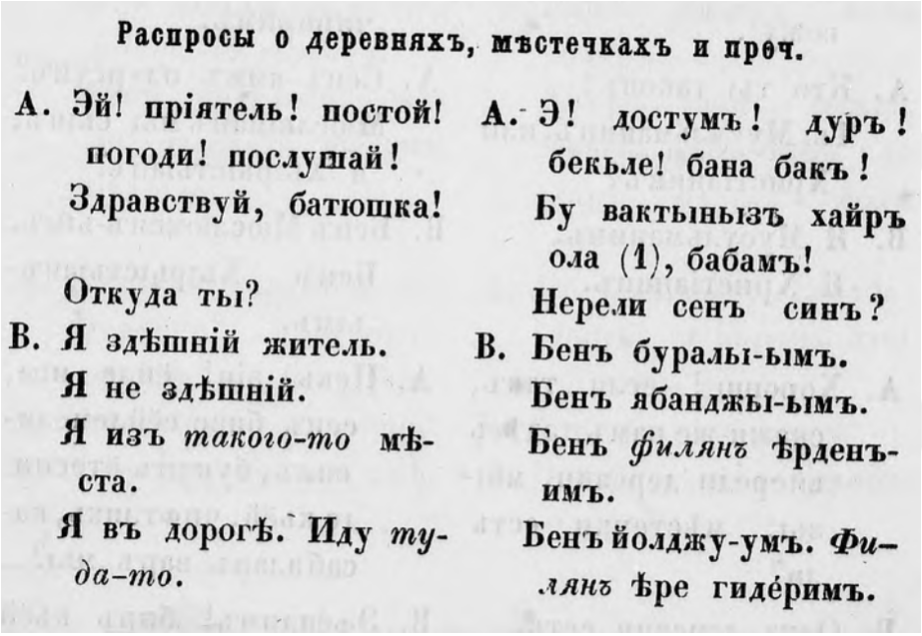

Распросы о деревняхъ, мѣстечкахъ и проч.

А. Эй! пріятель! постой! погоди! послушай! Здравствуй, батюшка!

Откуда ты?

В. Я здѣшній житель.
Я не здѣшній.
Я изъ *такого-то* мѣста.
Я въ дорогѣ. Иду *туда-то*.

А. Э! достумъ! дуръ! бекьле! бана бакъ! Бу вактынызъ хайръ ола (1), бабамъ!

Нерели сенъ синъ?

В. Бенъ буралы-ымъ.
Бенъ ябанджы-ымъ.
Бенъ *филянъ* ѣрденъ-имъ.
Бенъ йолджу-умъ. *Филянъ* ѣре гидѐримъ.

Görsel 4.22 "Köyler, yerler vb. ile ilgili sorular" bölümünden bir örnek

Köyler, yerler vb. ile ilgili sorular adlı başlık altında 31 maddede çeşitli kalıp cümle örnekleri verilmiştir. "*E dostum! Dur! Bekle! Bana bak!"*, "*Bu vaktınız hayr ola, babam!", "Nereli sen sin?", "Ben buralıyım", "Ben yabancıyım", "Ben filan yerdenim", "Ben yolcuyum, filan yere giderim"* gibi cümle kalıpları sunulmuştur. Şekil 4'te bölümden bir örnek gösterilmiştir.

Ardından gelen **"***Konum hakkında sorular"* adlı başlık altında 34 maddede farklı kalıp cümleler verilmiştir. Burada "Bu yol nereye çıkar?", "Filan köye, filan kasabaya, filan şehire çıkar", "Yok, bulunmaz. Bu yol tama düz, kuru yerlerden geçer", "Bu yol dağlardan geçer", "Bu yol çölden geçip dağlara çıkar" gibi cümleler bulunmaktadır. Şekil 5'te bu bolümden bir kesit gösterilmiştir.

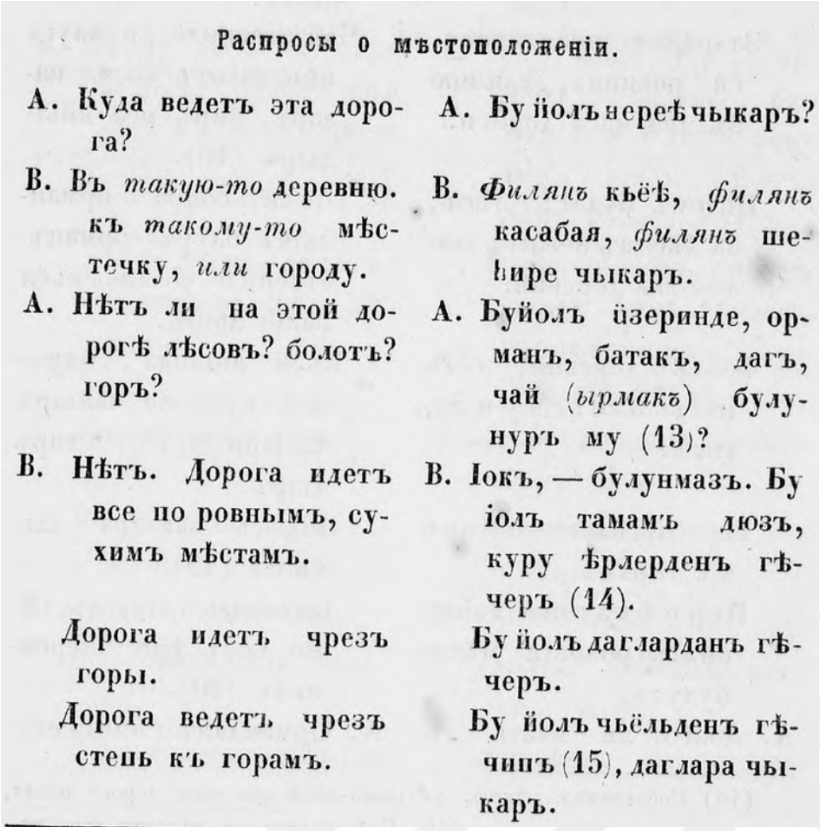

Распросы о мѣстоположеніи.

А. Куда ведетъ эта дорога?

А. Бу йолъ нереѣ чыкаръ?

В. Въ *такую-то* деревню. къ *такому-то* мѣстечку, *или* городу.

В. *Филянъ* кьёѣ, *филянъ* касабая, *филянъ* шеһире чыкаръ.

А. Нѣтъ ли на этой дорогѣ лѣсовъ? болотъ? горъ?

А. Буйолъ üзеринде, орманъ, батакъ, дагъ, чай (*ырмакъ*) булунуръ му (13)?

В. Нѣтъ. Дорога идетъ все по ровнымъ, сухимъ мѣстамъ.

В. Іокъ, — булунмазъ. Бу іолъ тамамъ дюзъ, куру ѣрлерденъ гѣчеръ (14).

Дорога идетъ чрезъ горы.

Бу йолъ даглярданъ гѣчеръ.

Дорога ведетъ чрезъ степь къ горамъ.

Бу йолъ чьёльденъ гѣчипъ (15), даглара чыкаръ.

Görsel 4.23 "Konum hakkında sorular" bölümünden bir kesit.

"Arazi keşfi ve yiyecek bulma süreci" bölümünün üçüncü alt başlığı *"Düşman hakkında sorular"* başlığıdır. Bu başlık altında 27 madde altında çeşitli cümle örnekleri sunulmuştur. Ancak burada verilen cümle örnekleri için daha çok alternatif cümle gösterildiği görülmektedir. Bu başlık altında "*Sen nerden geliyorsun?", "Ben filan yerden geliyorum", "Sen onda ne yaptın?", "İşte aşınam orda var, onnara bir maslahatım vakı oldu", "Ben şehire gitmişim", "Ben bu yakınlarda bazı yerlerde gezip dolaştım"* gibi cümleler gösterilmiştir. Şekil 4.24'te bu bölümden bir örnek sunulmuştur.

Б. Я иду изъ *такого-то* мѣста.	Б. Бенъ *филянъ* ѣрденъ гѣлїóрумъ.
А. Что ты тамъ дѣлалъ?	А. Сенъ онда не яптынъ?
Б. У меня тамъ есть знакомые; я имѣлъ тамъ дѣло.	Б. Иште, ашынамъ (61) орда варъ; оннара биръ маслаһатымъ вакы олду. (62).
Я ѣздилъ въ городъ.	Бенъ шеһире гитмишьимъ.
Я ѣздилъ въ разныя мѣста, тутъ недалеко.	Бенъ бу-якынларда (63) базы ѣрлерде гѣзипъ долаштымъ (64).
А. Такимъ образомъ, ты долженъ знать, что здѣсь дѣлается.	А. Ёйле олдугу-һальде, сенъ бу-этрафта (65) оланы олмаяны билмели-синъ (66).
Гдѣ Турки?	һаныя Османлы аскѣри?

Görsel 4.24 "Düşman hakkında sorular" bölümünden bir kesit.

Bu bölümün bir sonraki alt başlığı "*Yiyecek bulmak için köye gelmek*" adını almıştır. Burada 5 madde altında cümle kalıpları verilmiştir. Cümlelerin ayrıntılı alternatiflerinin sunulduğu görülmektedir. Bu başlık altında şunlar gibi örnek cümle kalıpları sunulmuştur: *Bunnar ne heriflerdir; Efendim bunnar işte bu köyün (bu kasabanın) halkıdır; Niçin böyle bölük duruyorlar; Aralarında kılıçlı, tüfenkli herifler yok mu? bize karşı durmağa mı isterler*?. Şekil 8'de bu başlıktan bir kesit sunulmuştur.

А. Зачѣмъ они стоятъ толпой?	А. Ничинъ бёиле бёлюкь дуру́йорларъ.
Между-ними нѣтъ ли вооруженныхъ?	Араларында кылычлы, (63) тюфенкьли (64) һерифлеръ іогъ му?
Чего они хотятъ? Не хотятъ ли они оказывать сопротивленіе?	Оннарынъ матлубу (65) не диръ? бизе каршы дурмага (66) мы истерлеръ?

Görsel 4.25 "Yiyecek bulmak için köye gelmek" başlığından bir kesit.

Birinci bölümün ardından **"Düşmanı ele geçirme ve esiri sorgulama"** adlı ikinci bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde cümleler maddeler hâlinde verilmemiştir. Dolayısıyla

madde sayısı değil cümlelerin sayısı verilecektir. Bu bölümde 95 adet farklı cümle kalıbı sunulmuştur. Görsel 4.26'da bu bölümden bir kesit verilmiştir.

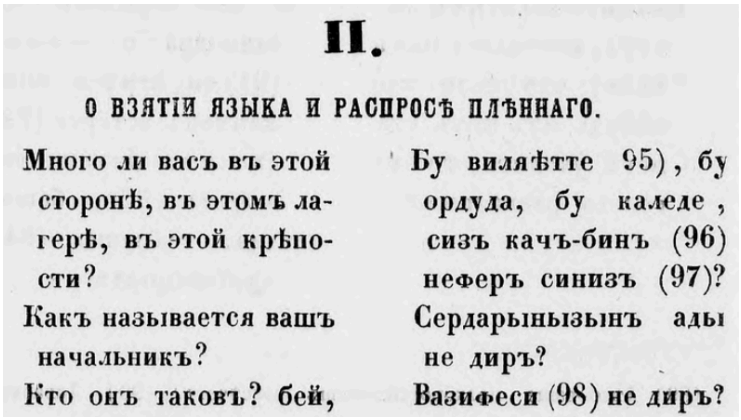

II.

О ВЗЯТІИ ЯЗЫКА И РАСПРОСѢ ПЛѢННАГО.

Много ли васъ въ этой сторонѣ, въ этомъ лагерѣ, въ этой крѣпости?	Бу виляѣтте 95), бу ордуда, бу каледе, сизъ качъ-бинъ (96) неферъ синизъ (97)?
Какъ называется вашъ начальникъ?	Сердарынызынъ ады не диръ?
Кто онъ таковъ? бей,	Вазифеси (98) не диръ?

Görsel 4.26 "Düşmanı ele geçirme ve esiri sorgulama" adlı bölümden bir kesit.

Kitabın devamında **"Evde"** başlığıyla üçüncü bölümün başladığı görülmektedir. Burada cümleler maddeler hâlinde verilmiş olup toplamda 53 maddede çeşitli cümle kalıpları sunulmuştur. Görsel 4.27'de bu bölümden bir örnek sunulmuştur.

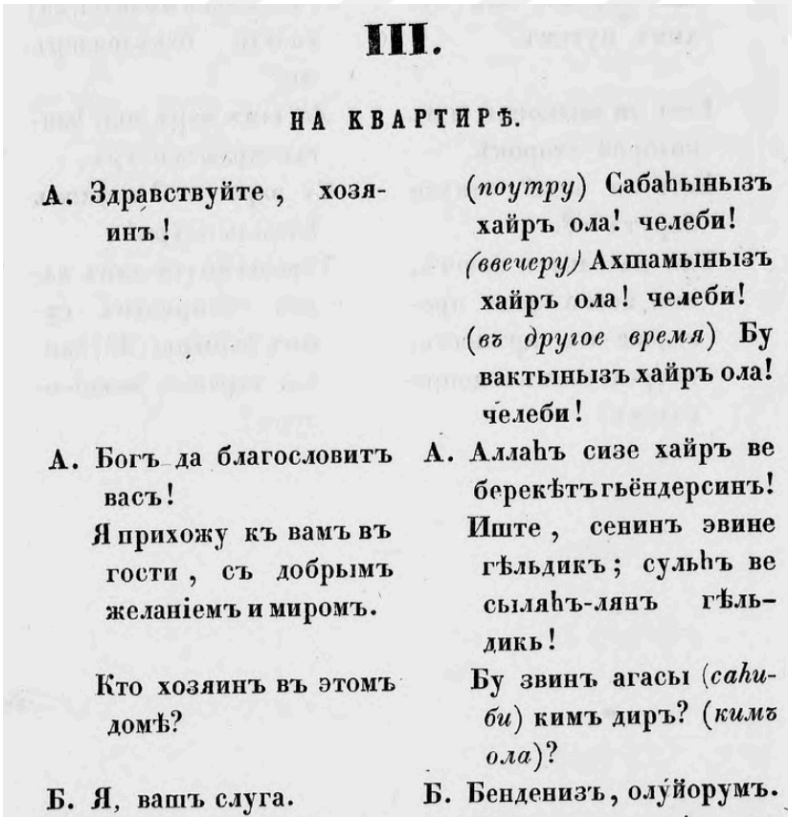

III.

НА КВАРТИРѢ.

А. Здравствуйте, хозяинъ!	(*поутру*) Сабаһынызъ хайръ ола! челеби! (*ввечеру*) Ахшамынызъ хайръ ола! челеби! (*въ другое время*) Бу вактынызъ хайръ ола! челеби!
А. Богъ да благословитъ васъ! Я прихожу къ вамъ въ гости, съ добрымъ желаніемъ и миромъ.	А. Аллаһъ сизе хайръ ве берекѣтъ гьёндерсинъ! Иште, сенинъ эвине гѣльдикъ; сульһъ ве сыляһъ-лянъ гѣльдикъ!
Кто хозяинъ въ этомъ домѣ?	Бу звинъ агасы (*сahu-би*) кимъ диръ? (*кимъ ола*)?
Б. Я, вашъ слуга.	Б. Бенденизъ, олу́йорумъ.

Görsel 4.27 "Evde" bölümünden bir örnek.

4.2.4. Sözlük Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

"Diyalog" bölümünün ardından "Sözlük" bölümü yer almaktadır. Sözlük, alfabetik sıraya göre düzenlemiş olup toplamda 97 sayfadan oluşmaktadır. Alfabetik sıra, Kiril alfabesine göredir. Aşağıda her harfin altında verilen sözcük sayıları gösterilmiştir. İlgili sayfada verilen sözcüklerin ilk üç harfi de sayfanın başında verilmiştir. Ancak aynı sayfada, verilen harflerle başlamayan sözcükler de bulunmaktadır.

Sözlük bölümündeki sözcüklerin harflere göre sayısı:

- A: 35
- B: 129
- V: 188
- G: 101
- D: 115
- YE: 12
- J: 48
- Z: 128
- İ: 78
- K: 194
- L: 76
- M: 122
- N: 189
- O: 163
- P: 644
- R: 148
- S: 351
- T: 104
- U: 116
- F: 17
- H: 28
- TS: 15
- Ç: 57
- Kalın Ş: 41
- İnce Ş: 8

- Ye: 2
- E: 4
- Yu: 6
- Ya: 21

Böylece sözlükte toplamda 3140 adet sözcük olduğu görülmektedir. Sözcüklerin sıralanışı Rusça karşılıklarına ve Kiril alfabesine göre yapıldığından sözcüklerin Türkçe harflere göre sayıları tespit edilememiştir.

4.2.5. Eserin Yaklaşım ve Yöntemler Açısından İncelenmesi

Çalışmaya konu olan eserin genel özelliklerine bakıldığında net bir şekilde hangi yaklaşıma ve yönteme göre tasarlandığını söylemek doğru olmayacaktır. Ancak bazı özelliklerinin hangi yaklaşım ve yöntemle benzerlik gösterdiğinden bahsetmek mümkündür.

Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde de bahsedildiği gibi dil öğretim yaklaşımlarının en eskisi geleneksel yaklaşımlardır. Geleneksel yaklaşımlar olarak dil bilgisi yaklaşımı, kelime yaklaşımı ve kültür yaklaşımı gösterilmektedir.

Üzerinde çalıştığımız eserde dil bilgisi konularına ağırlık verilerek aşamalı olarak öğretilmesi, karışık ve zor dil bilgisi kurallarının ayrıntılarına girilmesi dil bilgisi yaklaşımının özellikleriyle örtüştüğünü göstermektedir. Ayrıca eserde okuma ve anlamaya öncelik verilmesi de dil bilgisi yaklaşımının özelliklerindendir.

Kelime yaklaşımına göre dil öğretiminde dil bilgisi öğretimi yerine sözcük öğretimine ağırlık verilmelidir. Eserin birinci bölümünün diyalog metinleri ve sözlükten oluşması da sözcük öğretimine önem verildiğini göstermektedir. Kelime yaklaşımının özelliklerinden bir diğeri de dille günlük yaşam arasında ilişki kurmak için konu ve sözcük eğitiminin öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre yapıldığıdır. İncelenen eserde eserin askerlere yönelik yapılmasından dolayı tercih edilen sözcükler ve diyalog cümleleri daha çok askerlerin ihtiyaçlarına yöneliktir. Bu açıdan bakıldığında eserde kelime yaklaşımının özelliklerine rastlamak mümkündür.

Dil öğretim yaklaşımlarından dilbilgisi-çeviri yöntemine göre dil öğretiminin ana malzemelerini sözlük ve kitap oluşturmaktadır. Ayrıca bu yönteme göre dil öğretiminde gramere ağırlık verilmekle birlikte tüm ayrıntıları öğretilir. Dil bilgisi konularına ağırlık verilmesinden dolayı okuma-anlama gelişirken diğer beceriler yeterince gelişmez. İncelemesini yaptığımız eserin diyalog ve sözlük bölümü ile gramer bölümünden oluşması, dilbilgisi konularının ayrıntılarına yer verilmesi, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin arka planda olması da dilbilgisi-çeviri yönteminin özellikleriyle örtüştüğünü göstermektedir.

Araştırmaya konu olan eserin eski tarihlerde yayınlanmasından ötürü kullanılan yaklaşım ve yöntemler de gelenekseldir. Yazar, eseri kaleme alırken dilbilgisi konularına ve sözvarlığına ağırlık vermiştir.

4.2.6. Dört Temel Beceriye Yönelik Çalışmalar

Geleneksel yaklaşım ve yöntemlere göre okuma-anlama ve becerileri ön planda; dinleme, konuşma ve yazma becerileri ise arka plandadır. İncelenen eserde daha çok okuma-anlama ve konuşma becerisine önem verildiği, dinleme ve yazma becerilerinin arka planda bırakıldığı görülmüştür. Yazar, eseri askerlere yönelik kaleme aldığından dolayı telaffuz kurallarından bahsetmiştir. Kitabın belli kısımlarında yazar, bazı sözcüklerin yazımı ile telaffuzunun farklı olduğunu belirtmiş ve sözcüğün nasıl telaffuz edilmesi gerektiğini de belirtmiştir. Ayrıca yazar, bazı sözcüklerin halk ağzındaki kullanım şeklini vermiştir. Aşağıda yazarın telaffuz ile ilgili verdiği bilgilerden örnekler verilmiştir.

Gramer bölümünün en başında aşağıdaki görselde olduğu gibi "Telaffuz hakkında" adlı bir başlık altında Türkçedeki bazı seslerin nasıl okunacağı hakkında bilgi verilmiştir. Üzerinde çalıştığımız eser kaleme alındığı dönemde Osmanlı Türkçesi kullanılmaktaydı. Ancak yazar, eserinde Türkçe sesleri doğru yansıtabilmek için *ü, ë, h* gibi sesleri kullanmıştır.

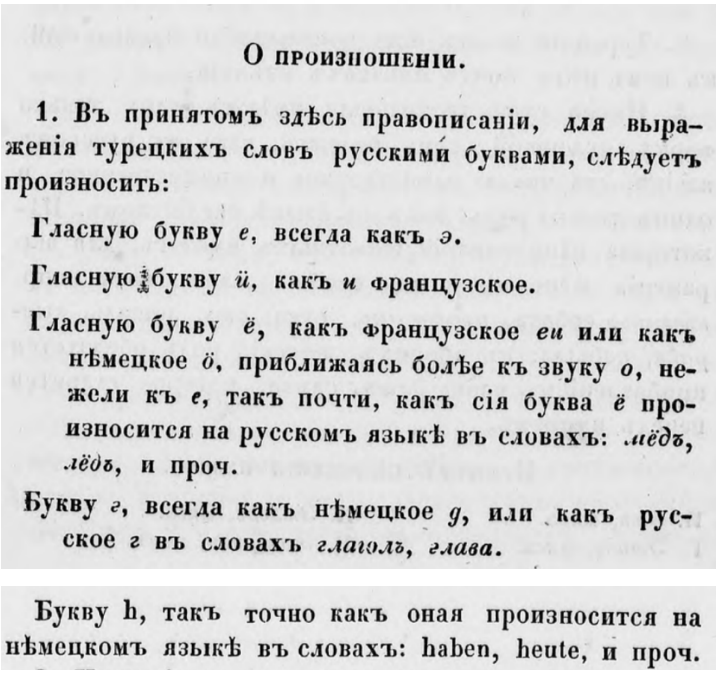

О произношеніи.

1. Въ принятомъ здѣсь правописаніи, для выраженія турецкихъ словъ русскими буквами, слѣдуетъ произносить:

Гласную букву *е*, всегда какъ *э*.

Гласную букву *ü*, какъ *и* французское.

Гласную букву *ë*, какъ французское *eu* или какъ нѣмецкое *ö*, приближаясь болѣе къ звуку *о*, нежели къ *е*, такъ почти, какъ сія буква *ë* произносится на русскомъ языкѣ въ словахъ: *мёдъ*, *лёдъ*, и проч.

Букву *г*, всегда какъ нѣмецкое *g*, или какъ русское *г* въ словахъ *глаголъ*, *глава*.

Букву h, такъ точно какъ оная произносится на нѣмецкомъ языкѣ въ словахъ: haben, heute, и проч.

Görsel 4.28 Telaffuz hakkında verilen bilgiler (s.5-6).

Yazar, görsel 4.29'daki paragrafta Türkçenin yazı dilinde *e* ve *i* sesleri dışında sesli harflerin bulunmadığını belirtmiştir. Ancak konuşma dilinde a, i, ı, u, ü gibi sesli harflerin de kullanıldığını ifade etmiştir. Bu durumun bir kural olduğunu dile getirmiştir.

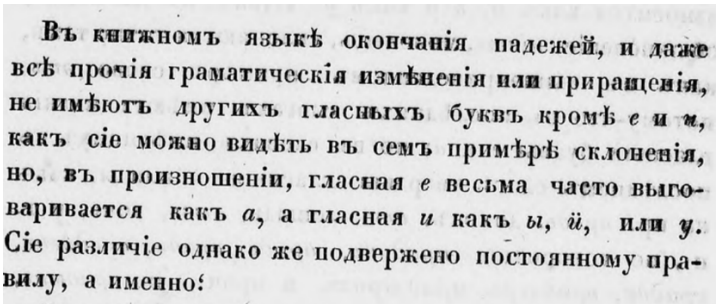

Въ книжномъ языкѣ окончанія падежей, и даже всѣ прочія граматическія измѣненія или приращенія, не имѣютъ другихъ гласныхъ буквъ кромѣ *е* и *и*, какъ сіе можно видѣть въ семъ примѣрѣ склоненія, но, въ произношеніи, гласная *е* весьма часто выговаривается какъ *а*, а гласная *и* какъ *ы*, *ӥ*, или *у*. Сіе различіе однако же подвержено постоянному правилу, а именно:

Görsel 4.29 Sesler hakkında verilen bilgiler (s.7).

Görsel 4.30'daki paragrafta yazar, *k* sesinin bazı durumlarda *g* sesine dönüştüğünü ve *y* sesi olarak telaffuz edildiğini ifade etmiştir. Örnek olarak "ekmek" sözcüğünü sunmuştur. "Ek-mek" sözcüğünün ilgi ekini aldığında "ekmegin" şeklinde yazıldığını ancak "ekmeyin" olarak telaffuz edildiğini dile getirmiştir.

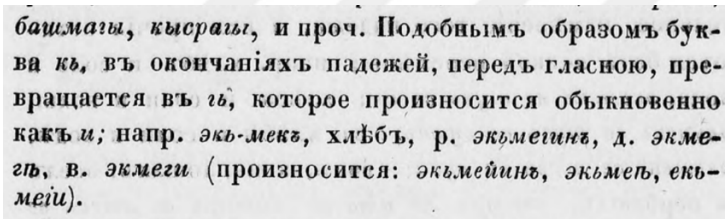

башмагы, *кысрагы*, и проч. Подобнымъ образомъ буква *кь*, въ окончаніяхъ падежей, передъ гласною, превращается въ *гь*, которое произносится обыкновенно какъ *и*; напр. *экь-мекъ*, хлѣбъ, р. *экьмегинъ*, д. *экмегъ*, в. *экмеги* (произносится: *экьмейинъ*, *экьмеѣ*, *екьмеи*).

Görsel 4.30 k > g yumuşaması hakkında verilen bilgi (s.11).

Görsel 4.31'de yazar, -lAr ekinin telaffuzda -nAr olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Örneğin, *günler* sözcüğünün *günner* şeklinde telaffuz edildiğini belirtmiştir. Bu durumun Gagavuz Türkçesinde de görüldüğünü bilmekteyiz.

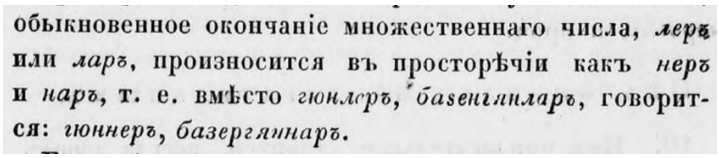

обыкновенное окончаніе множественнаго числа, *леръ* или *ларъ*, произносится въ просторѣчіи какъ *неръ* и *наръ*, т. е. вмѣсто *гюнлеръ*, *базергянларъ*, говорится: *гюннеръ*, *базергяннаръ*.

Görsel 4.31 -lAr ekinin telaffuzda -nAr olarak kullanıldığına dair örnekler (s.11).

Yazar, örnek olarak verdiği bazı sözcükler için dip not açıp doğru telaffuzu hakkında bilgi vermiştir. Örneğin, *этдимъ (etdim), атдым* (atdım) gibi sözcükleri örnek olarak vermiştir. Dip not olarak da d>t değişiminden bahsetmiştir.

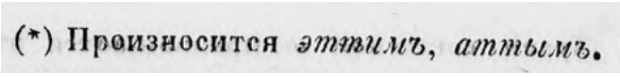
(*) Произносится *эттимъ, аттымъ.*

Görsel 4.32 d>t değişiminden bir örnek (s.35).

Konu anlatımında yazar *вакытда* (vakıtda) (Senkovskiy,1854: 45) sözcüğünü örnek vermiş dip not olarak ise bu sözcüğün "vakıtta" şeklinde telaffuz edilmesi gerektiğini belirtmiş.

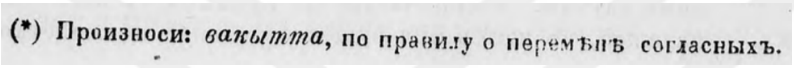
(*) Произноси: *вакытта*, по правилу о перемѣнѣ согласныхъ.

Görsel 4.33 "vakıtta" sözcüğünün telaffuzuyla ilgili verilen dip not.

(Çev.: Telaffuz et: vakıtta, ünsüz değişimi kuralına uygun olarak s.45).

Kitabın gramer bölümü dikkate alındığında yazarın dinleme, konuşma ve yazma becerisini araç olarak kullanmadığı görülmektedir.

4.2.7. Kullanılan Türkçenin Söz Konusu Dönem ve Sahayı Temsil Etme Derecesi

Eserde kullanılan kelime ve yapılar incelendiğine dönemin ses özelliklerini yansıttığını gösteren durumlar tespit edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde sıkça karşılaştığımız yapılar ve kelimeler aşağıda listelenmiştir:

karaul – eserde bu sözcüğün anlamı "koruma" olarak verilmiştir. Bu sözcük Osmanlı Türкçesinde kullanılmaktadır.

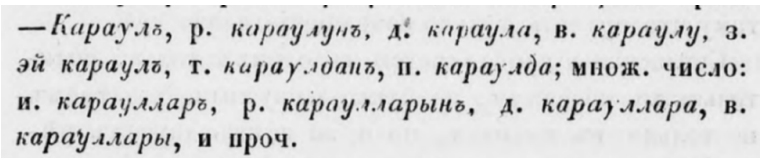
—*Караулъ*, р. *караулунъ*, д. *караула*, в. *караулу*, з. *эй караулъ*, т. *караулданъ*, п. *караулда*; множ. число: и. *карауллары*, р. *карауллырынъ*, д. *карауллара*, в. *карауллары*, и проч.

Görsel 4.34 "Karaul" sözcüğünün hal ekleriyle çekimi (s.9).

başmak – yazar bu sözcüğü “ayakkabı” anlamında kullanmıştır.

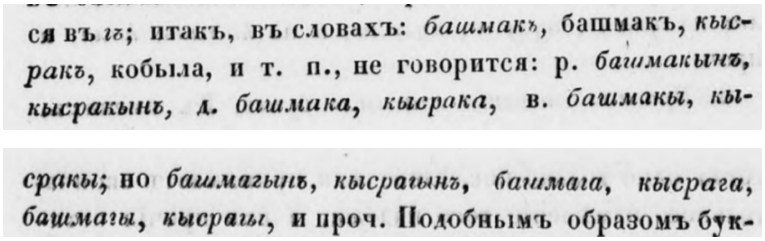
ся въ ıъ; птакъ, въ словахъ: *башмакъ*, башмакъ, *кысракъ*, кобыла, и т. п., не говорится: р. *башмакынъ, кысракынъ*, л. *башмака, кысрака*, в. *башмакы, кысракы*; но *башмагынъ, кысрагынъ, башмага, кысрага, башмагы, кысрагы*, и проч. Подобнымъ образомъ бук-

Görsel 4.35 “Başmak” sözcüğünün hal ekleriyle çekimi (s.10-11).

onnar – eserde kullanılan bu sözcüğün “onlar” şeklinde değil bazı Anadolu ağızlarındaki gibi kullanıldığı görülmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu durum Gagavuz Türkçesinin de özelliklerindendir. Ancak Anadolu bazı ağızlarında da görülmektedir.

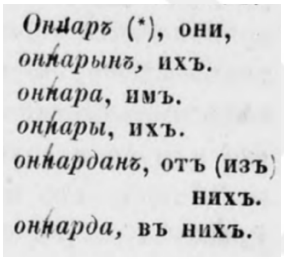
Онларъ (*), они,
онларынъ, ихъ.
онлара, имъ.
онлары, ихъ.
онларданъ, отъ (изъ) нихъ.
онларда, въ нихъ.

Görsel 4.36 “Onnar” sözcüğünün hal ekleriyle çekimi (s.17).

hangısı – hangisi

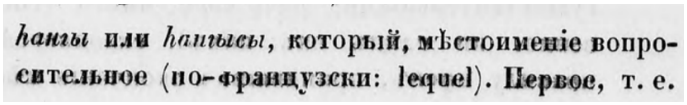
hангы или *hангысы*, который, мѣстоименіе вопросительное (по-французски: lequel). Первое, т. е.

Görsel 4.37 “hangı” sözcüğünün eserde verilen şekli (s.23).

kimesne: kimse

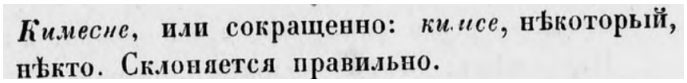
Кимесне, или сокращенно: *кимсе*, нѣкоторый, нѣкто. Склоняется правильно.

Görsel 4.38 “Kimesne” sözcüğünün eserde verilen şekli (s.24).

olsam gerek: kesinlikle ihtiyacım var, olmalı

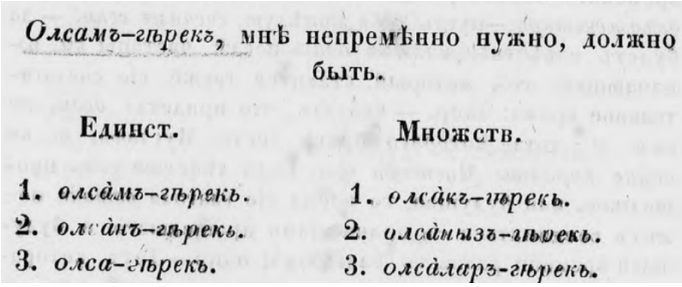

Олсамъ–гьрекъ, мнѣ непремѣнно нужно, должно быть.

Единст.	Множств.
1. *олсамъ–гьрекъ.*	1. *олсакъ–гьрекъ.*
2. *олсанъ–гьрекъ.*	2. *олсанызъ–гьрекъ.*
3. *олса–гьрекъ.*	3. *олсаларъ–гьрекъ.*

Görsel 4.39 "Olsam gerek" ifadesinin tekil ve çoğul çekimi (s.39).

Görsel 4.39'da sözcüğün anlamı verildikten sonra tekil ve çoğul çekimi yapılmıştır.

Tablo 4.14 "Olsa-gerek" sözcüğünün tekil ve çoğul çekimi

Tekil	Çoğul
olsam - gerek	*1.olsak – gerek*
olsan – gerek	*2.olsanız – gerek*
olsa – gerek	*3.olsalar – gerek*

bulunmagında/bulunmaklıgında: bulunmak

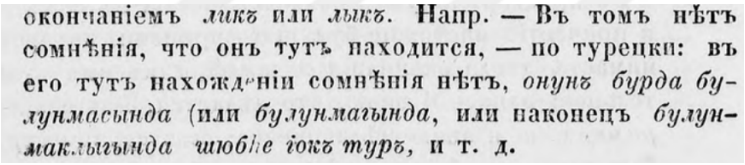

оканчаіемъ *лыкъ* или *лыкъ*. Напр. — Въ томъ нѣтъ сомнѣнія, что онъ тутъ находится, — по турецки: въ его тутъ нахожденіи сомнѣнія нѣтъ, *онунъ бурда булунмасында* (или *булунмагында*, или наконецъ *булунмаклыгында шюбhе іокъ туръ*, и т. д.

Görsel 4.40 -lIk eki hakkında verilen bilgi ve örnekler (s.46).

agnamak/agnatmak: anlamak/birinin anlamasını sağlamak

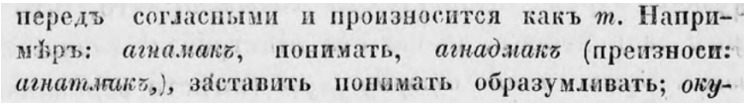

передъ согласными и произносится какъ *т*. Напримѣръ: *агнамакъ*, понимать, *агнадмакъ* (произноси: *агнатмакъ*), заставить понимать образумливать; *оку-*

Görsel 4.41 "Agnamak" sözcüğü hakkında verilen bilgi (s.63).

eğerçi: her ne kadar/olsa da

bulayki: keşke

andak: az önce

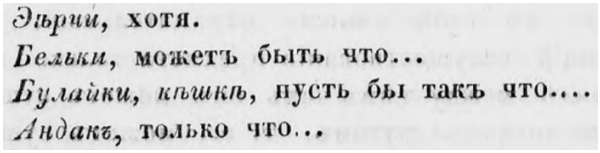
Эьрчи, хотя.
Белькы, можетъ быть что...
Булайки, кѣшкѣ, пусть бы такъ что....
Андакъ, только что...

Görsel 4.42 "Eğerçi, belki, bulayki, andak" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.66).

haçan-ki: ne zaman ki

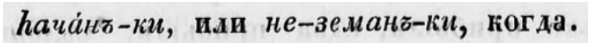
hачáнъ-ки, или не-земанъ-ки, когда.

Görsel 4.43 "Haçan ki" sözcüğünün eserde veriliş şekli (s.67).

yamma: ya, yoksa, yahut

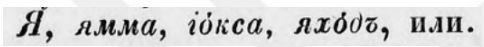
Я, ямма, іóкса, яхóдъ, или.

Görsel 4.44 "Ya, yamma, yoksa, yahod" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.67).

eyi: iyi, iyi kalpli

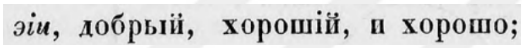
эіи, добрый, хорошій, и хорошо;

Görsel 4.45 "eyi" sözcüğünün eserde veriliş şekli (s.68).

niçe: kaç, ne kadar?

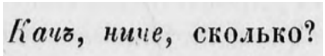
Качъ, ниче, сколько?

Görsel 4.46 "Kaç ve niçe" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.68).

azacık: azıcık

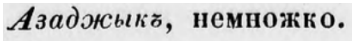
Азаджыкъ, немножко.

Görsel 4.47 "Azıcık" sözcüğünün eserde veriliş şekli (s.69).

katı: çok

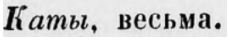
Каты, весьма.

Görsel 4.48 "Katı" sözcüğünün eserde veriliş şekli (s.69).

ogrun (uğrun): gizlice

Огрунъ, тайно.

Görsel 4.49 "Ogrun" sözcüğünün eserde veriliş şekli (s.70).

yap yap: yavaş, yavaş

Япъ-япъ, постепенно.

Görsel 4.50 "Yap yap" sözcüğünün eserde veriliş şekli (s.71).

hanıya: nereye?

hаныя, куда?

Görsel 4.51 "Hanıya" sözcüğünün eserde veriliş şekli (s.71).

handan: nereden?

hандань, откуда?

Görsel 4.52 "Handan" sözcüğünün eserde veriliş şекli (s.71).

sağ elde: sağda

Саıда (или *саıъ-эльде*) или *саıъ-эле*, направо; *саıъ-эльденъ*, справа.

Görsel 4.53 "Sagda ve sag elde" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.71).

sol elde: solda

Солда (или *соль-эльде*), на лѣво; *соль-эльденъ*, слѣва, съ лѣвой стороны.

Görsel 4.54 "Solda ve sol elde" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.71).

öte gün: geçen gün

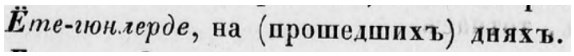
Ётe-гюнлерде, на (прошедшихъ) дняхъ.

Görsel 4.55 "Öte günlerde" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.74).

bıldır: geçen yıl

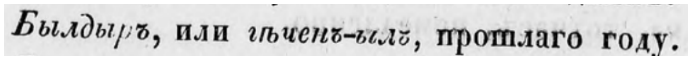
Былдыръ, или гьченъ-былъ, прошлаго году.

Görsel 4.56 "Bıldır ve geçen yıl" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.74).

birlen: birlikte

Бирленъ, съ, совокупно съ, вмѣстѣ съ.

Görsel 4.57 "Birlen" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.75).

kayrı: … dışında

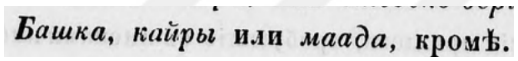
Башка, кайры или маада, кромѣ.

Görsel 4.58 "Başka, kayrı ve maada" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.76).

evciez: evceğiz

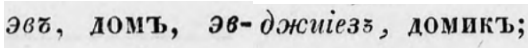
эвъ, домъ, эв-джиезъ, домикъ;

Görsel 4.59 "Ev, evciez" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.82).

karcıgaz: karcağız

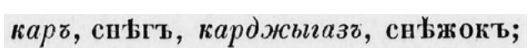
каръ, снѣгъ, карджыгазъ, снѣжокъ;

Görsel 4.60 "Kar ve karcıgaz" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.82).

taşcıgaz: taşcağız

ташъ, камень, *ташджыгазъ* (произноси: *ташчыгазъ*),

Görsel 4.61 "Taş ve taşcıgaz" sözcüklerinin eserde veriliş şekli (s.82).

BÖLÜM V
SONUÇ VE TARTIŞMA

5.1. Sonuç ve Tartışma

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin temel kaynaklarından biri ders kitaplarıdır. Öyle ki ders kitapları, öğrencilere Türk dilinin yanı sıra Türk kültürü, gelenekleri ve günlük hayatı hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte dil becerilerini geliştirmek, öğrencilere yönelik uygun materyali sunmak, çeşitlilik ve katılımcılığı sağlamak gibi önemli fonksiyonları vardır. Bu nedenle ders kitaplarının içerikleri dikkatle belirlenmeli, güncel ve dönemin şartlarına uygun yöntemlerle oluşturulmalıdır. Bu çalışmada Osip İvanoviç Senkovskiy'in Ruslara Türkçe öğretmeye yönelik hazırladığı kitabın çeşitli yönlerden analizi yapılmıştır.

Bu çalışmada O. İ. Senkovskiy'in " Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov v Turetskih Pohodah" adlı eseri incelenmeye çalışılmıştır. Söz konusu kitap Rus askerlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen seferlerde kullanmaları için hazırlanmış, oldukça pratik ve işlevsel bir kaynaktır. Kitap, özellikle askerlerin günlük yaşamlarını kolaylaştırmak, seferde karşılaşabilecekleri çeşitli durumlarla başa çıkmalarını sağlamak amacıyla yazılmıştır. Bu eserin öğretim yöntemi, savaşçılara yönelik bilgi aktarımını sağlayan ve onların pratik ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Kitabın temel amacı, askerlerin savaş sırasında belirli bir zaman diliminde ve belirli koşullarda ihtiyaç duyabilecekleri bilgilere hızlıca erişmeleridir. Bu, bir cep kitabı olarak işlevsel bir öğretim aracıdır.

Bu eserde konular maddelendirilerek toplamda 58 maddede anlatılmıştır. Kitabın konuların adlandırmalar dil bilgisi konularıdır. Konu anlatımında konunun açıklamasının ardından örnekler sunarak tümdengelim yöntemi kullanılmıştır. Bununla birlikte eserde dilbilgisi-çeviri yönteminin kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca kitapta herhangi bir etkinlik veya alıştırmaya yer verilmemiştir.

İncelenen eserde dört temel dil becerilerinden okuma becerisine büyük ölçüde önem verilip diğer becerilerin arka planda bırakıldığı tespit edilmiştir. Ancak eserin gramer bölümünün başlangıcında telaffuz konusuna küçük bir bölüm ayrılmıştır. Bunun yanında kitapta yer yer sözcüklerin konuşma dilindeki hâli verilmiştir. Bu durum konuşma becerisine de önem verildiğini göstermektedir.

Senkovskiy'in kitabının diyalog - günlük konuşmalar - bölümünde sunulan tüm metinler Kiril alfabesiyle yazılmıştır. Diyalogların Türkçe çevirileri Kiril alfabesiyle Türkçe verilmiştir. Bu bölümde verilen konuşmaların konuları askerlerin karşılaşabilecekleri durumlar üzerinedir. Bu bölümde sunulan konuşmaların yerel ağız özelliklerini içerdiği görülmektedir.

Eserin sözlük bölümü, 97 sayfadan oluşmaktadır. Bu bölümde hem Rusça hem Türkçe tüm sözcükler Kiril alfabesiyle verilmiştir. Verilen sözcüklerin konu sınıflandırması bulunmamaktadır. Eserde kullanılan "karaul, başmak, onnar, kimesne vb." gibi yapı ve sözcükler, kullanılan Türkçenin söz konusu dönem ve sahayı temsil ettiğini göstermektedir.

Kitapta kullanılan dil, askerlerin sefer sırasında kolayca anlaması ve hatırlaması için sade bir şekilde kullanılmıştır. Bu durum, hedef kitlenin (askerlerin) bilgiye hızlıca erişmesini ve uygulamalı olarak kullanabilmesini sağlar. Bu açıdan eserin kullanışlı olduğu söylenebilir.

Değerlendirmesi yapılan "Карманная книга для русских воинов в турецких походах" adlı kitap, dil bilgisel yapıların doğrudan, anlaşılır ve pratik bir biçimde sunulmasına odaklanmış olabilir. Askerlerin, özellikle de savaş sırasında, yabancı bir dilde temel iletişim kurma ihtimalleri göz önünde bulundurulduğunda, bu yaklaşım oldukça işlevsel olabilir. Temel dil bilgisel yapıları öğretmek, askerlerin iletişim becerilerini hızlı bir şekilde geliştirebilir ve yabancı bir dilde doğru ifadeleri kullanmalarını sağlayabilir. Ancak dilbilgisi öğretiminin bu kadar basit ve doğrudan olması, dil öğrenme sürecinin derinliğini kısıtlayabilir. Eğer kitap yalnızca temel dil bilgisel yapıları ve cümle kalıplarını öğretmeye odaklanıyorsa, askerlerin daha karmaşık ve bağlama dayalı dil bilgisel yapıları öğrenmeleri zorlaşabilir. Ayrıca, dil bilgisel yapıların yalnızca formel ve yüzeysel olarak öğretilmesi, askerlerin dildeki daha incelikli anlamları ve kültürel bağlamları anlamalarını engelleyebilir. Dolayısıyla dilin derinliklerine inilmesi gereklidir.

Kitap, dil bilgisel yapıların yanı sıra pratik dil bilgisi de sunar. Bu tür bir yaklaşım, askerlerin savaş sırasında veya seferde acil ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde hızlı bir şekilde temel iletişim kurmalarını sağlar. Çeviri ve dil bilgisel doğruluğa fazla odaklanmadan, askerlere dilin günlük kullanımı ve temel ifadeler konusunda eğitim verilmiş olabilir. Fakat, yalnızca pratik iletişim üzerinde durmak, dil bilgisel doğruluğu ve dilin daha karmaşık yapılarını göz ardı edebilir. Askerler, günlük dildeki basit ifadelerle iletişim kurarken, dilin derinliklerine inmedikleri için daha sofistike ve stratejik dil becerilerini geliştiremeyebilirler. Buna bağlı olarak dilin daha ileri düzeyde kullanımını zorlaştırmamak adına dil bilgisel yapıların sistematik ve teorik bir şekilde öğretilmesi gerekmektedir.

Söz konusu eser, Rus askerlerine yönelik yazılmıştır, bu da dilbilgisi öğretiminde hedef kitlenin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmuş olduğu anlamına gelir. Askerlerin bir dil öğrenirken odaklanması gereken noktalar, pratik iletişim ve temel dil bilgisel yapıların doğru kullanımı olabilir. Bu nedenle, dilbilgisi öğretimi, askerlerin temel ihtiyaçlarına hitap eden ve kolayca öğrenilebilen bir şekilde sunulmuş olabilir. Lakin, askerlerin temel dil bilgisel bilgileri öğrenmesinin ötesinde, daha derinlemesine dil becerilerini geliştirmeleri de önemlidir. Kitap, sadece pratik iletişime yönelik bilgiler sunduğu için, askerlerin dildeki daha karmaşık yapıları, dilin inceliklerini ve kültürel anlamları öğrenme fırsatlarını sınırlayabilir. Uzun vadede, bu tür bir öğretim, askerlerin hedef dildeki iletişim becerilerini tam olarak geliştirememelerine yol açabilir. Bundan dolayı kitapta dilin zenginliklerini, inceliklerini ve kültürel anlamlarını öğretecek unsurlarını bulundurması önemlidir.

İncelenen eser, askerlerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşırken karşılaşacakları dilsel ve kültürel farklılıkları göz önünde bulundurmuş olabilir. Bu bağlamda, dilbilgisi öğretiminin, yalnızca dilin kurallarıyla değil, aynı zamanda o dilin konuşulduğu kültürle de bağlantılı olması önemli olabilir. Askerlere, iletişimde dil bilgisel doğruluğun yanı sıra, kültürel bağlamda anlamlı ve doğru ifadeler kullanmaları gerektiği de öğretilmiş olabilir. Ancak, yalnızca temel dil bilgisel yapıların öğretilmesi ve kültürel bağlamın çok fazla vurgulanmaması, askerlerin daha geniş kültürel farkındalık geliştirmelerini engelleyebilir. Askerler, dil bilgisel doğruluğa odaklanarak, yerel halkla daha derinlemesine etkileşim kuramayabilirler. Kitap, dil bilgisel yapıları ve kültürel öğeleri daha entegre bir şekilde öğretmek yerine, belki de daha yüzeysel bir yaklaşım sergilemiş olabilir. Bireylerin halkla derinlemesine etkileşim kurabilmesi için dil bilgisi konularının kültüre ögelerle bütünleşik bir şekilde işlenmesi gereklidir.

Eserde dil bilgisel öğretim, askerlerin savaş sırasında hızla ve etkin bir şekilde öğrenebileceği şekilde sadeleştirilmiş olabilir. Bu, özellikle askerlere hızlı bir şekilde yeni bilgiler sunma ve onların doğrudan kullanabilmesi için etkili olabilir. Askerlerin öğrenme süreci, basit ve işlevsel dil bilgisel yapılarla desteklenmiş olabilir. Fakat bu tür bir öğretim, askerlerin dilde daha derinlemesine anlayışlar geliştirmesini engelleyebilir. Eğer dilbilgisi çok sadeleştirilmişse, askerler dilin daha ince yapılarını ve nüanslarını anlamakta zorlanabilir. Bu da, sefer sonrası veya diğer durumlarda dilin daha karmaşık ve kültürel yönlerini kavrayabilmelerini zorlaştırabilir. Dolayısıyla dil öğretiminde aşırı sadeleşmeye gidilmemeli, dilin ince yapıları da sezdirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim.* TDK Yayınları.

Aldemir, Ü. (2020). *Yabancılara Türkçe öğretiminde kaynak eserler (Kitâbu'l-İdrâk Li-Lisâni'l-Atrâk örneği).* Marmara Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Arkım, M. (2017). *Osip İvanoviç Senkovski'nin öykü sanatı*. (Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Arslan, M. (2012). Tarihi süreçte Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi - öğrenimi çalışmaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 167-188.

Aycan, A. (2023). Telkin yöntemi. *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yaklaşım ve Yöntemler* (s. 181-198). Pegem Akademi.

Aydın, G. (2009). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dinleme eğitimi*. (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı).

Ağar, M.E. (2004). Türkçe öğretiminin tarihçesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 1(1).*

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 368-388.

Barın, E. (2010). Yabancılara Türkçe öğretimi amacıyla yazılan "ecnebilere mahsus" Elifbâ kitabı üzerine. *TÜBAR*, 121-136.

Baskakov, N. (1985). *Tyurkskaya leksika v "Slove o polku İgoreve".* Nauka.

Bayram, B. (2009). Literature and history of Turkish or Turkic. *"Turkish Studies International Periodical For the Languages"*, 712.

Bayraktar, N. (2002). Yabancılara Türkçe öğretiminin tarihsel gelişimi. *I. Uluslararası Çanakkale - Truva Dil Eğitimi ve Okul Gelişimi Sempozyumu*, Çanakkale.

Biçer, N. (2011). *Kıpçak dönemi eserlerinin yabancılara Türkçe öğretimi bakımından incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı).

Biçer, N. (2012). Hunlardan günümüze yabancılara Türkçe öğretimi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4*(1), s. 107-133.

Boylu, E. (2023). Eylem odaklı yaklaşım. *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yaklaşım ve Yöntemler* (s. 57-70). içinde Pegem Akademi.

Çiftçi, M. (2006). Türkçe öğretiminin sorunları. Gülsevin G. ve Boz, E. (Ed.). *Türkçenin Çağdaş Sorunları.* Gazi Kitabevi, s.77-134.

Dağ Pestil, A. (2021). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde rus ekolü*. (Doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı).

Dalniçenko, G. (1999). *Romanticheskiy orientalizm v russkoy literature pervoy poloviny XIX veka.* Bişkek.

Demircan, Ö. (1990). *Yabancı - dil öğretim yöntemleri.* Ekim Eğitim - Yayıncılık ve Dağıtım.

Demircan, Ö. (2013). *Yabancı dil öğretim yöntemleri.* Der Yayınları.

Demirel, Ö. (2015). *Yabancı dil öğretimi.* Pegem Akademi.

Demirel, Ö. (2021). *Yabancı dil öğretimi.* Pegem Akademi.

Duranlı, M. (2018). Osip Senkovskiy'in Rus Türkolojisinin gelişimine katkısı. *Dil ve Edebiyat Dergisi,* (45), 77-91.

Epçaçan, C. (2016). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, Yıl: 6, Ocak 2013*(11), 331-352.

Eren, H. (1987). *Balkan ülkelerinde ve Macaristan'da Türkoloji çalışmaları. Dünyada Türklük araştırmaları ve Türkiye.* Marmara Üniversitesi Yayınları.

Eren, H. (1998). I. yabancı Türkologlar. *Türklük Bilimi Sözlüğü* . Ankara.

Ergin, M. (2000). *Türk Dil bilgisi.* Bayrak Yayınları.

Esen, M. A. (2009). Rus Dilindeki Türkçe kelimeler üzerine bir tasnif denemesi. *Türkoloji Araştırmaları Dergisi,* (13), 364-382.

Gömleksiz, M. N. (2000). Yabancı dil öğretiminde kullanılan yöntemler ve yöntem sorunu. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 253-264.

Gülensoy, T. (2000). *Türkçe el kitabı* . Akçağ Yayınları.

Günal, Z. (2014). Osip Senkowski ve türk kültürü. *Türkoloji Tartışmaları* (s. 256-264). Varşova: Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi.

Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve zihinsel yapılandırma.* Nobel Yayınları.

Güneş, F. (2011). Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 123-148.

Güneş, F. (2013). Dil bilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, 2*(7), 71-92.

Güneş, F. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe yazma öğretimi: yaklaşım ve modeller. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (s. 500-524). Pegem Akademi.

Gedik, D. (2009). Yabancılara Türkçe öğretimi (Ankara Üniversitesi TÖMER ve Gazi Üniversitesi TÖMER örneği). (Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ginzburg, L. Y. (1950). *"Biblioteka dlya çteniya" v 1830-h godah. O. İ. Senkovskiy. Oçerki po istorii russkoy jurnalistiki i kritiki.* İzdatelstvo LGU.

İşeri, K. (1996). Dilin kazanımı ve yabancı dil öğretimi. *Dil Dergisi*, 21-27.

İlgün, K. (2023). Kültürlerarası yaklaşım. *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yaklaşım Yöntemler* (s. 25-42). Pegem Akademi.

İlsever, R. (2022). Osip Senkovski'nin Türk çingenesi ve Konstantin Leontyev'in pembe hikâyeleri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *KARE International Journal of Comparative Literature*, 49-60.

Ünalan, Ş. (2002). *Türkçe öğretimi (Geliştirilmiş 2. Baskı)*. Ankara.

İvanov, S. (1960). *Kafedra Tyurkskoy filologii.* Vostokovedenie v Leningradskom Universitete.

Kahriman, R., Dağtaş, A., Çapoğlu, E., Ateşal, Z. (2013). Yabancılara Türkçe öğretimi kaynakçası. *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*(1), s. 80-132.

Kardaş, D. M. (2021). *Yabancılara Türkçe öğertiminde geri bildirimin dört temel dil becerisinin geliştirilmesine etkisi*. (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı).

Koşelev, V., & Novikov, A. (1989). Zakusivşaya udila nasmeşka. O. İ. Senkovski. Soçineniya Barona Brambeusa. 3-22.

Komisyon. (2005). *Türkçe sözlük*. 10.Baskı. TDK Yayınları.

Kononov, A. N. (1972). *Istoriia izucheniia tiurkskikh iazykov v Rossii [Rusya'da Türk Dilleri Araştırmalarının Tarihi].* Nauka.

Korkmaz, C. B. (2023). Dil bilgisi çeviri yöntemi. *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yaklaşım ve Yöntemler* (s. 83-101). Pegem Akademi.

Korkmaz, Z. (2003). *Gramer terimleri sözlüğü.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korsakov, D. (1904). Russkiy Biografiçeskiy Slovar. *Senkovskiy*, 316-325. S.Petersburg.

Kraçkovskiy, İ. Y. (1950). *Ocherki po istorii russkoy arabistiki.* Moskova: Academy of Sciences of the USSR Publ.

Kutalmış, M. (2013). “İlk dönem (1700-1917) Rus Türkolojisinin temel özellikleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7*(31), 193-198.

Melnikovich, N. V. (2022). Осип Иванович Сенковский: Барон Брамбеус и популяризация знаний в "Библиотеке для чтения". *Анкт-Петербургский государственный университет, 6*.

Meskill, C. (2002). *Teaching and Learning in Real Time: Media, Technologies, and Language Acquisition.* Athelstan.

Morgan, D. L. (1996). *Focus groups as qualitative research.* Sage publications.

Novikov, A. (2014). O. İ. Senkovski kak perevodçik Gomera (o ego kontseptsii perevoda "Odissei" Gomera). *Vestnik Çerepovetskogo gosudarstvennogo universiteta* , 96-99.

Oğuztürk, O. (2019). Tarihsel metilerin yabancılara Türkçe öğretiminde materyal geliştirme açısından incelenmesi (Dede Korkut örneği). (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı).

Özbay, M. (2005). *Dil becerisi olarak dinleme eğitimi.* Akçağ Yayınları.

Razı, S., & Tur, N. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe okuma öğretimi. *Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (s. 452-372). Pegem Akademi.

Sadykhova, A. (2023). Povest O. İ. Senkovskogo "Smert Şanafiya": perevod, pereskaz ili stilizatsiya? *The Problems of Historical Poetics*, 56-90.

Saitoglou, A. (2021). *Yunanistan'da Türkçe öğretimi ve Yunan yazarların hazırladığı Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi öğretimi*. (Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bilim Dalı).

Savelyev, P. (1858). O jızni i trudah O. İ. Senkovskogo. *Собрание сочинений Сенковского (Барона Брамбеуса)* (s. XI-CXII). içinde Sankt Petersburg: V tipografii imperatorskoy akademii nauk.

Senkovskiy, O. (2020). *İblis'in huzuruna çıkış.* (T. Günör, Çev.) Kut Yayınları.

Senkovskiy, O. İ. (1829). *Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah.* Sankt-Petersburg: V Tipografii Departamenta Narodnogo Prosveşeniya.

Sever, S., Kaya, Z., & Aslan, C. (2006). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi.* Morpa Kültür Yayınları.

Solovyov, E. A. (1892). O. İ. Senkovskiy Ego Jızn İ Literaturnaya Deyatelnost. Sankt-Petersburg: V Tipografii S.N.Hudekova.

Starostina, A. (2023). *Yabancılara Türkçe öğretiminde Rus araştırmacı Yu. Şçeka'nın İntensivnıy Kurs Turetskogo Yazıka adlı kitabındaki dil bilgisi öğretimi*. (Yüksek

lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bilim Dalı).

Şımukoviç, S. F. (2022). Diplomatiçeskaya slujba v stanovlenii uçenıh: O. İ. Senkovskiy, O. M. Kovalevskiy, A. O. Muhlinskiy, V. V. Makuşev. *Vitebskiy gosudarstvennıy universitet imeni P. M. Maşerova*, 298-301.

Şahin, L. (2010). Geçmişten bugüne Rusya'da Türkiye araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8*(15), 645-696.

TDK. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Temizöz, H. (2008). *Yabancı dil öğretiminde dil bilgisi çeviri yöntemi ve iletişimci yaklaşım uygulamalarının, öğrencilerin öğrenme becerisi üzerindeki etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Temizyürek, F., & Aydın, B. (2023). Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Türkçe öğretimindeki önemi. *İnternational Journal of Languages' Education and Teaching*, 113-125.

Temur, N., & Yıldırım, M. (2018). Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisinin geliştirilmesinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (s. 536-544). içinde Ankara: Pegem Akademi.

Ungan, S. (2006). Avrupa Birliğinin dil öğretimine karşı tutumu ve Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (15), s. 217-226.

Uzun, N. E. (2012, 2 19). Türkçenin Dünya Dilleri arasındaki yeri üzerine. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, s. 115-134.

Varışoğlu, C. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe konuşma öğretimi. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (s. 473-497). Pegem Akademi.

Veresayev, V. (2011). *Puşkin v jızni. Sputniki Puşkina (sbornik)*. AST, Astrel, Harvest.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin Yayınları.

Yağmur Şahin, E. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaklaşım, yöntem ve teknikler. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler* (s. 110-141). Pegem Akademi.

EKLER

EK-1: Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah. Birinci Cilt

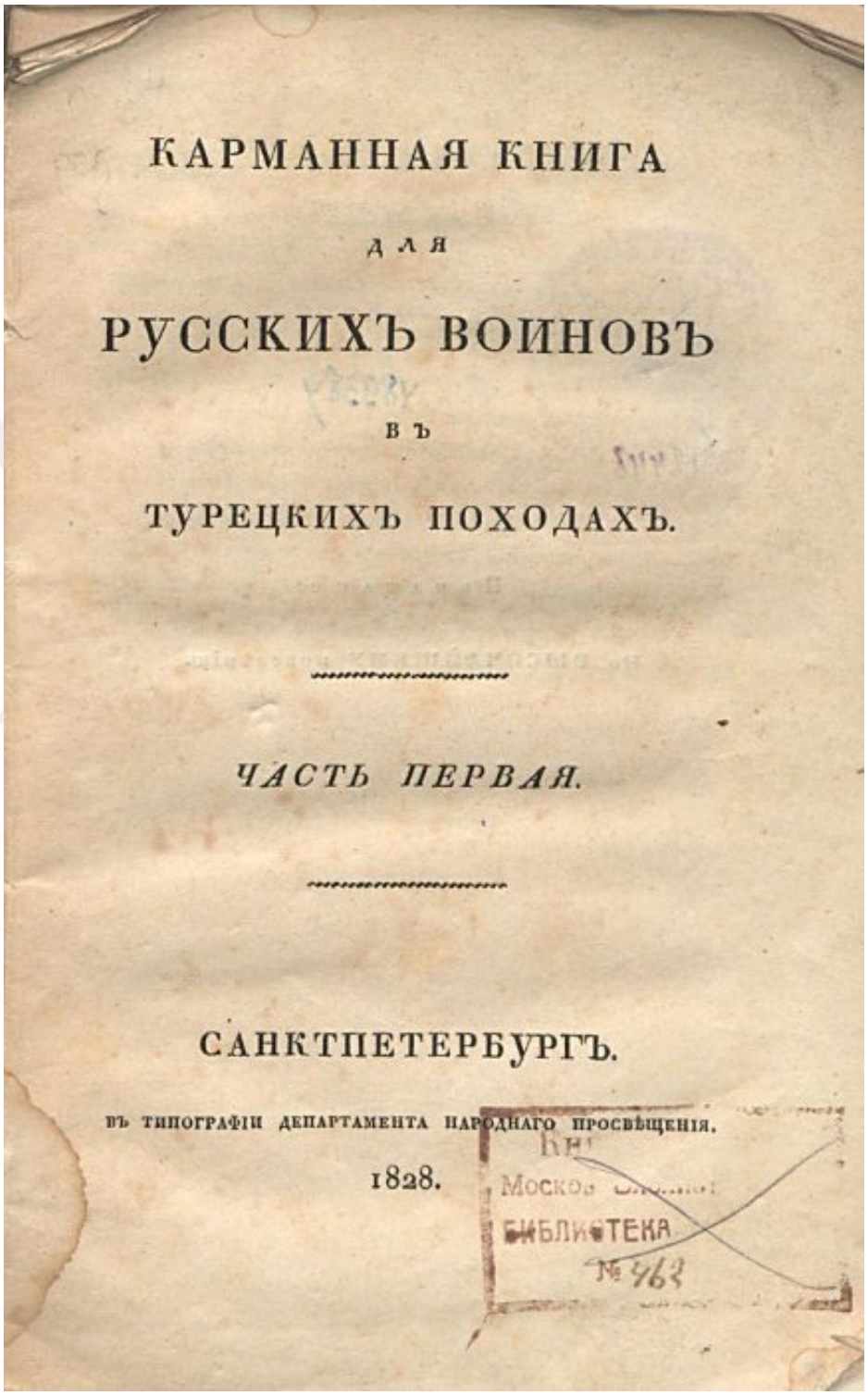

КАРМАННАЯ КНИГА

ДЛЯ

РУССКИХЪ ВОИНОВЪ

ВЪ

ТУРЕЦКИХЪ ПОХОДАХЪ.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФІИ ДЕПАРТАМЕНТА НАРОДНАГО ПРОСВѢЩЕНІЯ.

1828.

БИБЛИОТЕКА
№ 463

EK-2: Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov V Turetskih Pohodah. İkinci Cilt

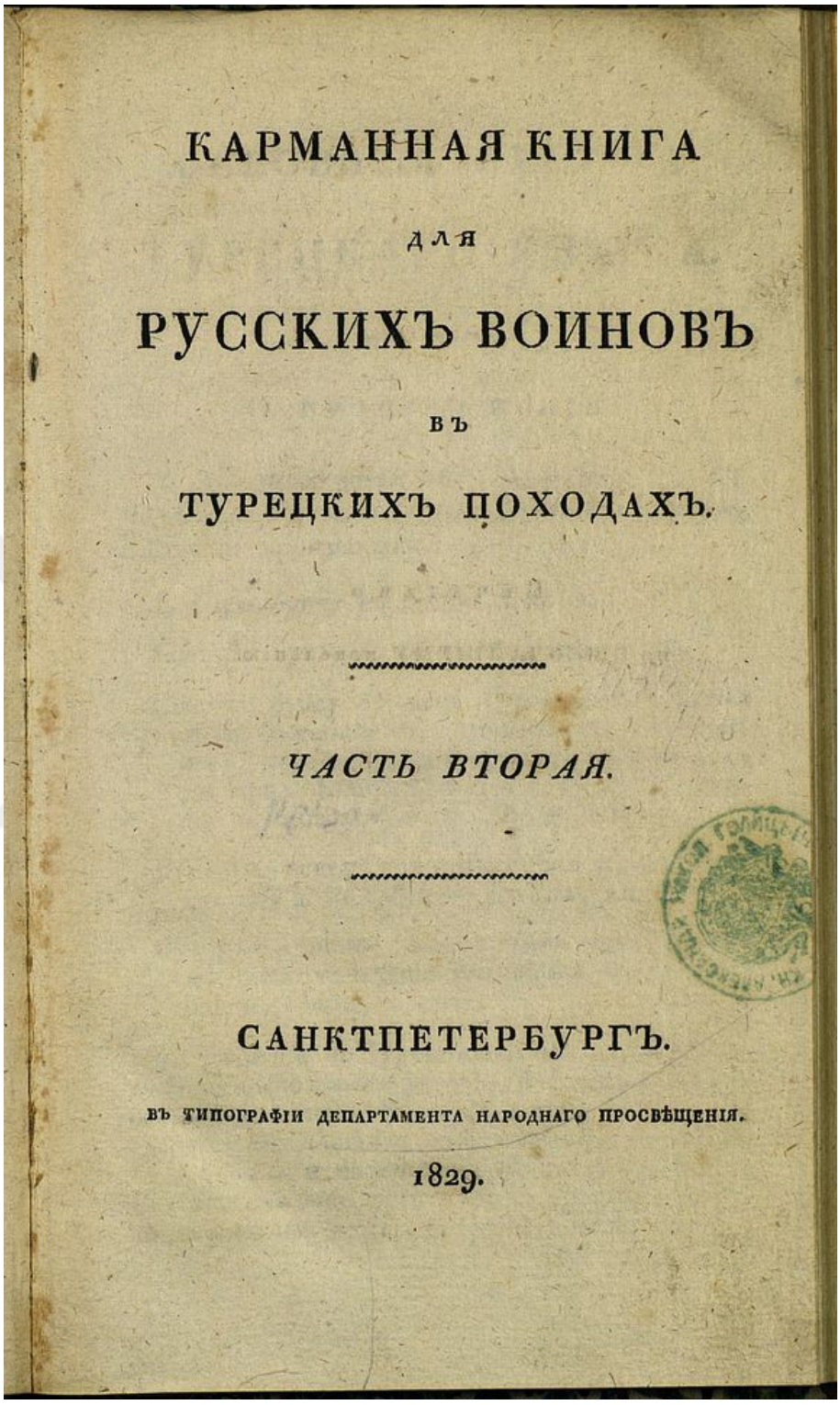

КАРМАННАЯ КНИГА

ДЛЯ

РУССКИХЪ ВОИНОВЪ

ВЪ

ТУРЕЦКИХЪ ПОХОДАХЪ.

ЧАСТЬ ВТОРАЯ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ВЪ ТИПОГРАФІИ ДЕПАРТАМЕНТА НАРОДНАГО ПРОСВѢЩЕНІЯ.

1829.

EK-3: Sobraniye Soçineniy Senkovskago (Barona Brambeusa) [Senkovskiy'in Yazılarının Derlemesi]

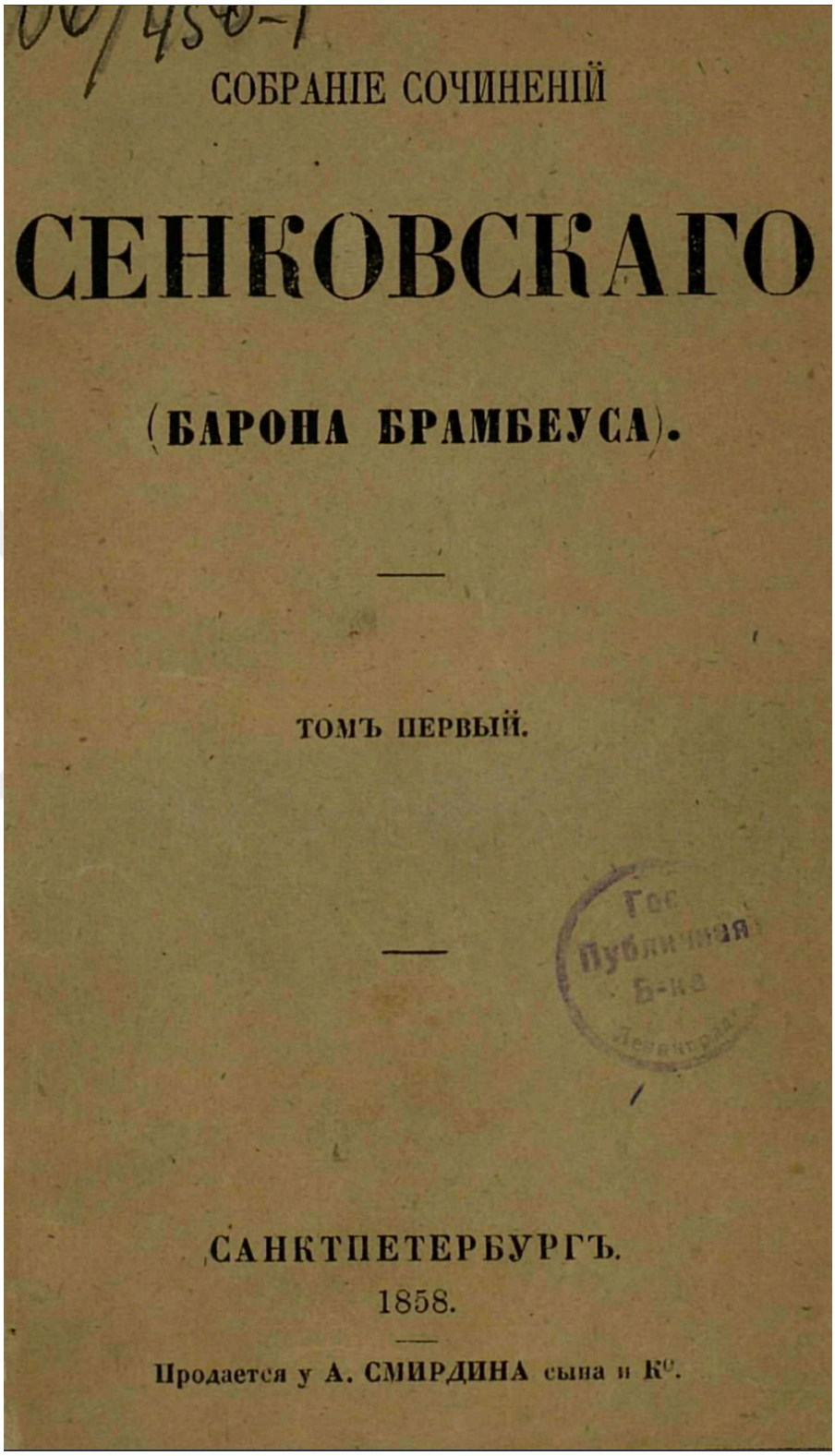

СОБРАНІЕ СОЧИНЕНІЙ

СЕНКОВСКАГО

(БАРОНА БРАМБЕУСА).

ТОМЪ ПЕРВЫЙ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

1858.

Продается у А. СМИРДИНА сына и К°.

(Savelyev, 1858)

EK-4: Evgeniy Solovyov'un "O.İ.Senkovskiy Ego Jızn İ Literaturnaya Deyatelnost [Senkovskiy'in Hayatı ve Edebi Faaliyetleri]" Adlı Eseri

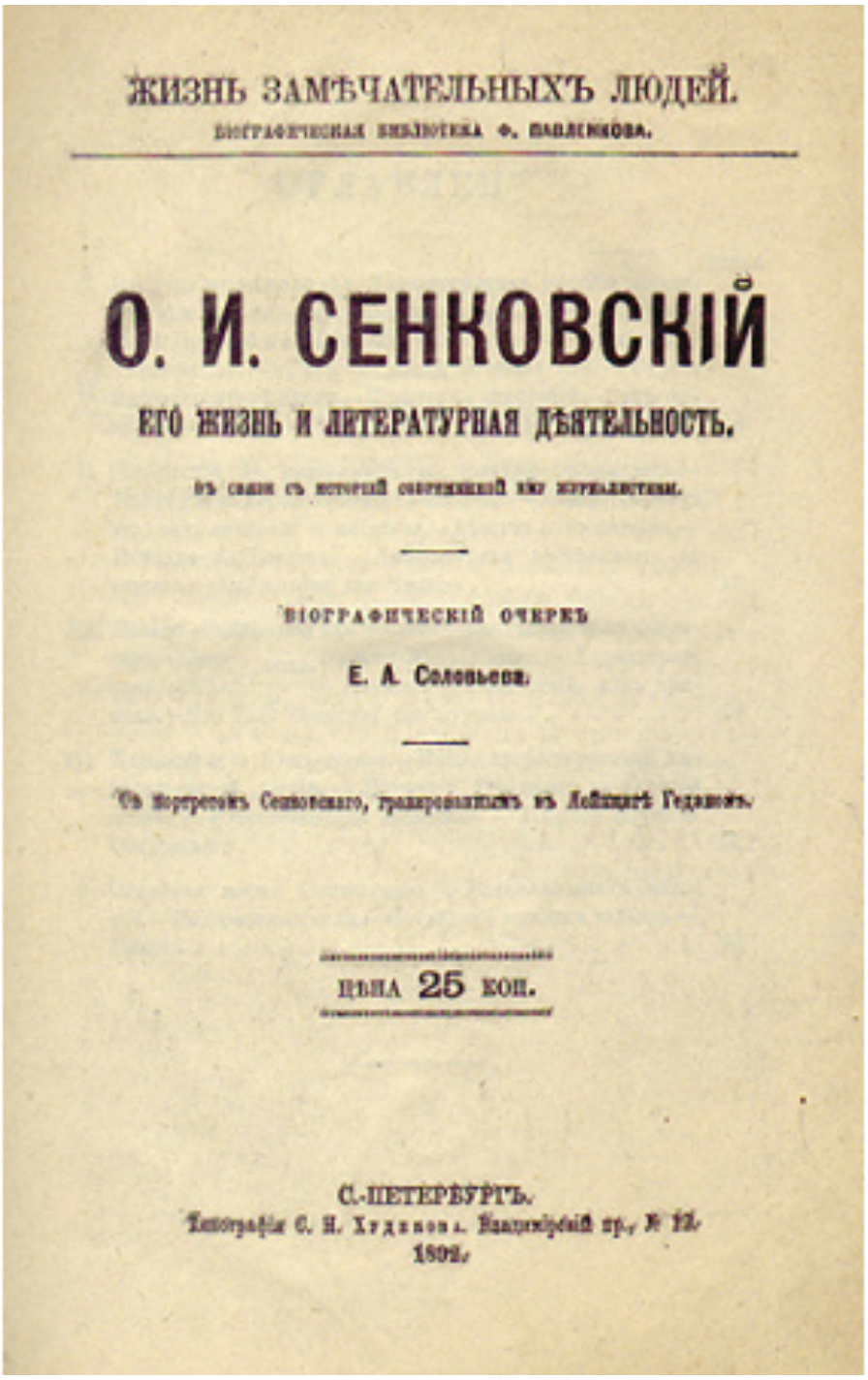

ЖИЗНЬ ЗАМѢЧАТЕЛЬНЫХЪ ЛЮДЕЙ.

БІОГРАФИЧЕСКАЯ БИБЛІОТЕКА Ф. ПАВЛЕНКОВА.

О. И. СЕНКОВСКІЙ

ЕГО ЖИЗНЬ И ЛИТЕРАТУРНАЯ ДѢЯТЕЛЬНОСТЬ.

ВЪ СВЯЗИ СЪ ИСТОРІЕЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ МЫСЛИ И ЖУРНАЛИСТИКИ.

БІОГРАФИЧЕСКІЙ ОЧЕРКЪ

Е. А. Соловьева.

Съ портретомъ Сенковскаго, граворованнымъ въ Лейпцигѣ Гедике.

ЦѢНА 25 КОП.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Типографія С. Н. Худекова. Надеждинской ул., № 12.
1892.

(Solovyov, 1892)

EK-5: Osip Senkovskiy'in "İblis'in Huzuruna Çıkış" Adlı Eserinin Türkçe Çevirisi

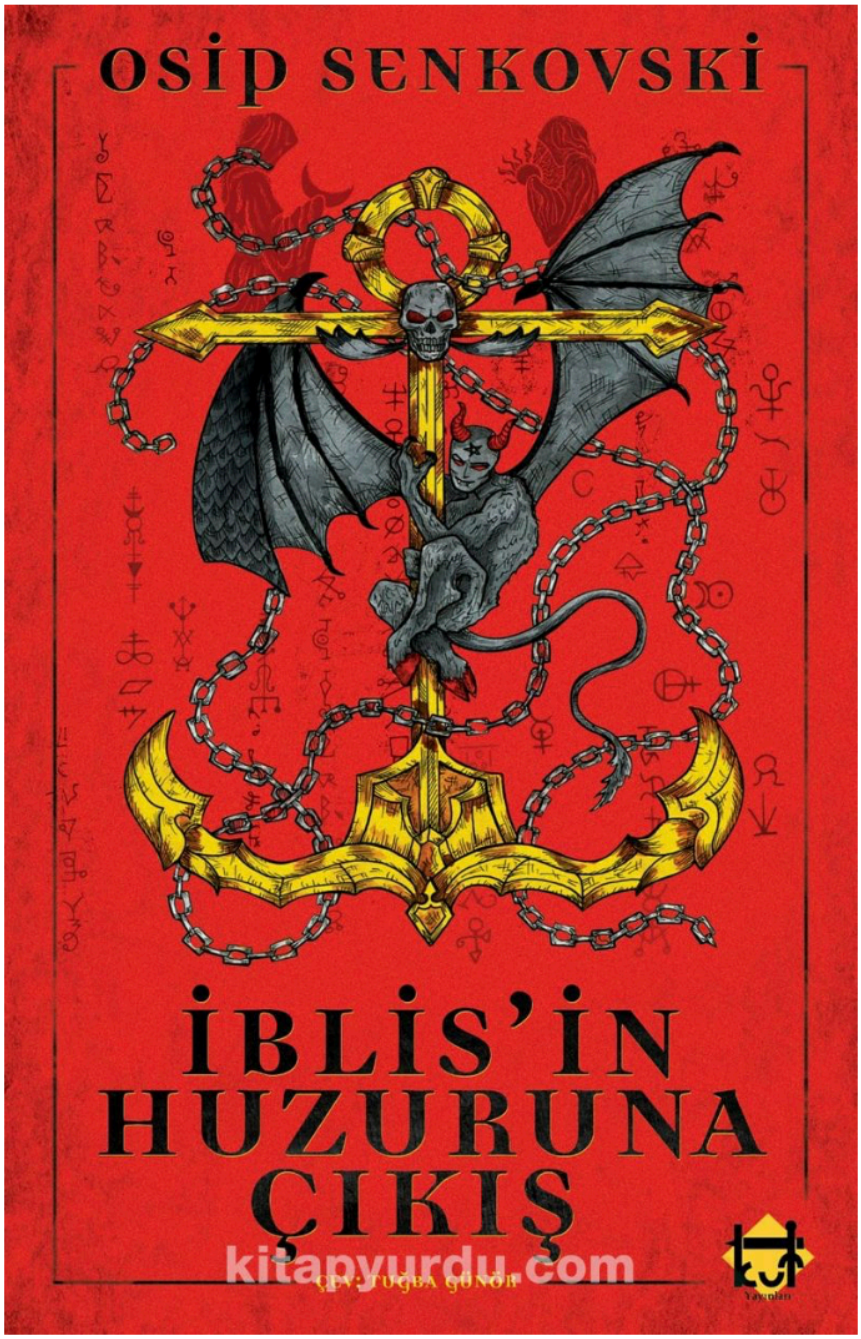

(Senkovskiy, O., 2020)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Zaide GALİP

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Türkçe Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi/Eğitim Enstitüsü/Türkçe Eğitimi

Bildiği Yabancı Diller : Rusça

Bilimsel Faaliyetleri :

Makale: Galip, Z. (2023). Türkiye'de Ahıska Türkleri Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlere Genel Bir Bakış (1990-2023). *Ahıska Araştırmaları Dergisi,* 3(2), s. (81-100).

Kitap İncelemesi: Galip, Z (2023). "Obşaya Etnopedagogika: Metodologiya, Teoriya, Praktika" Adlı Kitabın Tanıtımı". *Uluslararası Etnopedagoji Dergisi,* 3(2), s. (144-155).

İş Deneyimi

Stajlar : Dr. Cahit Ünver Ortaokulu

Çalıştığı Kurumlar : Millî Eğitim Bakanlığı

İNTİHAL RAPORU

Zahide tez

ORİJİNALLİK RAPORU

%19	%17	%12	%9
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	doczz.biz.tr İnternet Kaynağı	%4
2	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	%3
3	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	%1
4	www.turkcede.org İnternet Kaynağı	%1
5	acikerisim.uludag.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
6	dspace.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
7	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	%1
8	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	<%1
9	Submitted to Konya Necmettin Erbakan University	<%1

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun …… yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Zaide GALİP